

Voruta

Nr. 4 (810) 2015 m. balandžio 25 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

5 **Gabija KARLONAITĖ**

Rytų Lietuvos mokytojų
sąjungos konferencija

6-7

Tėviškės aušra

13 **Vytautas ŽEIMANTAS**

Adomas Stankevičius –
baltarusių švietėjas kalbėjęs
ir lietuviškai

Lietuvių draugijai nukentėjusiems dėl karo šelpti - 100 metų

Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti buvo svarbiausia lietuvių tautą telkianti organizacija iki Lietuvos Tarybos išrinkimo, dar nepakankamai įvertintas jos indėlis kuriant modernią Lietuvos valstybę XX a. pradžioje.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje 2015 m. balandžio 2–22 d. veikė paroda, skirta Lietuvių draugijai nukentėjusiems dėl Pirmojo pasaulinio karo šelpti. Renginys, skirtas Lietuvių draugijai nukentėjusiems dėl karo šelpti, įvyko balandžio 9 d.

Parodoje buvo eksponuojami plačiai visuomenei, iš dalies, net specialistams tyrėjams nežinomi draugijos veiklos dokumentai. Rengiant ekspoziciją teko atlikti papildomus tyrimus, kadangi didesnė dalis medžiagos vis dar guli neskaityta fonduose. Parodos rengėjai numato paskelbti naujus duomenis apie draugiją, kai Valstybės atkūrimo šimtmečio proga bus išleisti Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro Komiteto posėdžių protokolai.

Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti tapo ne tik materialine baze, bet ir viena svarbiausių organizacinių lietuvių palaikymo struktūrų Vilniaus krašte itin sudėtingomis geopolitinėmis sąlygomis tarpukariu. Ji išlaikė lietuvių našlaičius ir senelius, rėmė neturtingą besimokantį jaunimą Vilniuje, suteikdama galimybę apsigyventi prieglaudose ir bendrabučiuose. Būtent šios draugijos dėka mokslus baigė šimtai Vilniaus krašto gydytojų, mokytojų, inžinierių, žurnalistų ir kitų inteligentiškų profesijų atstovų,

Balandžio 9 d. LMA Vrublevskių bibliotekoje atidaryta paroda, skirta Lietuvių draugijai nukentėjusiems dėl karo šelpti. Parodos rengėja Vrublevskių bibliotekos darbuotoja istorikė Rasa Sperskienė. Parodos dalyviai

o taip pat ir amatininkų. Su šia draugija aktyviausius gyvenimo metus susiejo daugumas Vasario 16-osios akto signatarų, garsūs visuomenės, švietimo ir kultūros veikėjai. Todėl ekspozicijoje galima bus pamatyti Jono Basanavičiaus, Antano Smetonos, Aleksandro Stulginskio, Martyno Yčo, Jokūbo Šerno, Petro Leono, Mykolo Biržiškos, kunigų Juozo Tumo, Juozapo Kuktos, Prano Bieliausko ir kitų žymių lietuvių autografus. Ilgainiui Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti

transformavosi į Vilniaus lietuvių labdarybės draugiją. Todėl parodos chronologinės ribos apims abu pasaulinius karus ir pirmąją sovietinę Lietuvos okupaciją. Didesnis dėmesys parodoje bus skiriamas asmenybėms, nusipelnusioms Vilniaus kraštui.

1914 m. rugpjūčio 1 d. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas palietė ir Lietuvą. Gyventojams buvo liepta atsitraukti iš pasienio zonų. Todėl į didžiuosius miestus plūstelėjo

Nukelta į 5 p.

Be istorinės atminties žmogus yra tik mankurtas

Dovanojame albumą apie Lietuvą Švedijos karalienei Silvijai

Balandžio 3 d. minimos Igno Šeinaus (Jurkūno) gimimo metinės. Kiekvieną balandį vyksta renginiai, skirti šiam iškiliam mūsų krašto žmogui paminėti. Ir šiais metais Bagaslaviškio Igno Šeinaus pagrindinėje mokykloje vyksta tradicinis moksleivių su-

sibūrimas, bėgimas aplink Gelvanės ežerą, rašytojo kūrybos skaitymai...

Gaila, kad Kultūros ministerija kol kas neparėmė paminklo Ignei Šeiniui sukūrimo idėjos. Tačiau yra ir džiuginančių dalykų:

Nukelta į 4 p.

Dalia Henkė: „Ir užsienyje gyvenantys lietuviai išlieka naudingi savo šaliai“

Hamburgo lietuvių bendruomenės šokių kolektyvas „Gintaras“

Lietuvos žiniasklaidoje plačiai aprašyta ir vis dar aptarinėjama tautiečių emigracija – vis vien lieka sunkiai priimamu faktu visuomenei, politikams. Nereiktų bijoti pasakyti, kad didelis išvykstančiųjų skaičius

yra sąlygojamas supratimo, kad žmogus yra mobilus – pasaulio pilietis. Tačiau kai kurie emigranto duoną valgantys lietuviai yra linkę išvykimo priežastimi laikyti

Nukelta į 11 p.

Ragainė. III d. Gyvenimas ir nelaimės XVIII a.

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Ivairios nepalankios aplinkybės ilgai trikdė Ragainės plėtrą, tačiau ta vietovė turėjo ir neginčijamų privalumų. Nuo seno per šią vietą ėjo panemunių kelias. Dar XIII a. pabaigoje pro Ragainę į Lietuvos žemes driekėsi kryžiuočių karo takai. Paliaubų metais pro Ragainę į LDK centrus keliaudavo pirkliai iš Vakarų. Visad svarbiu vandens keliu būdavo Nemunas. XV a. buvo susiklostęs svarbiausias sausumos traktas, iš Karaliaučiaus per Ragainę, Šereiklaukį ir Jurbarką vedęs į Kauną ir Vilnių. Kita jo atšaka nuo Ragainės ėjo Nemuno kairiuoju krantu link Sudargo ir Gelgaudiškio.

Pakelės gyvenvietės padėtis ilgai palaikė Ragainės gyvavimą – dalis vietos gyventojų uždarbiavo aptarnaudami keliaujančius pro šalį, talkindami krovinių gabenimui ir kitkam. Ragainėje nuo seno veikė perkėla, ten sustodavo praplaukiančių laivų. Žinomi vietos kalviai (tuometinis „autoservisas“) kaustydavo keliautojų arklius, remontuodavo vežimus ir kitką.

1699 m. pradėjo funkcionuoti oficialioji raitelių (vėliau vežimų) pašto linija Karaliaučius–Išrutis–Ragainė, kuria būdavo gabenami įvairūs siuntiniai.

Tą kuklią egzistenciją rimčiau sutrikdė nelaimingojo XVII a. aidai – vis neatsigaunantčius apylinkių gyventojus naujo amžiaus pradžioje kankino nederliai, juos palydėjo ir didžioji maro epidemija, nusinešusi daugybę gyvybių panemuniuose ir kitur. Tada išmirė daug lietuvininkų ir senųjų skalvių palikuonių, sunyko ištisos giminės. Tai buvo didžiulis smūgis Mažosios Lietuvos lietuvių bei, ilgam (kai kur ir negrįžtamai) siuiplninės baltiskąjį paveldą.

1703 m. karalyste pasiskelbusioje Prūsijoje didžioji krašto nelaimė buvo pastebėta. Tuomet šalies valdžia sumanė ne tik padėti nukentėjusiesiems, bet ir iš esmės pertvarkyti nuošalų valstybės pakraštį, jį germanizuojant ir civilizuojant. Per vadinamąją didžiąją vokiškąją kolonizaciją į lietuvininkų kraštą buvo atkelta daug kolonistų iš Vakarų, nuo tada ryškiau pasikeitė etninis ir etnokultūrinis panemunių pobūdis.

Vykdamą vadinamojo Atkūrimo politiką, 1721 m. buvo sudaryta autoritetinga komisija. Ji ėmėsi pertvarkyti daugelį tradicinio gyvenimo pusių. Be daugelio kitų klausimų, pavyzdžiui, svarstyta ir alaus daryklos (anuomet svarbių vietinės pramonės objektų) veikla, nustatytos aludarių darbo ir gyvenimo taisyklės (antai prie jų būstų leista skirti po 2 *margus* žemės daržams).

Ištirus padėtį pačioje Ragainėje, komisija nusprendė ten įkurti miestą (nors ir tris šimtmečius pavėlavus). Suplanuotas būsimo miesto dydis – ten turėjo būti 200 sodybų. Kadangi tuometinėje Ragainėje jau buvo 4 *karčemos*, 11 žemdirbių ir 61 amatininko sodyba, dar turėjo atsirasti 121 sklypas naujosios sodyboms.

Rengiantis užstatymo plotą išplėsti, 1721 m. rugsėjo 17 d. buvo nustatyti tam tinkamų žemių savininkai. Karaliaus atstovai tą teritoriją išpirkto už 18822 talerius ir ją paskyrė būsimiems naujakuriams. Suformuojant naujojo miesto didesnę plotą, buvo panaikinti nuo viduramžių likę įtvirtinimai (aštriatorė, pylimas ir kt.), ilgai juosė senąją Ragainės gyvenvietę.

Tuometinis padėties Ragainėje tyrimas dokumentuose išsaugojo daug žinių apie senąją gyvenvietę. Tuomet pilyje laikyta Prūsijos kariuomenės igula, kurios ūkinis reikalas tvarkė *kwartirmeisteris* Heilsbergeris, nepamiršdaves ir naudos sau.

Kaip svarbiausieji apylinkių žemvaldžiai tuomet minėti leitenantai Heilsbergeris ir Ventas, žvejybos prievaizdas Lockas, meistras Markvartas, lietuvių kunigas ir lietuviškosios raštijos veikėjas Hiobas Naunynas, Reifenšteinas ir kiti.

Tuomet Ragainėje užregistruotas 61 oficialus amatininkas: 4 mėsininkai, vaistininkas, vinių kalėjas, 6 kalviai, 2 odininkai, 2 barzdaskučiai, 7 batsiuviai, balnius, stalius, 5 kepėjai, tabako ruošėjas, dailidė, 6 audėjai, 2 laivų statytojai, 4 siuvėjai, 2 račiai, 2 mūrininkai, 2 tekintojai, kubilius, stiklius, virvininkas, puodžius ir kailiadirbys.

Tas sąrašas atskleidžia anuometinį gyvenimo panemuniuose pobūdį. Daug vietos amatininkų aptarnaudavo ne tik vienas kita, bet ir apylinkių gyventojus. Ir iki didžiojo pertvarkymo apylinkėse būta gyvybės, ten vyko naujų mūrinių trobesių statybos ar perstatymai (tą liudijo Ragainėje gyvenę du mūrininkai, dailidė, stiklius ir kt.). Mėsininkai ir kepėjai, odininkai ir kailiadirbys, matyt, surinkdavo apylinkių žemdirbių produkciją, savo gaminius veždavo gal ir į sparčiau besiplėtusią Tilžę. Laivų statytojai, račiai, gausūs kalviai, vinių ir virvių gamintojai, balnius, kubilius anuomet padėdavo krovinių tranzitui Nemunu ir sausumos keliais pro Ragainę. Visas būrys audėjų, siuvėjų ir batsiuvii, matyt, aprūpindavo savo gaminiais daug apylinkių gyventojų. Du tekintojai veikiausiai gamindavo dailiesnių dirbinių pasiturintiems užsakovams. Keturius veikusios *karčemos* ir tabako ruošėjas liudija, kad Ragainėje nebuvo atsisakoma gyvenimišką džiaugsmų.

Minėtas lietuvių kunigas primena, kad ir po didžiojo maro apylinkėse gyveno daug lietuviškai kalbėjusių žmonių, kad Mažoji Lietuva tebeegzistavo.

Tuometinės padėties Ragainėje apibūdinimai kartu padeda suvokti savitesnius viso krašto

bruožus. Antai nedidelėje gyvenvietėje buvo susitelkę daug amatininkų, o žemdirbių ten buvę labai nedaug. Tuometiniuose Didžiosios Lietuvos miesteliuose amatininkų būta mažiau – to krašto valstiečiai ir kiti dažniau vertėsi natūriniu ūkiu (patys gamindavosi drabužius ir apavą, patys ausdavo, kepdavo sau duoną), santykinai mažiau ko nors išgydavo iš kitų.

XVII a. pradžios biurokratai Prūsijoje darbuodavosi gana efektyviai. 1721 m. Ragainės reikalus dar svarstė minėta komisija, o 1722 m. balandžio 6 d. jau buvo paskelbtas karaliaus įsakas, kad Ragainėi (kaip ir Stalupėnams, Tepliuvai ir kt.) suteikiamos miesto teisės. Tuomet joje besikuriantiems laisviesiems žmonėms ir amatininkams buvo suteikiamos įvairios lengvatos: dalyti sklypai statyboms, plotai daržams ar žemdirbystei, jiems mažinti mokesčiai, padengta dalis statybos išlaidų. Tuomet Ragainėje buvo įsteigta vokiška mokykla, kurios mokytojas dar privalejo tarnauti vietos bažnyčioje kaip *kantorius*. Ta įstaiga veikė nedideliame namelyje Bažnyčios gatvėje, priešais vokiečių kunigo sodybą.

Tuometinis gyvenvietės pertvarkymas stiprino Ragainės vokiškumą – ten atvykdavę amatininkai ir laisvieji žmonės dažniau buvo kitataučiai. Lietuvininkai dažniau likdavo žemdirbiais, susitelkusiais apylinkių kaimuose, toliau gyvenusiais pagal protėvių papročius. Kartu turėtume prisiminti, kad ir tuometinės Didžiosios Lietuvos miestuose bei miesteliuose gausėjo kita-taučių, kad smukles ten laikė, amatais ir prekyba užsiėmė įvairių tautų atstovai, kad ir ten lietuviai dažniau likdavo valstiečiais baudžiauninkais. Per daugelį amžių Rytų Europoje atskirų tautų ir grupių atstovai beveik monopolizavo atskiras veiklos sritis (nuo finansinių reikalų iki juvelyrikos ar malūnų verslo).

Pripažįstant anuometinės Prūsijos administracinės sistemos efektyvumą, dar prisimintina, kad anuometiniai nutarimai neliko tik popieriuje. Imtasi labai konkrečių ir ūkiškų veiksmų. Pavyzdžiui, sparčią Ragainės plėtrą turėjo laiduoti tuomet sukurta statybos bazė. Plytas ir čerpes naujiems pastatams gamino karališkoji plytinė su dviem plytų degimo krosnimis; geras molis šiems gaminiams kastas netoliese. Netoli Nemuno įrengta kalkių degykla perdirbdavo paupiuose surinktus kalkakmenius. Dalis statyboms reikalingos medienos dalis buvo kertama Šešupės pakrantėse ir vandeniui plukdyta į Ragainę. Kita mediena pirktą iš Abiejų Tautų Respublikos – išgyjant Nemunu plukdomus sielius ir kt.

Veiksmingai besidarbavusi komisija dar 1721 m. nustatė, kad senoji Ragainės bažnyčia (stovėjusi tuometinės gyvenvietės išoriniame kampe) buvo labai susidėvėjusi. Tai gali patvirtinti, kad tas statinys buvo pastatytas gal dar XV a. pradžioje – pilies statybos laikais rengiantis Ragainėi suteikti miesto teisės. Gal tuomet bažnytelė buvo pastatyta kiek skubotai – neįrengus patikimesnių pamatų, nesumūrijus tvirtesnių sienų ir pan. Tai mums turėtų rūpėti, nes toje, gal tris šimtus metų skaičiuojančioje šventovėje savo laikų tarnavo ir Martynas Mažvydas. 1721 m. svarstymai veikiausiai rodė, kad mums svarbus pastatas tuomet dar egzistavo.

Anuometinius dokumentus apie Ragainę papildė 1723 m. parengtas miesto išplėtimo planas (panašus rengti ir kitiems naujiems krašto miestams). Kaip jo autorius minėtas Šulteisas fon Unfridas, tais laikais projektavęs ir senosios Karaliaučiaus pilies perstatymą. Tas planas labai skyrėsi nuo jau aprašytojo 1684 m. piešinio, kur tikrus dalykus stebė prasimanymai. Rengiant šį miesto planą, buvo pasitelkti igūdė matininkai, parengę gana tikslią topografinę nuotrauką. Tas darbas ir šandien parodo, kokia Ragainė buvo tuomet, kaip ją planuota išplėsti.

1723 m. miesto plane gana tiksliai pavaizduota senoji pilis: pagrindinė tvirtovė ir didysis priešpilis vakarų pusėje, palei kurio sienas kieme stovėjo keli dideli ir mažesni pilies trobesiai. Tvirtovė ir priešpilis tuomet tebejuosė platus griovys, kurio pakraščiu dar ėjo įtvirtinta tvora. Tebestovėjo vienintelis tiltas per tą griovį, iš šiaurės vakarų pusės vedęs į pilį. Tas nepatogus pateikimas į pilį buvo tinkamas gynybai – atvykstantieji turėjo ilgai keliauti aplink palei tvorą, sienas ir sargybinių postus, kol atsidurdavo prie pilies vartų.

Anuomet buvo apsitverta ir nuo Nemuno slėnio pusės, tenykštis slaitas buvo nulygintas ir pastatintas, apsunkinant galimą puolimą nuo upės.

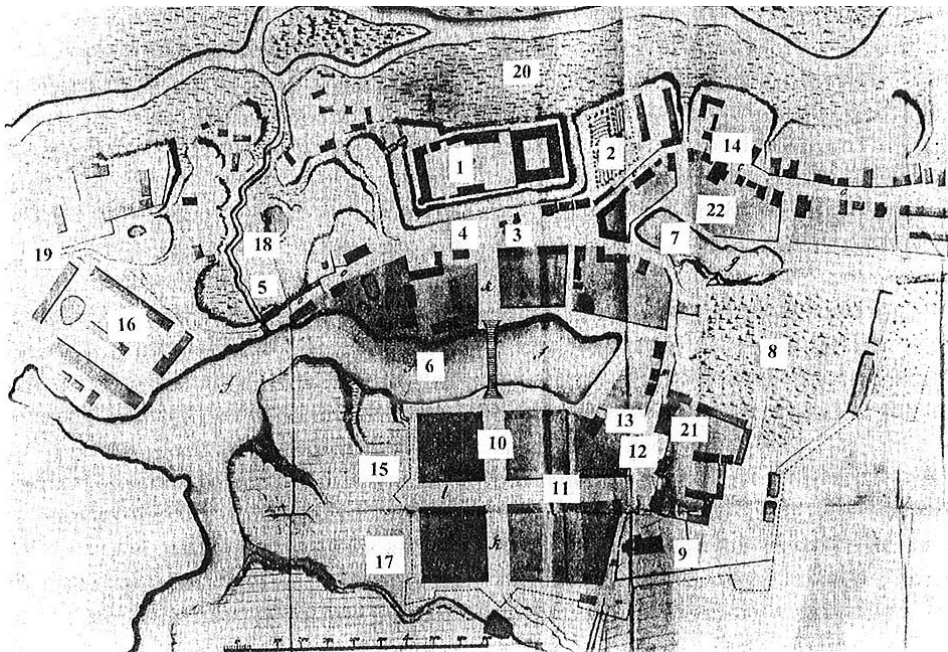
Taikesniais laikais ryčiau nuo pilies buvęs plotas naudotas vietinės igulos daržams. Pagal anuometinius fortifikacijos principus aplink pilį turėjo likti tuščias plotas, kuriame negalėtų slėptis priešas. Vėliau ten statyti pastatai turėdavo būti mediniai, kad užpuolimo metu juos būtų galima sudeginti, atveriant didesnę erdvę apšaudymui.

Svarbiausiu dalyku Ragainėje XVIII a. pradžioje tebebuvo panemunių vieškelis nuo Tilžės slaito viršumi pro pilį ėję link Eisulių. Pertvarkius Ragnytės (Raganytės) upelį, slėnyje piečiau pilies buvo sukurtas didelis malūno tvenkinys. Į vakarus nuo pilies prie vėliau iškasto vandens kanalo stovėjo vandens malūno sodyba.

Ragainės „senamiestis“ buvo susiklostęs piečiau pilies, aštriatorė aptvertame plote. Vėliau, kai

Ragainės pilies griuvėsiai. 1995 m. rugpjūčio mėn. M. Purvino nuotr.

1723 m. Ragainės miesto planas – plėtros projektas. Iš H. – G. Taurorat. Eksplikaciją papildė M. Purvinas. 1 – pilis, 2 – pilies daržai, 3 – sargybinė, 4 – valsčiaus kalvė, 5 – vandens malūnas, 6 – malūno tvenkinys, 7 – Zeneken tvenkinys, 8 – daržai, 9 – bažnyčia, 10 – projektuotoji Karaliaus gatvė, 11 – projektuotoji Magistro gatvė, 12 – Bažnyčios gatvė, 13 – gyvulių girdykla, 14 – Ilgasis skersgatvis (kelias į Eisulius ir Sudargą), 15 – projektuotieji naujamiesčio kvartalai, 16 – karališkojo palivarko sodyba, 17 – projektuotieji bastioniniai įtvirtinimai aplink naujamiestį, 18 – Parovė (iškastasis malūno vandens nuvedamasis griovys iš tvenkinio į Nemuną), 19 – kelias į Tilžę, 20 – Nemuno upės slėnis, 21 – spėjamos klebonijos ir mokyklos sodybos, 22 – Ragainės senamiestis (gyvenvietė senesnioji dalis)

už sienų slėptis nebereikėjo, gausėjo pakelės sodybų (ypač ryčiau pilies). Į vakarus nuo pilies tęsėsi Prūsijos karaliaus valdos, šalia didžiojo tvenkinio buvo sukurta didelė karališkojo palivarko sodyba, kurioje stovėjo keli labai dideli ūkiniai trobesiai.

Tada jau gyventa ir Nemuno slėnyje – trobesiai statyti aukštesnėse vietose ir saugesnėje pašlaitėje. Be kuklių amatininkų sodybėlių Ragainėje ir greta jos būta ir didesnių valdų ir pastatų.

Gyvenvietės ir jos aplinkos pavidalą pakeitė 1721 m. pradėti pertvarkymai. Kuriant Ragainės miestą, plečiant jo užimamą plotą, teko sunaikinti nuo viduramžių likusius papilio įtvirtinimus – aštriatorė, senąjį pylimą ir pan. Pagal XVIII a. fortifikacines madas norėta būsimąjį Ragainės miestą apjuosti naujoviškais bastioniniais įtvirtinimais (tuomet tokie, tik daug galingesni įrenginiai statyti Klaipėdoje), tačiau nedidelei gyvenvietei taikos amžiais tai buvusi per didelė našta.

Pagal to laiko madas 1723 m. buvo parengtas ir Ragainės perplanavimo ir miesto plėtros pilies, pertvarkant netaisyklingai užstatytas senamiesčio dalis. Ten siekta suformuoti taisyklingesnius kvartalus, nužymėti tiesias gatves. Kaip kokiame didmiestyje suprojektuotas tiesiai į pietus nuo pilies ėjęs „prospektas“, projektuotu mediniu tiltu kirtęs tvenkinį ir vedęs į „naujamiestį“ – piečiau tvenkinio projektuotas keturius kvartalus. Tas „prospektas“ vadintas Karaliaus gatve.

Naujoji (?) bažnyčia turėjo stovėti atokiau nuo pilies, į pietryčius nuo jos, pakilumėlėje už tvenkinio. Veikiausiai ten buvo ir klebonijos bei parapiinės mokyklos sodybos. Į pietus nuo pilies ėjusi gatvė gal nuo seno vadinosi Bažnyčios gatve.

Rytinis tvenkinio galas buvo paskirtas gyvulių girdyklai – kuriamo miesto gyventojai dar neapsieidavo be karvių ir ožkų, avių ir arklių. Dar toliau į rytus plytėjo dideli daržų plotai.

Didžiojo pertvarkymo laikais nepamiršta ir senoji Ragainės pilis. Dar 1517–1548 m. planuota aplink pilį įrengti tuomet naujoviškus bastionus,

bet tam nebuvo realių galimybių, to neskatinio ir gana rami tarptautinė padėtis. 1648 m. – beveik ketviriui tūkstančio metų prabėgus nuo pilies statybos laikų, senasis įrenginys buvo gerokai perstatytas. 1722 m. pertvarkant kraštą, ilgametėje administracijos būstinėje – pilyje, sumanyta įrengti kalėjimą ir teismą. Taip senieji mūrai turėjo kovoti nebe su išoriniais, o su vidiniais priešais – visokiais prasižengėliais ir nusikaltėliais. Storos sienos turėjo patikimai saugoti pavojingus kalinius. Kaip ir ankstesnių pertvarkymų metais, didysis statinys pradėtas keisti – kai kur prakirstos angos, kai kas užmūryta ar nugriauta, viduramžiškas statinio pavidalas ir jo vidus palaipsniui keitėsi.

Naujieji pertvarkymai reikalavo aukų. 1735 m. kaip susidėvėjęs nuo senatvės buvo nugriautas Ragainės liuteronų bažnyčios statinys. Taip nebeliko mums svarbaus pastato, kuriame keturiolika metų religinius patarnavimus teikė M. Mažvydas ir kur jis gal buvo palaidotas. Tuomet miesto bažnyčia statyta naujai, tačiau nežinoma, ar ji buvo atstatoma „ant tų pačių pamatų“, ar tik bažnytinės žemės plote.

Tiesiant naujas gatves, formuojant taisyklingus kvartalus, keitėsi pats gyvenvietės pobūdis. Nebeliko ankstesniojo beveik kaimelio su netvarkingai susigrūdusiais trobesiais, kreivomis gatvelėmis tarp pastatų grupių, kuriomis teko vaikštinėti lietuviškosios raštijos pradininkui. Dingstant senajai romantikai, formuotas švaresnis ir tvarkingesnis miestas, labiau tikęs Naujiesiems amžiams.

Deja, trejetą dešimtmečių užsitęsęs naujosios Ragainės kūrimas netrukus nuėjo perniek. 1757 m. rugsėjo 24–27 d. senąją gyvenvietę užplūdo carinės Rusijos kariuomenė, įsijungusi į Septynerių metų karą ir su užimtais kraštais besitvarkiusi savais metodais. Užkariautojai tuomet ypač suniokojo miestą, jau beveik pamiršusių karų laikus. Kaip ir XX a. vidurio Rytprūsioje, XX a. pabaigos Čekėnijoje buvo grobiama ir žudoma, sudeginta daug sodybų

Ragainė. IV d. XIX a. – ilgas kelias į sėkmę

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Kokia buvo Ragainė brėkstant XIX amžiui? Po didžiųjų XVIII a. nelaimių miestas vėl augo, toli peržengdamas 1723 m. projekte numatytas ribas. Naujosios sodybos tolo nuo Nemuno, išsidėstydamos palei kelius į apylinkes. Tuomet svarbesnieji vieškeliai (panemunių kelias Tilžė – Ragainė – Eisuliai, keliai į Lenkviečius, Šiupinius) jau buvo apšodinti medžiais, juos stengiasi prižiūrėti. Reikšminga miesto dalis buvo piečiau pilies ir Ragainės branduolio nusidriekusi Prūsų gyvenvietė – senasis skalvių priemiestis. Būta savų įmonių – prie vieškelio į Tilžę ir Nemuno slėnio šlaito stovėjo žinomas vėjo malūnas, prie kelio į Lenkviečius – plytinė.

Šiaurvakarių pusėje prie miesto branduolio glaudėsi Sendvario sodyba su valsčiaus būstine. Paupyje atsirado Panemunio gyvenvietė su keliomis sodybomis, ryčiau pilies veikė perkėla per Nemuną. Ja persikėlus toliau keliauta į Tauragę, Jurbarką, Kauną pro didįjį Šereiklaukio dvarą. Prie to užnemunių kelio rikiavosi ragainiškių daržinės – ten laikytas slėnio užliejamose pievose paruoštas šienas.

Kasdienišką gyvenimą panemuniuose netruko nutraukti didieji istoriniai įvykiai: Prūsija įsivėlė į karus su Napoleono Prancūzija, pergailes iškovojo prancūzų kariuomenė atžygiavo iki Nemuno. Kelis metus užtrukęs napoleonmetis atnešė ir Didžiosios revoliucijos aidų, imperijoje veikusių teisių kodeksą, paskatinusį esmines reformas Prūsijoje (tarp jų ir baudžiosvų panaikinimą 1806 m.). Žlugus Didžiosios armijos žygiui į Rusiją, 1813 m. Prūsijoje kilo išsivadavimo judėjimas. Vis tik 1815 m. nutarimais ši šalis buvo nubausta – Užnemunė (neilgai gyvavę Naujieji Rytprūsiai) buvo atiduota Rusijos imperijai. Taip naujasis grėsmingasis kaimynas (dar 1795 m. užgrobes Žemaitiją) priartėjo prie Ragainės ir rytuose.

Tuomet reformuotoje Prūsijoje imta pertvarkyti ir valstybės administracinį teritorinį padalinimą. Rytprūsiai buvo sudalinti į apygardas ir apskritys. Ragainėi tuomet pasisekė – ji tapo naujosios apskrities centru, jos valdos nusidriekė abipus Nemuno, apimdamos Mažosios Lietuvos šiaur rytinį pakraštį nuo Tauragės iki Smalininkų. Ši apskritis gyvavo visą šimtmetį, tuomet panemunių gyventojai svarbesnius reikalus turėdavo tvarkyti apskrities centre – Ragainėje ar visos apygardos centre – Gumbinėje.

1815 m. Ragainė apibūdinta kaip miestas su vėjo malūnu, kuriam dar priklausė septynios gretimos gyvenamosios vietos: Bernardshof, Hagelsbergo, Krakoniškių, Kumerau, Piepershofo ir Pilies dvarai, Prūsų kaimas. Visame tame junginyje buvo 124 *ugniakuriai* (sodybos) su 1680 gyventojų. Įdomu, kad sodybų skaičiumi Ragainė vis nepasiekė dar 1721 m. numatytos 200 sodybų ribos, bet gyventojų skaičiumi prognozės pralenkė (dvaruose vyravo daugiabutės samdinių sodybos, kuriuose gyvendavo po daug gausių šeimų).

1815 m. didžiąjai Ragainės parapijai priklausė 80 gyvenamųjų vietų abipus Nemuno su 848 sodybomis ir 7113 gyventojų.

1822 m. Ragainė apibūdinta kartu su gretimų Ragainės Prūsų šešimios sodybomis ir aplinkiniais dvarais. Ten iš viso gyveno 1990 žmonių, veikė malūnai, aliejaus spaudykla, *bravorai*, dveji svečių namai, trys *karcėmos*, dvi valgyklos ir 17 užiegių. Iš viso mieste ir aplinkoje užregistruoti 175 *ugniakuriai* (sodybos). 1824 m. Ragainėje įkurta kariuomenės igula. 1852 m. į miestą iš Gerskulių dvaro perkeltos apskrities valdybos įstaigos. 1828 m. Ragainės pilį ir joje veikusį kalėjimą suniokojo didelis gaisras, po jo kalėjimas buvo iškeltas į Įsrutį. 1839 m. kalėjimas vėl grąžintas į Ragainę, 1838 m. pilį suremontavus – naujai sumūrijus sienų viršų, uždegus stogus.

1830 m. Ragainėje gyveno 2615 žmonių. Tuomet apylinkėse užsiimta žemdirbyste. Mieste užsiimta prekyba (svarbiausiais objektais buvo grūdai, linų pluoštas ir mediena), alaus darymu ir kitais amatais. Mieste buvo viena liuteronų bažnyčia.

Apie laikų kaitą liudijo 1826-1827 m. miesto burmistro Andre sūnaus įsteigta Amalienbado gydykla. Ten klientai gydyti mineralinio vandens, purvo, žolelių ir kitokiomis voniomis. Reklamuoti, kad procedūros ten esančios pigios, kad ten galima mėgautis ir baseinu su dirbtinėmis jūros bangomis. Tai liudija, kad vakarietiškos poilsio industrijos aidai Ragainę pasiekė jau XIX a. pirmojoje pusėje, kad ten atsiradavo tokias paslaugas užsisakydavusių pasiturinčių žmonių. Tuomet rašyta, kad miesto aplinka dailiai sutvarkyta, ten esama gražių parkų, pasivaikščiojimo takų. Mėgstama vieta buvusi aukštieji Nemuno krantai, nuo kurių atsivėdavo gražūs vaizdai į slėnį. Dar minėta klestėjusi sodininkystė. Ragainė jau buvo atsigavusi nuo Rusijos kariuomenės antpuolio 1857 m., tuomet sudeginti trobesiai ir sodybos buvo atstatyti, miestas buvo tapęs patrauklia gyvenamąja vieta, gerai žinoma keliautojams.

1830 m. Ragainėje veikė svarbios įstaigos: apskrities vadovo (*landroto*) būstinė, miesto teismas, justicijos įstaigos, apskrities superintendantūra. Anuometinis apskrities centro statusas teikė nedideliui miestui nemažai pajamų ir galimybių.

1850 m. greta Ragainės buvo įkurta žemės ūkio mokyklos sodyba. Ten dešimtmečius rengti specialistai ir apmokėti ūkininkai padėjo plėtoti svarbiausiąjį apylinkėse verslą, gauti daugiau produkcijos ir naudoti iš molingųjų žemių. XIX a. viduryje perstatinėtas liuteronų bažnyčios pastatas.

Tuomet Ragainėje gyveno 2875 žmonės, ten veikė vaismedžių medelynas, linų verpykla, odų raugykla, alaus *bravorai*, garinės lentpjūvės, prekybos (mediena ir javais) įmonės. 1868 m. Nemuno pakrantėje iškastas uostas tapo reikšminga vietinio verslo dalimi.

Ragainė taip ir liko gana kuklia gyvenamąja vieta, neišsiskyrusia savo dydžiu ar vietiniais verslais. Antai, 1782 m. ten gyveno 1882 žmonės, o Klaipėdoje – 5559. Ir vėliau Ragainė negalėjo prisivytį uostamiesčio: 1801 m. Ragainėje gyveno 2014 žmonių (Klaipėdoje – 5357), 1816 m. – 2100 (6000), 1843 m. – 2791 (10026), 1852 m. – 3079 (11422), 1867 m. – 3638 (19003).

Pažymėtina, kad Rytprūsiose tuomet vyravo nedideli ir net maži miestai. Pavyzdžiui, 1816 m. Pilkalnyje gyveno tik 1500 žmonių, Širvintoje – 1400, Stalupėnuose – 2500, Tepliuvoje – 1700 ir t. t. Visoje provincijoje išsiskyrė tik keli didmiesčiai (Karaliaučius, Tilžė ir kt.), o dauguma apskrities centrų ir kitų miestų tebuvo gana kuklios gyvenamosios vietos. Tačiau tie nedideli miestai (turėję savo institucijas ir kitką) savo miestiečių skumų (mūriniais pastatais, įstaigų gausa ir kitkuo) labai skyrėsi nuo panašaus dydžio miestelių Didžiojoje Lietuvoje ar kitose Rytų Europos šalyse, kurie buvo labiau panašūs į didelius kaimus su gatvėse besiganiausiomis ožkomis, aplūžusiais mediniais trobesiais, negausiomis smulkėmis ir pan. XIX a. vis labiau ryškėjo skirtumai tarp Rusijos okupuotos Didžiosios Lietuvos ir pagal Vakarų Europos pavyzdžius besivysčiusios Mažosios Lietuvos, kur būta vakarietišku miestu.

1871 m. Ragainėje gyveno 3687 žmonės (1757 vyrai ir 1930 moterų). Tik 1517 iš tų žmonių buvo gimę ten pat, o kiti buvo atsikėlę iš kitur. 14 ten gyvenusiųjų nebuvo Prūsijos piliečiai (veikiausiai tai buvo atvykėliai iš Rusijos valdų). Be daugumos evangelikų liuteronų mieste dar gyveno 19 katalikų, 24 kitų krikščioniškųjų konfesijų išpažinėjai, 41 žydas. Pastarieji, matyt, vertėsi prekyba.

Tuomet užregistruota 814 vaikų (iki 10 metų amžiaus). Aptikta nemažai invalidų (neregėtų, kurčėnų ir kt.). Gyventojų surašymo metu 60 asmenų buvo išvykę kitur (gal uždarbiauti). Tada 2120 suaugusių žmonių mokėjo skaityti ir rašyti, 21 nebuvo baigę mokslų, o 732 pripažinti beraščiais.

Tada Ragainės miestui buvo priskirta dar 14 gyvenamųjų vietų, kuriose iš viso stovėjo 212 sodybų su 701 šeiminiu butu ir 76 būstais vienišiams. Pacioje Ragainėje tada stovėjo 155 sodybos su 2775 gyventojais, Sendvaryje – 10 su 203, Panemunėje – 11 su 151, Fabianshofe – 1 su 10, Gluosneliuose – 1 su 5, Hagelsberge – 4 su 46, Ragainės Prūsijoje – 16 su 280, Bernhardshof dvaru – 4 su 92, Heilsbergo palivarke – 1 su 21, Krakoniškių palivarke – 2 su 28, Kumerau sodyboje – 1 su 16, mokykloje įstaigos ūkyje – 2 su 25, Šlegelbergershofchene – 1 su 14, Šnelershofchene – 1 su 14, Šinkio malūne – 1 su 7.

XIX a. viduryje Ragainės centre tebetvylavo didysis Malūno tvenkinys. Tiesūs plentai vedė į Tilžę, Pilkalnį ir Įsrutį (per Tuseinius ir Eisulius). Ryškesniu priemiesčiu tebebuvo Ragainės Prūsai (buvusi skalvių gyvenvietė), nusidriekusi pietų link palei plentą į Žilius. Dar nesutramdyta Nemuno srovė ties Ragainė buvo suplovusi didelę salą, per kurią pasuko tuometinės perkėlos į kitą upės krantą.

Tuomet Ragainė valdė nemažą žemės plotus abipus Nemuno, bet visos gausios gyvenamosios vietos buvo išsimėčiusios aukštesniame ir saugesniame kairiajame krante. Centrinė miesto dalis ties Malūno tvenkiniu buvo oficialiai vadinama Senamiesčiu, o kai kurios Ragainėi priskirtos sodybos nuo centro buvo nutolusios per kelis kilometrus. Ragainė iš pietų pusės supo dirbamų laukų (tvarkingai suraizytų lauko kelių ir sausinimo griovių tinklu) plotai, Nemuno slėnyje (ypač dešiniajame krante) vyravo šienaujamos pievos.

XIX a. antroje pusėje užsiimta didžiosios upės sutrindymu. Pakrantėse buvo įrengta tūkstančiai *bunų* – į upės vagą įbridusių skersinių pylimų, sukrautų iš akmenų, žabų ryšulių ir žvyro. Tos ativaros nustūmė Nemuno srovę toliau nuo krantų, sustabdė ilgąmžį pakrančių plovimą. Tie didieji darbai stabilizavo stačiuosius Nemuno šlaitus ties Ragainė, apsaugojo slėnio viršuje pastatytas sodybas ir trobesius nuo nuošliaužų ir Rambyno kalno likimo (ta legendinė kalva tais laikais nebeatlaikė Nemuno srovės ir nugarmėjo žemyn į upę). Nuo užnešimo ar kitų nelaimių tada apsaugotas ir naujasis Ragainės uostas.

XIX a. antroje pusėje Rusijos imperija visai netyčia sustiprino ryšius tarp Mažosios ir Didžiosios Lietuvos. Pastarojoje uždraudus spaudą lotyniškais raidėmis, išsigelbėjimo ieškota nuo seno raštingame kaimyniniame krašte. Prasidėjo masinis lietuviškų leidinių spausdinimas, herojiškoji knygnešių epopėja. Būta ir apčiuopiamos naudos – spaustuvs Mažojoje Lietuvoje plėtėsi, tiems darbams samdyta daugiau pagalbinių. Labai išaugęs lietuviškų leidinių Didžiajai Lietuvai spausdinimo mastas, didžiulių kiekių spausdinių gabenimas palietė ir Ragainę. 1864-1904 m. (lietuviškos spaudos draudimo Didžiojoje Lietuvoje laikais) ta veikla buvo tapusi gana reikšminga vietinio verslo dalimi.

1883 m. kovo – balandžio mėnesiais būsient Ragainėje buvo išspausdintas pirmasis garsiosios „Aušros“ numeris, pradėjęs tiesti ilgą kelią nepriklausomos Lietuvos link. Ji išleido ten veikusi J. Alba-

XIX a. perstatinėta, nuo 1944 m. griauta senoji Ragainės pilis. M. Purvino nuotrauka 1995 m.

1853 (?) metų data – anuometinių perstatymų ženklas Ragainės evangelikų liuteronų bažnyčios pamatuose. M. Purvino nuotrauka 1995 m.

no ir K. Kybelkos spaustuvė. Ragainėje ir gretimame Bitėnų kaime darbavosi ir žymusis spaustuvininkas Martynas Jankus, už savo ilgametę ir įvairiapusę veiklą pelnęs Mažosios Lietuvos patriarcho vardą. Su Ragainė sieta ir V. Kudirkos veikla, „Varpo“ leidykla. Atskiroje knygoje galima būtų vardinti su lietuviška veikla Ragainėje susijusius labai gausius dalykus.

Knygnešių veiklai labai padėjo Ragainės apylinkėse išplėtotas susisiekimo trasų tinklas. Nemunu plaukiodavo reisiniai keleiviniai krovininiai garlaiviai, kuriais lietuviškų spausdinių ryšuliai būdavo nuplukdomi iki Viešvilės ir Smalininkų.

1892 m. geležinkelio linija Ragainę sujungė su Tilžė, o 1894 m. su Stalupėnais. Vėliau dar nutiestas siaurasis geležinkelis Ragainė – Kraupiškas. Tebeveikė svarbioji perkėla per Nemuną.

Mieste gausėjo pramonės įmonių, idarbindavusių vis daugiau buvusių kaimiečių. 1883 m. įkurta geležies liejykla ir mašinų fabrikas galop samdydavo 300 darbininkų. Nuo 1887 m. veikė skerdykla. 1898 m. įkurta dujų fabrikas, pagal to meto technologiją gaminę degamąsias dujas, tiekias jas pastatų ir gatvių apšvietimui tam nutiestais dujotiekio vamzdžiais. Ragainėje toliau veikė malūnas, dvi lentpjūvės, kuriose buvo perdirbama upe iš Nemuno baseino sieliais atplukdyta mediena.

1885 m. Ragainėje ir jai priskirtose aplinkinėse gyvenamosiose vietose iš viso gyveno 3747 žmonės (1818 vyrų ir 1929 moterų). Be 3665 evangelikų liuteronų ten užregistruoti 43 katalikai, 27 kitų krikščioniškųjų konfesijų išpažinėjai ir 12 žydų. Visose Ragainės gyvenvietėse tada buvo 225 sodybos su 803 gyvenamaisiais butais.

1885 m. Ragainėi priklausė 1765 ha žemės (iš jų 744 ha arimų, 303 ha pievų ir 104 ha medynų – daugiausiai medžiais apaugusių Nemuno šlaitų). Turėti arimai vertinti kaip produktyvus, pievos – kaip labai geros.

Ragainės, kaip kultūrinio centro, reikšmę parbrėžė ten 1882 m. įkurta mokytojų seminarija, kuri iki 1902 m. rengė mokytojų krašto lietuviškoms mokykloms. Be kitų dalykų ten studijuota ir lietuvių kalba. Toje įstaigoje studijavo nemažai žinomų Mažosios Lietuvos veikėjų (pavyzdžiui, 1885-1888 m. ten mokėsi Vyduinas). 1893 m. seminarijai buvo pastatytas didelis ir puošnus raudonplytis pastatas, kurio statybą finansavo valstybė. Ten kasmet pradėdavo mokytis po 30 krašto jaunuolių. XIX a. antrosios pusės Ragainę galėtume vadinti studentų ir moksleivių miestu – nedidelėje gyvenvietėje gyveno būsimi pedagogai, būsimieji žemės ūkio specialistai ir kiti.

1871 m. Vokietijos imperijoje pradėjus oficialios germanizacijos, tautinių mažumų asimiliacijos – suvokietinimo politiką, Ragainė ilgiau išliko

XIX a. perstatinėta, nuo 1944 m. niokota Ragainės evangelikų liuteronų bažnyčia. M. Purvino nuotrauka 1995 m.

lietuviškosios kultūros salele. Ten vis dar laikytos lietuviškos pamaldos, iki XX a. pradžios rengti mokytojai lietuviškoms mokykloms, vietos spaustuvių rengti gausūs lietuviški leidiniai.

Atskirai būtų galima rašyti apie Ragainėje apsilankiusius Didžiosios Lietuvos veikėjų, apie ten apsisistodavusių bėglių iš carinės Rusijos. Buvusi senovės skalvių gyvenvietė naujaisiais amžiais tapo reikšmingu lietuviškosios kultūros židiniu.

XIX a. Ragainėje buvo ne vien apskritys, bet ir mažesnio administracinio vieneto – valsčiaus, centras, evangelikų liuteronų parapijos centras, todėl tame nedideliame mieste gyveno nemažai pareigūnų, valdininkų, dvasininkų, mokytojų ir kitų. Taip susiklostė nemažas pasiturinčių ir vidutiniškai gyvenusiųjų, gana išsilavinusių žmonių sluoksnius.

1895 m. Ragainėje su jos gausiais priemiesčiais gyveno 4591 žmogus (2314 vyrai ir 2277 moterų). Tuometinė vyrų gausia liudija, kad ten augo pramonė, kad mieste ir jo apylinkėse gausėjo vyriškų darbų lentpjūvėse ir fabrikuose.

Be daugumos evangelikų liuteronų Ragainėje tada gyveno 36 katalikai, 68 kitų krikščioniškųjų konfesijų išpažinėjai ir 10 žydų. Katalikai tais laikais priklausė Tilžės katalikų parapijai. Ragainės valdose tada buvo 269 sodybos ir dar 9 gyvenamieji būstai su 873 šeiminiais butais, 130 butų vienišoms moterims, 27 butais vienišioms vyrams. Dar aptikti devyni kitokie gyvenami prieglobsčiai (keturi gyvenami laivai, kalėjimas ir auklėjimo prieglauda).

Gerokai išsiplėtusios Ragainės valdos XIX a. pabaigoje jau siekė 2271 ha plotą. Iš didesnės teritorijos gauta ir daugiau pajamų, papildydavusių ir miesto biudžetą.

Galima teigti, kad XIX amžius Ragainėi buvo sėkmingas – po Rusijos agresijos atsigavęs miestas gerokai išaugo, ten atsirado svarbios administracinės įstaigos ir pramonės įmonės. Vietinės spaustuvs, knygnešystės laikai, lietuvybei besidarbavę asmenys tuometinei Ragainėi pelnė garbingą vietą Lietuvos kultūros istorijoje.

LITERATŪRA

1. Preuss A. E. Preussische Landes- und Volkskunde oder Beschreibung von Preussen. Königsberg, 1835.
2. M. Purvinas, M. Purvinienė. Ragainės apylinkių urbanistinė raida XIX-XX a. – Kultūros paminklai. 17. Vilnius, 2013, p. 28-40.

Be istorinės atminties žmogus yra tik mankurtas

Atkelta iš 1 p.

mūsų kaimynų ukmergiškių klubas „Prie židinio“ visuomenę pakvietė į gražų renginį, skirtą Igno Šeinaus atminimui, prie iniciatyvinės grupės Igno Šeinaus paminklui sukurti veiklos prisijungė Lietuvos Respublikos ambasadorius Švedijoje **Eitvydas Bajarūnas**. Ambasadorius mielai sutiko atsakyti į kelis Iniciatyvinės grupės pirmininkės **Danutės Miliukienės** klausimus, pasidalinti savo mintimis, potyriais ir sumanymais.

-Ką tik paminėjome Nepriklausomybės atkūrimo 25-metį, rengiamės minėti Valstybės atkūrimo šimtmetį – kas Jus džiugina, ko Jūs tikitės?

Nepriklausomybės atkūrimo 25-metį Švedijoje, kaimyninėje šalyje, paminėjome gana plačiai. Renginiai prasidėjo vasario 16-ąją Stokholme, kur vyko šventinis priėmimas ir klasikinės muzikos koncertas. Gausiai susirinkusiems Švedijos politikams ir visuomenės veikėjams, diplomatinio korpuso, verslo ir lietuvių bendruomenės Švedijoje atstovams koncertavo lietuvių atlikėjų styginių instrumentų duetas – Vienoje gyvenantys smuikininkė Dalia Dedinskaitė ir violončelininkas Gleb Pyšniak. Vėliau minėjimas kovo 9 d. persikėlė į Jonšiopiną. Čia prie ambasados buvo prisijungę Alytaus regiono atstovai. Vyko verslo ir kultūros seminarai, apsilankyta Jonšiopingo kultūros centre, Ryhovo regioninėje ligoninėje. Nepriklausomybės atkūrimo 25-mečio šventinis renginys Jonšiopinge baigėsi priėmimu Ryhovo regiono ligoninėje, kuriame dalyvavo ir mintimis dalijosi Jonšiopingo regiono ir miesto vadovai, Alytaus regiono atstovai. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 25-metis paminėtas ir kovo 7 d., Ūdeshögo mieste vykusiam Švedijos – Lietuvos asociacijos metiniame susitikime. Padėkojome asociacijos nariams už ilgametę, aktyvią veiklą, prisidedančią prie sėkmingo šalių bendradarbiavimo. Ši asociacija vienija Lietuvos ir Švedijos institucijas bei asmenis, siekiančius stiprinti abiejų šalių ryšius verslo, aplinkosaugos, švietimo ir kultūros srityse, užsiimančius labdaros veikla. Kovo 11 d. minėjimą Stokholme pratęsė Švedijos lietuvių bendruomenė. Lietuvos ambasadoje susirinkusieji žiūrėjo tragiškus ir lemtingus sausio 13-osios įvykius primenantį filmą „Mes dainuosime“. Filmą pristatė ir diskusiją vedė prodiuseris Artūras Dvinelis. Diskusijoje aktyviai dalyvavę renginio svečiai prisiminė istorinius įvykius, dalijosi išvalgomis apie nepriklausomos valstybės raidą per dvidešimt penkerius laisvės metus. Tą pačią dieną Švedijos mieste Halmstade irgi buvo organizuojamas priėmimas, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti. Jame kartu su manimi dalyvavo Halmstado miesto meras Carlos Fredrikas Grafas, regiono gubernatorė Lena Sommestad.

Beje, Vilniuje minint kovo 11-osios sukaktį šventiniuose renginiuose dalyvavo ir Švedijos Riksdago (parlamento) pirmininkas Urbanas Ahlinas.

Iš tiesų, Švedija buvo viena iš pirmųjų valstybių, 1918 m. gruodžio 12 dieną pripažinusi Lietuvą de facto nepriklausoma vals-

tybe. Nuo tada Lietuvos ir Švedijos ryšiai, ypač kultūriniai ir ekonominiai, labai sparčiai plėtėsi. Jau 1919 m. Stokholme atidaryta Lietuvos atstovybė, pradėjo veikti lietuvių spaudos biuras.

- Ar mūsų krašto šviesuolio Igno Šeinaus atminimas yra gyvas Švedijoje? Galbūt plačiau pasidalinkite, kas Jums asmeniškai yra svarbu iš jo palikimo?

Iš karto pažymėsiu – Igno Šeinaus atminimas nėra pakankamai pažymėtas Švedijoje. Taip, jo knygos, parašytos švedų kalba, pasklidusios po visą Švediją. Yra jo pavardė ir vardą nešiojantis anūkas Ignas Scheynius. Neužmirštas Šiaurės Stokholmo kapinėse I.Šeinaus kapas. Mes ambasadoje esame sukūrę simbolišką visų ambasadorių, dirbusių Stokholme, foto galeriją. Bet dar nemažai reikia nuveikti, siekiant įamžinti jo atminimą. Pavyzdžiui, planuojant Lietuvos Nepriklausomybės, Vasario 16-osios, 100-mečio paminėjimą 2018 metais, esame pasiūlę, kad Stokholme, prie namo, kuriame dirbo ir gyveno I.Šeinius, būtų atidengta atminimo lenta.

Vieno iškiliausių Lietuvos Respublikos diplomatų, rašytojo I.Šeinaus gyvenimas labai tamptariai susijęs su Stokholmu. Neoficialiu Lietuvos diplomatu Švedijoje I.Šeinius tapo dar 1915 m., kai buvo pasiustas dirbti į Stokholmą lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti įgaliotiniu. Į Švediją jis atvyko su labai konkrečia užduotimi – organizuoti paramą tautiečiams. Netrukus I.Šeinius savo veiklą išplėtė: 1917 m. gavo įgaliojimą atstovauti Lietuvos interesams užsienyje, 1916–1918 m. tapo Švedų-lietuvių komiteto Stokholme įgaliotiniu. Dalyvaudamas visuomeninėje veikloje, I.Šeinius skleidė informaciją apie Lietuvą ir rengė dirvą gimstančios valstybės tarptautiniam pripažinimui. Bendradarbiaudamas su didžiųjų Švedijos dienraščių – Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet – redakcijomis, I.Šeinius paskelbė ne vieną dešimtį straipsnių apie Lietuvą ir lietuvius. 1919 m. I.Šeinius buvo paskirtas Lietuvos Respublikos atstovybės Stokholme Spaudos biuro vedėju. Lietuvos Vyriausybė 1923 m. I.Šeinių paskyrė Lietuvos pasiuntiniu Skandinavijos valstybėms reziduojančiu Stokholme. Galiausiai, 1940 m., SSRS okupavus Lietuvą, Šeinius su šeima liko Stokholme ir čia gyveno iki mirties.

- Kuo svarbus ir įdomus yra Ambasadoriaus darbas? Kokios patirties Jums asmeniškai suteikė darbas Švedijoje? Galbūt jaučiate tam tikrą sąsąją su Igno Šeinaus asmenine patirtimi?

Taip, su didžiuliu entuziazmu dirbu ši darbą. Gal ir todėl, kad tikiu Baltijos ir Šiaurės valstybių suartėjimo koncepcija. Tikiu, kad privalome pasinaudoti Šiaurės šalių, Švedijos patyrimu. Tai neabejotinai paspartins Lietuvos progresą. Ir jau spartina.

Ambasadoriaus veikla leidžia matyti daug pavyzdžių, kai būtent iš Švedijos institucijų lietuvių šeimai patyrimo, kai švediško kapitalo įmonės Lietuvoje diegia naują supratimą į žmogų, darbo santykius, darbo etiką, vyro ir moterų santykius – šie dalykai Švedijoje, kaip ir kitose Skandina-

Lietuvos Prezidentę Dalią Grybauskaitę sveikina Švedijos karalius Karl Gustav XVI Stokholme, karališkuose rūmuose

vijos šalyse, kurie buvo svarbūs ir Ignui Šeiniui, itin aktualūs ir dabar. Tikrai yra ko pasimokyti. Kitas dalykas – politinė kryptis. Matome ne tik atskirų individų ar įmonių ir įstaigų siekį semtis patyrimo, bet ir aiškiai Lietuvos Respublikos Prezidentės ir Vyriausybės aiškiai suformuluotą siekį sustiprinti Lietuvos ir kitų Baltijos šalių bendradarbiavimą su Šiaurės šalimis. Ir tai nėra savitiksliis siekis. Jis pagrįstas gana aiškiu supratimu: Šiaurės šalys yra pačios artimiausios mums ne tik geografiškai, bet ir kultūriškai, istorikai. Šalys, kurios ne tik pirmos ištiesė pagalbos ranką siekiant pripažinimo, bet ir vėliau – integruojantis į ES ir NATO. Svarbiausia, tai yra aukščiausių socialinių standartų šalys, sukūrusios konkurencingiausias ir inovatyviausias ekonomikas. O šiuo metu, kai ES šalys vis dar susiduria su ekonominėmis ir finansinėmis problemoms, Šiaurės šalys yra tiesiog ekonominio ir fiskalinio stabilumo „oazės“. Taigi, manyčiau, gana natūralus Lietuvos siekis tapti šios „oazės“ dalimi. Taip, tai siekiamybė. O realybė yra kiek kita. Skirtumai socialinių faktorių santykiuose, požiūryje į darbą, žmogų vis dar akivaizdūs. Bet aš nedramatizuočiau. Juk čia irgi procesas. Švedija kūrė savo visuomenės, socialinius santykius šimtmečiais. Čia jau apie 200 metų nebuvo karo, okupacijų. Švedai patys galėjo ieškoti to modelio, kuris geriausiai atitinka skandinaviską mentalitetą. Taip išsivystė, tai, kad kas mums, nepriklausomybę atgavusioms šalims, tapo žinoma kaip „skandinaviskasis modelis“. Didelės ir įvairialypės socialinės išmokos, stiprios profsąjungos, dideli mokesčiai – tai, ką žinome ir nuolat girdėdavome apie Skandinavijos šalis. Įstojus į ES, kai kuriuos šiuos socialinius standartus teko priderinti prie europinių normų. Aišku, globalizacija, migrantų skaičiaus didėjimas, visuomenės senėjimas ir kitos išsivysčiusioms Vakarų visuomenėms žinomos tendencijos verčia ir Skandinavijos šalis adaptuoti savo socialinius standartus, juos keisti. Švedijoje, kaip ir kitose Šiaurės šalyse, akcentuojama lyčių lygybė, pagrindinės žmogaus ir individo teisės, seksualinių ir kitų mažumų teisės.

Čia aš tikrai ižiūriu daugiau panašumų, nei skirtumų.

- Kas buvo Jums svarbiausias impulsas, atkreipęs dėmesį į širvintus, Igno Šeinaus vardą, paminklo sukūrimo idėją?

Labai patiko iš pačių širvintiškių, „iš apačios“, ateinanti iniciatyva pagerbti savo žemiečio atminimą. Pilnai pritariu. Nes be istorinės atminties žmogus yra tik „mankurtas“. Kaip širvintiškis, pavyzdžiui, galės didžiuliotis savo gimtine, jei nebus žinomas istorinis kontekstas? O žmonės, gyvenę, gimę širvintose ir yra didžiausia jų vertybė. Kaip ir man, vilniečiui, didžiausia vertybė yra ne tik Vilniaus mūrai, o žmonės.

Jūs patys nusprendėte, kaip tą atminimą įamžinti. Yra I.Šeinaus vardo pagrindinė mokykla. Kodėl gi nepastačius paminklo? Kaip jau minėjau, džiugu, kad idėja nėra jums „primesta“, o jūs patys jai subrendote. Todėl ir paminklas nebus „svetimas“.

- Kokias bendravimo perspektyvas Jūs matytumėt?

Savo, kaip ambasadoriaus rolę, matyčiau daugiau čia, Stokholme, puoselėjant I.Šeinaus atminimą. Bet mielai prisidėsiu ir prie širvintų iniciatyvų. Labai kviesčiau rajono delegaciją atvykti į Stokholmą, aplankyti vietas, susijusias su I.Šeiniumi.

- Ačiū Jums, gerb. Ambasadoriau, išsakytas mintis ir paramą tiesiant naujus bendravimo ryšius.

Kalbėjosi Danutė MILIUKIENĖ

Kviečiame skaitytojus aktyviai įsijungti į iniciatyvinės grupės veiklą, paremti paminklo sukūrimą lėšomis. Gal tai bus 2 procentų parama, gal kitas įnašas. Padarykime viską, kad mūsų vaikai ir anūakai turėtų kuo džiaugtis ir didžiuliotis.

Primename rekvizitus:

Asociacija širvintų miesto bendruomenė Igno Šeinaus paminklo sukūrimui
AB bankas „Swedbank“, banko kodas 73000
Sąsk. Nr. 527300010135756925

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainė. III d. Gyvenimas ir nelaimės XVIII a.

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Atkelta iš 2 p.

ir pastatų (tarp jų ir naujoji bažnyčia su mokykla).

Spėjame, kad tuomet carinės Rusijos kariuomenė pagrobė ar sunaikino Lietuvai taip brangius M. Mažvydo gyvenimo pėdsakus. Anais laikais daiktais neskubėta atsikratyti, tad klebonijoje gal ir 1757 m. stovėjo koks stalas ir kėdė, naudota sena žvakidė ir kitkas, dar liesti ir lietuvių raštijos pradininko. Bažnyčioje šimtmečius būdavo saugojamos apeigų priemonės ir kitkas, kuriuos gal naudojo ir M. Mažvydas. Tarp bažnyčioje ir klebonijoje saugomų senųjų dokumentų galėjo būti ir M. Mažvydo ranka rašytųjų. Deja, anuomet sunaikinus Ragainę, nebeliko ir tų svarbių relikvijų.

Tos žudynės Ragainėje ir miesto niokojimas anuomet buvo plačiai aprašyti, skelbti liudininčių atsiminimai ir kitkas. Įdomu, kad žinias apie tuometinius Rusijos kariuomenės ir jos talkininkų barbariškus veiksmus XVIII a. pabaigoje rinko ir

vienas iš Donelaičių (Donalitis). Ta išsišakojusi giminė tuomet turėjo ne tik didįjį poetą, bet ir savą istoriką (ar bent kraštotyrininką).

Deja, ir šiandieninėje Lietuvoje pakanka Rusijos kolaborantų, kartojančių agresyvosios valstybės oficialią istorinę doktriną: esą Rusijos kariuomenė visados „išvaduodavusi“ aplinkinius kraštus, esą Rusijos okupuotų teritorijų gyventojai (net ir apiplėšinėjami ar žudomi) visados būdavo labai laimingi ir t. t. Tokioms jėgoms netinkami istoriniai šaltiniai esą nepastebimi, o Maskvos režimo propagandistai „atradimai“ uoliai tiražuojami.

Rusijos pajėgoms jau pasitraukus iš Mažosios Lietuvos, Ragainė 1764 m. sulaukė dar vienos nelaimės. Tuomet žaibas padegė veikiausiai medinį trobesį. Įsipiplieskusi liepsna prarijusį visą namų eilę.

1771 m. buvo atstatyta Ragainės liuteronų

bažnyčia, pakeitusi savo pirmąją – vos du dešimtmečius stovėjusią ir carinės Rusijos kariuomenės sudegintą bažnyčią. Ta paini vietinių sakralinių pastatų kaita lieka įdomiu istoriniu detektyvu. Nuo jos priklauso ir kita (lituanistiniams tyrimams ir Mažosios Lietuvos gerbėjams svarbi) problema – kur buvęs M. Mažvydo kapas ir kur jis dabar?

1785 m. Ragainė vadinta vis dar kuriu miestu prie Nemuno. Ten stovėjusi liuteronų parapija bažnyčia ir plytinė. Ragainės valsčiaus įstaigos buvusios ne pačiame mieste, o Sendvario sodyboje – užmiestyje. Mieste tuomet buvo 114 *ugniakurų* (sodybų), tad Ragainė taip ir nepasiekė dar 1721 m. numatyto dydžio (200 sodybų).

Lietuvai pragaistingais 1795 m. Ragainei atsivėrė dar viena galimybė atsigausti. Po Abiejų Tautų Respublikos trečiojo padalijimo Užnemunė (Suvalkija) atiteko Prūsijai, buvusi valstybinė siena

tame ruože pasitraukė toli į rytus – iki pat Kauno ir Nemuno vidurupio. Tuomet Ragainės garnizonas buvo iškeltas į naujas valdas. Ši didelė teritorija (anuomet pavadinta Naujaisiais Rytprūsiais) atsivėrė Ragainės verslininkams ir pirkliams, buvęs užkampio miestas gavo plačią įtakos zoną, galėjusią padėti jo plėtrai.

Tokia viltinga gaida baigėsi Ragainei nelaimingas XVIII a., atnešęs didžiulias nelaimės (marą, carinės Rusijos okupaciją ir gaisrus).

LITERATŪRA

- Donalitis. Bericht über die Plünderung der Stadt Ragnit 1757 durch die Russen. – Annalen des Königreichs Preussen. 1793-96.
- Purvinas M. Ragainės urbanistinės raidos bruožai XV–XVIII amžiais. – Kultūros paminklai. 15. Vilnius, 2010, p. 77–86.
- Tautorat H. – G. Ragnit im Wandel der Zeiten. 1972.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos konferencija

Gabija KARLONAITĖ, Vilnius

Danguolė Sabienė

Tradiciskai į Vilniaus „Šaltinio“ mokyklą rinkosi Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos nariai. Čia įvyko Sąjungos ataskaitinė rinkiminė konferencija. Į konferenciją atvyko 63 delegatai iš 37 Vilniaus, Šalčininkų, Trakų rojonų ir Vilniaus miesto pakraščių švietimo įstaigų.

Konferenciją atidarė ir atvykusius delegatus bei svečius pasveikino **Sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė**.

Aptarus konferencijos darbotvarkę ir pasisakymų reglamentą, tylos minute buvo pagerbto Anapilin išėjusios aktyvios Sąjungos narės, buvusios lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos metodininkės Angelė Našliūnienė ir Jeleną Garliauskienę.

Konferencijos moderatorius - Sąjungos pirmininko pavaduotojas, Salininkų gimnazijos direktorius Juzef Tripucki, ataskaitinį pranešimą perskaityti kviečia pirmininkę Danguolę Sabienę.

Naudodamasi šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis, ji pristatė ketverių metų vieklos ataskaitą, kuri buvo gausiai iliustruota renginių nuotraukomis.

Pirmininkė kalbėjo: „Po steigiamosios konferencijos turėjome atlikti daug organizacinių darbų, kaip antai: Sąjungos registraciją Registrų centre ir Ugdymo plėtotės centre, sąskaitos atidarymas banke, atributikos kūrimas ir t.t. Neapseita be pagalbininkų. **Logotipą firminiam blankui sukūrė Sąjungos valdybos sekretorė Rita Babiedaitė, o himnui muziką ir žodžius – Bronė Daunorienė.**

Po to prasidėjo darbas pagal parengtą metinį planą. Mūsų veikla buvo vystoma dviem kryptimis: Sąjungos narių prūsinimas ir švietimo politikos įgyvendinimo stebėjimas, rengiamų dokumentų analizavimas ir siūlymų teikimas įvairioms institucijoms. Tam prirėikė gerų kontaktų ne tik su ŠMM, bet ir Seimu ir net Prezidentūra.

Pagal patvirtintą struktūrą buvo sudaryta 11 žmonių valdyba. Į ketvirtį po kartą vyko jos posėdžiai. Buvo pravesta 10 posėdžių įvairiais Sąjungos veiklos klausimais. Kartais organizuodavome išvažiuojamuosius posėdžius. Tokie posėdžiai įvyko **Sąjungos pirmininkės pavaduotojos Nijolės Lisevičienės** iniciatyva **Trakų švietimo centre**, kuriame jo darbuotojai dalijosi patirtimo apie suaugusiųjų mokymą, **Paluknio „Medeinos“ gimnazijoje** **direktoriaus Vytauto Gusto** ir **Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje** **direktoriaus Rasos Agintienės** iniciatyva diskutavome ir gerąja patirtimi dalijomes švietimo organizavimo kitakalbėje aplinkoje pasiekimais.

Kasmet organizuodavome temines konferencijas aktualiais tam metui klausimais: „**Ar Rytų Lietuvos mokykloms trūksta mokytojų?**“, „**Nauji iššūkiai švietime po LR Seimo rinkimų**“, „**Dėl lietuvių kalbos padėties Rytų Lietuvos mokyklose**“. Konferencijose dalyvaudavo gausus būrys svečių: buvę ir esantys seimo nariai – Valentinas Stundys, Jonas Liesys, Gintaras Songaila, Rytis Kupčinskas, Vyriausybės kanclerio pavaduotojas Remigijus Motuzas, ŠMM viceministras Vaidas Bacys, ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, vyr. specialistės Ramutė Zungailienė ir Nida Podėrienė, UPC direktoriaus pavaduotojas Tadas Tamošiūnas, Lietuvių valstybinės kalbos komisijos pirmininkė Daiva Voišnienė ir kiti. Priimtos konferencijų rezoliucijos, kurių rengime aktyviai dalyvavo Paluknio mokyklos bendruomenė su mokytoja Aušra Kuchanauskiene.

Bendradarbiaudami su ŠMM specialistais iniciavome viešąsias konsultacijas mums aktualiomis temomis ir pasiekėme tam tikrų rezultatų. Buvo sulygintas mokinio krepšelio priedais visoms Rytų Lietuvos mokykloms, nepriklausomai nuo dėstomos kalbos ir pakoo-reguota vidurinio ugdymo akreditacijos tvarka, kuri leido tapti daliai kaimo vidurinių mokyklų gimnazijomis.

Aktyviai dalyvavome projektinėje veikloje. UPC organizuotame projektų konkurse dviems projektams gavome finansavimą. Juos vykdė Nijolė Lisevičienė su komanda. **Edukacinius projektus mokytojams „ Geriau pažinkime Lietuvos istoriją“ kelionę į Latviją iš dalies finansavo fondai, į keliones „LDK pilys Baltarusijoje“ bei „Lietuvių pėdsakai Lenkijoje“** vykomė už savo pinigų. Juos organizuoti padėjo valdybos nariai Aldona Kodytė ir Robertas Šalna.

Bent kartą metuose rinkdavomės į Mokytojų namų svetainę organizuodami literatūrinės muzikines popietes, knygu apie mūsų krašto istoriją pristatymus, kuriuos profesionaliai,

kūrybingai vedė visų pamėgta mūsų diktorė **Liudgarda Čepienė**. Jai dažnai talkindavo **Regina Buzienė**. Čia dar nepamirštus organizacinius gebėjimus parodydavo mūsų senjorai- **Tamara Paramonova, Stasė Civinskienė, Silvija Karanauskienė, Zigmąs Trinkauskas, Bronė Daunorienė, Aleksas Žekonis, Rita Brazauskienė, Albina Piščiakienė** ir kiti“- vardiję ir vardiję pirmininkė Sąjungos prasmingą veiklą.

Pranešimą apie Sąjungos finansinę veiklą perskaitė valdybos narė, Juodšilių „Šilo“ gimnazijos direktorė Rasa Agintienė

Kaip visuomet konferencijose dalyvavo gausus būrys buvusių mokytojų, kitų švietimo darbuotojų o dabar garbingų senjorų. Jų vardu diskusijoje dėl pranešimo dalyvavo Sąjungos senjorų klubo **prezidentas Zigmąs Trinkauskas**. Jis ne tik pasidžiaugė, kad senjorai aktyviai dalyvauja įvairiuose mūsų renginiuose ir visoje sąjungos veikloje, diskutuoja konferencijose, atstovauja mums mokyklose, kai yra kviečiami, bet ir pasiguodė, kas labiausiai jam kelia nerimą šiandieninėje mokykloje. Užvirė karšta diskusija apie renginį „Savaitė be patyčių“. „Ar po tos savaitės vėl galima tyčiotis?“- klausė senjoras.

Jam atsakė **Dūkštų pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Liudgarda Čiapienė**. Ji pabrėžė, kad geriau „savaite“, negu nieko, bet yra ir kita graži iniciatyva „Mokykla be patyčių“. Ir kvietė tame judėjime dalyvauti visas mokyklas.

Po to kalbėjo **Diana Taraškevič, Mickūnų l/d vyr. auklėtoja, kuri Sąjungoje vadovavo ikimokyklinio ugdymo veiklos sektoriui**. Šis sektorius dirbo aktyviai, buvo organizuota įvairių metodinių renginių su ikimokyklinio ugdymo darbuotojais. Ypatingai gerai pavyko priemonė „Nerealos pedagogė“ kuri vyko Trakų švietimo centre, ir kuriame dalyvavo ne tik Sąjungos nariai, bet ir visi Trakų rajono ikimokyklinių įstaigų atstovai. Ji parodė daug šio renginio nuotraukų. Renginys buvo aprašytas laikraštyje „Trakų žemė“. Diana mano, „kad mūsų Sąjunga yra labai reikalinga šio krašto pedagoginei bendruomenei, nes dirba prasmingai, apjungdama bendraminčius. Ji yra populiari, mūsų darželyje beveik visi darbuotojai yra Sąjungos nariai. Mums ypač patinka vykti į edukacines keliones“- baigė Diana, palinkėdama ilgai gyvuoti.

Diskusiją dėl pranešimo ir Sąjungos veiklos vertinimo pratęsė **Trakų rajono Paluknio „Medeinos“ gimnazijos istorijos mokytojas metodininkas Dainius Kuchanauskas**. Jis palankiai įvertino Sąjungos veiklą, jos reikalingumą ir prasmingumą šiam kraštui ir be kita ko pasidžiaugė, kad jau akredituota jų moky-

klos vidurinio ugdymo programa ir ji gavo gimnazijos statusą. Jo manymu šiame procese lemtinga vaidmenį suvaidino Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos siūlymas tobulinti mokyklų akreditavimo tvarką.

Sudervės pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Vita Burzdžiuvienė labai nuoširdžiai kalbėjo, kad Sąjunga subūrė visus šiam kraštui neabejingus pedagogus, pasiūlydama save realizuoti tinkamoje veikloje. Ta mūsų veikla – tai lietuviybės puoselėjimas, mokinių pilietinis ir patriotinis ugdymas. Ji kalbėjo, kad mokyklose yra labai svarbus darbas su mokinių tėvais ir pasidalijo patirtimo, kaip tą darbą dirbti sekasi jai.

Konferencijoje kalbėjo **ŠMM Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas**. Jis gerai vertino ir pirmininkės, ir visos valdybos veiklą, pažymėdamas, kad visos nevyriausybinių organizacijos turėtų puoselėti vienodus tikslus ir dirbti šio krašto labui. Nes darbo čia yra dar ilgiems metams, kol tapsime demokratiški, išeisime į rinkimus iš vienpartinės sistemos, kuri čia vyrauja iki šiol.

Apie projektinę veiklą iš arti pasakojo Sąjungos pirmininko pavaduotojas Juzef Trypucki.

Alfonsas Kairys jau ne pirmą kartą dalyvaujantis Sąjungos renginiuose siūlė mokykloms glaudesnio tarpusavio bendradarbiavimo, įvairesnių renginių.

Nors salėje diskusijos ir baigėsi, jas konferencijos dalyviai tęsė per kavos pertrauką.

Po pertraukos vyko rinkimai. Valdybos narių sudėtis šiek riek pasikeitė. Išėjusią į vaiko auginimo atostogas Turgelių gimnazijos direktoriaus pavaduotojai Raimondai Mikalajūnienėi, ją pakeitė tos pačios mokyklos istorijos mokytoja Jolanta Lazdauskienė

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininke antrai kadencijai išrinkta Danguolė Sabienė.

Tardama baigiamąjį žodį Danguolė Sabienė nuoširdžiai padėkojo už pastikėjimą ja ir aktyvią veiklą mokyklų bendruomenėms: Rudaminos ir Mickūnų l/d, Kalvelių „Aušros“, Juodšilių „Šilo“, Paluknio „Medeinos“, Turgelių gimnazijų, Lavoriškių, Eitminiškių, B. Vokės „Šilo“ vidurinių mokyklų, Poškonų, Kalesninkų, Vilniaus „Šaltinio“, „Vilnios“ pagrindinių mokyklų.

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos padėkos raštai buvo įteikti ne tik šioms mokyklų bendruomenėms, bet ir didelei grupei mokyklų vadovų, mokytojų, Sąjungos valdybos nariams.

Sugiedojus Sąjungos himną, konferencija baigėsi. Jos dalyviai skirstėsi jau laukdami naujo kvietimo į naują renginį.

Lietuvių draugijai nukentėjusiems dėl karo šelpiti -100 metų

Atkelta iš 1 p.

karo pabėgėliai. Be to, valdžia į Rusiją trėmė nelojaliais laikytus katalikus, liuteronus, žydus. Vokiečių kariuomenei okupavus Suvalkiją, Kauną ir kitas vietas, mokyklos buvo perkeltos į Trakus, Vilnių. Pabėgėlių sparčiai daugėjo, ypač daug jų susikaupe Vilniuje - jiems trūko būstų ir maisto. Susidariusi situacija vertė imtis priemonių, susirūpinti jų šalpa. Karo pabėgėlius pradėjo globoti Laikinasis lietuvių komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpiti, ikurtas 1914 m. rugpjūčio 11 d. Vilniuje. Jį sudarė V. Landsbergienė (pirmininkė), A. Bulota, kun. J. Bakšys, D. Malinauskas, kun. V. Jezukevičiaus, F. Bortkevičienė, kun. J. Kukta, E. Vileišienė. Vienas žymiausių komiteto veikėjų buvo advokatas Andrius Bulota, pabėgėliais rūpinosi ir jo žmona Aleksandra. Bulotų bendražygė rašytoja Julija Žymantienė-Žemaitė vadovavo moterų su vaikais prieglaudai, įsikūrusiai inžinieriaus Petro Vileišio namuose. Bulotos su Žemaitė, gavę Amerikos lietuvių kvietimą, 1915 metų rudenį išvyko aukų rinkti į Ameriką. Lapkričio 27 d. Komitetas buvo perorganizuotas į Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpiti. Joje veikė kultūros ir politikos elitas: J. Basanavičius, Antanas Smetona, M. Yčas, D. Malinauskas, Antanas Žmuidzinavičius, E. Vileišienė, jos vyras Antanas Vileišis. Daugiausia lėšų draugija gaudavo iš Centrinio caraitės Tatjanos (caro Nikolajaus II dukra) komiteto karo pabėgėliams šelpiti. Paramos buvo ieškoma ir užsienyje – aukos buvo renkamos Amerikoje, Šveicarijoje, krepitasi

net į popiežių. Draugijos skyriai veikė visoje Lietuvoje: rinko lėšas rengdami labdarinius vaidinimus ir koncertus, organizavo prieglaudą, mokyklas, labdaringas valgyklas. Panašią veiklą vykdė ir draugijos skyriai Rusijos miestuose: Petrograde, Voroneže, Maskvoje, Tiflise (Tbilisyje), kuriuose buvo įsikūrusios didesnės lietuvių pabėgėlių kolonijos. Rusija rėmė pabėgėlių šalpos kampaniją, nes tikėjosi, kad gaudami paramą pabėgėliai taps lojalesni. Vokiečiams priartėjus prie Vilniaus, draugija suskilo į dvi dalis: Vilniuje likusiems vadovavo Antanas Smetona, o į Rusiją išvykusiems – Martynas Yčas.

Vokiečių kariuomenei užėmus Vilnių okupuotam kraštui valdyti buvo sudaryta Rytų kariuomenės vadovybė. Ober Oste (taip tuo metu vadinosi okupuota teritorija, į kurią įėjo Lietuva) buvo uždrausta bet kokia politinė veikla, suvaržytos net visuomeninės bei kultūrinės draugijos, nutrūko dienračių leidyba, mokyklų darbas. Darbingo amžiaus vyrus ėmė darbams į Vokietiją. Draugijos Centrinis komitetas rūpinosi ne tik labdara, bet nuolat susirašinėjo su vokiečių valdžia įvairiais gyventojams rūpimais klausimais, stengėsi apginti jų interesus. Draugijos Komitetas tapo kultūriniu ir politiniu centru. Daugelis jo narių išitraukė į politinę veiklą siekiant Lietuvos nepriklausomybės. Net aštuoni – Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška, Pranas Dovydaitis, Steponas Kairys, Donatas Malinauskas, Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis ir Jokūbas Šer-

nas – buvo išrinkti į Lietuvos Tarybą, kuri paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Tie, kurie aktyviai veikė nukentėjusiems nuo karo remti draugijoje, vėliau ėjo įvairias svarbias pareigas atkurtoje valstybėje. Reiktu pažymėti, kad katalikų dvasininkai, turėdami šalpos darbo patirtį aktyviai dalyvavo LDNKŠ veikloje. Ilgainiui Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpiti transformavosi į Vilniaus lietuvių labdarybės draugiją, kuri veikė iki pat 1940 metų.

Rusijoje 1916 m. pradžioje draugija šelpė apie 114 000, vėliau daugiau kaip 200 000 pabėgėlių, rūpinosi į Rusiją ištremtais Mažosios Lietuvos gyventojais lietuviais. Draugijos įsteigta spaustuvė spausdino lietuviškus laikraščius, knygas, vadovėlius. Petrograde, nuo 1917 m. Voroneže draugija leido laikraštį „Lietuvių balsas“. Daugiausia lietuvių jaunimo ir pedagogų susitelkė Voroneže.

Būdamas įtakingas žmogus Tatjanos komitete, M. Yčas 1915 m. nesunkiai gavo 100 000 rub. lietuvių gimnazijoms Voroneže steigti. Buvo įsteigta 10 bendrabučių, kuriuose gyveno apie 900 moksleivių ir jų šeimų narių. Kiekvienas moksleivis gavo visą išlaikymą: maistą, drabužius, avalynę, knygas, moks-las buvo apmokamas, gabūs moksleiviai turėjo galimybę lankyti muzikos mokyklą. Veikė vaikų prieglauda, kurioje gyveno 36 berniukai ir 60 mergaičių, visi jie lankė prie prieglaudos įsteigtą pradinę mokyklą. Pabėgėliams aptarnauti Draugija Voroneže įsteigė dvi siuivyklas (vyrų ir moterų) ir skalbyklą,

atidarė valgyklą. M. Yčas atsiminimuose rašė, jog 1915 m. lapkričio mėn. šelpimo reikalams lietuvių CK gavo 1 mln. 400 tūkst. rub., o su tokia parama jau buvo galima išplėtoti veiklą. Į Voronežą evakuotos mokyklos ne tik tęsė darbą, bet ir išplėtė savo tinklą. 1915–1918 m. veikė 10 švietimo įstaigų: pradinės mokyklos, gimnazijos, mokytojų institutas, liaudies universitetas. Buvo organizuojami vakariniai kursai, vasaros kursai mokytojams. Voroneže dirbo garsūs pedagogai: J. Balčikonis, J. Jablonskis, J. Vokietaitis, S. Kymantaitė-Ciurlionienė, P. Mašiotas ir kt. Jie pasitarimuose diskutavo Lietuvos švietimo sistemos klausimais, rengė atskirų dalykų programas. Voroneže veikė skirtingų pasaulėžiūrų moksleivių organizacijos. Gausiausias buvo ateitininkų ir aušrininkų. Voronežas suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos mokyklos istorijoje. Pirmojo pasaulinio karo metais į šį miestą evakuotos lietuvių mokyklos sudarė galimybės šimtams moksleivių tęsti mokslą ir igrty išsilavinimą.

Po 1917 m. Spalio perversmo apkaltinę priešiška veikla bolševikai Rusijoje draugijos Centro Komiteto veiklą uždraudė, turta konfiskavo, o pirmininką M. Yčą dviem mėnesiams įkalino. Moksleivių ir mokytojų grįžimui iš evakuacijos panaudotos lėšos, surinktos Bažnytinės lietuvių dienos metu ir kitur.

Loreta GLEBAVIČIŪTĖ, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Nr. 1 (1)**Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms****2015 m. balandis**

Tėviškės aušra

Arvydas NORKŪNAS, Šalčininkų 11-osios kuopos šaulys

Jau septynetą dešimtmečių nebevargino Europos agresyvos politikos keliamos teritorinės aneksijos padariniai. Aneksuodama svetimą Krymo pusiasalį, Rusija pastarąją darną suadė. Daugelis vakarų politikų, puoselėdami nepagrįstas iliuzijas ir nekreipdami dėmesio į daugumos rusų politikų etnopsichologijos ypatumus, nenorėjo deramai atsižvelgti į Moldavijos, Čėčenijos bei Gruzijos įvykius ir tik Krymo aneksija bei Rusijos sukurstytas pilietinis konfliktas Ukrainos pietryčiuose, privertė pagaliau juos imtis realių agresorių stabdančių veiksmų.

Baltijos šalys ir Lenkija, turėdamos didžiulę santykių su Rusija patirtį, visada juto, kad ir prislopusias, tačiau kibirkščiuojančias, negestančias, agresyvos politinės mąstysenos keliamas Rusijos grėsmes. Işıplieskę Rusijos geocentriniai geiduliai kontroliuoti imperijos erdvėje bei įtakos sferoje gyvenusias tautas, sustiprėję radikalų grąsinimai net aneksuoti svetimas teritorijas, Krymo aneksijos sveikinimai, valstybės propaganda privertė pagaliau Lietuvos politikus spręsti savos kariuomenės vystymo bei geresnio apginklavimo klausimus, skirti didesnes kariuomenei būtinas lėšas.

Nors tarptautinės padėties įtampa kelia susirūpinimą, džiugiai galime regėti padidėjusį Lietuvos piliečių rūpinimąsi šalies saugumu. Pilietinės atsakomybės raiška netrukio pakreipti ne vieno asmens dėmesį į atsikūrusią Lietuvos šaulių sąjungą. Juk būtent pastarosios patriotinės organizacijos nariai visuomet yra pasirengę Tėvynės labai imtis konkrečių reikiamų veiksmų, esant reikalui net ir paaukoti save! Galima pagrįstai džiaugtis tuo, kad aktyviausiai Lietuvos šaulių savanorių stojimas vyksta sos-

tinėje bei tam tikru pilietiniu komplikuoatumu pasižyminčioje pietrytinėje valstybės dalyje. Nemenkiau nei suaugusių piliečių narystė, pvz. daugiatautėje Šalčios žemėje dirbama ir su jaunąja būsimųjų piliečių karta. Puiku kuomet reikiamu metu, reikiamoje vietoje atsiranda specialistas entuziastas, savo pasišventimu ir darbu, išradingumu bei aktyvia veikla gebantis nuveikti konkrečius darbus. Taip Šalčininkų jaunųjų šaulių kuopai eilę metų vadovaujantis Eimantas Tamulynas, subūręs gerą bendradarbių būrį, geba nuolatos besikeičiančius įvairiautčius bręstančius būsimus piliečius sudominti savo kuopos veikla, įtraukti apie šimtą vaikų į įvairias pilietinės raiškos, valstybinių švenčių metu vykstančias, akcijas.

Šalčininkų jaunųjų šaulių kuopos dalyviai šiais mokslo metais jau penkis savaitgalius skyrė kovinio pasirengimo užsiėmimams. Iš jų ypač sudėtingos ir mokiniams įdomios buvo orientacinės pratybos bei ketverias paras trukę išgyvenimo kursai. Užsiėmimų metu didesnę patirtį sukaupę jaunieji šauliai žiemos sąlygomis gebėjo iš natūralios gamtinės žaliavos susirėsti laikinojo tipo būstus, įrenginėti stebėjimo postus, nakvoti miškuose, topografinių žemėlapių pagalba nežinomoje teritorijoje surasti reikiamus objektus, atlikinėti naktines užduotis. Išgyvenimo kurso metu labiausiai patyrę ir užsigrūdinę jaunieji šauliai turėjo gebėti apsirūpinti maistu, nesinaudodami įprastomis priemonėmis susikurti ugnį, įveikinėjo vandens ir kitokias gamtines kliūtis... Užsigrūdinęs ir Lietuvai atsidavęs jaunimas, pastarųjų išbandymų metu, poilsio akimirkomis dalinosi patirtais įspūdžiais, laimėjimais, prie sunkiai įžiebto laužo dainavo, aptarinėjo sekančių užsiėmimų tikslus.

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos aikštėje išsirikiavo jaunieji šauliai

Einamuosiuose jaunųjų šaulių kovinio pasirengimo užsiėmimuose visuomet didesnę stovyklos dalyvių dalį sudaro penktų – aštuntų klasių moksleiviai. Vaikai stovyklose papildoma mokyklų būreliuose įgytas žinias, mokosi rikiuotės ir žygio bei maskuotės taisyklių. Mokiniai daug sportuoja, žaidžia sportinius žaidimus, dainuoja karines patriotines dainas. Jų dėmesį patraukia mokomoji filmuota medžiaga, tikri ginklai, šaudymo pratybos, žinios apie karybą, ginkluotę, valstybės istoriją. Ypač vaikus žavi skelbiami naktiniai renginiai: aliarmai bei žygiai. Stovyklų metu tarp moki-

nių mezgasi ir draugystė. Labai greitai kovinio rengimo užsiėmimų metu paaiškėja kurie moksleiviai yra atvykę ne tik smalsumo vedami, bet ir linke rimtai pasižvesti Tėvynės labui skirtai patriotinei šaulių veiklai, kai kurie tapti ir profesionaliais aukščiausio sąmoningumo užsigrūdinusiais Tėvynės kariais. Atėjus neramiems, tarptautinės įtampos laikams, kurios židiniai liepsnoja betarpiškoje kaimynystėje, tokie darbai kelia džiugesį ir optimistišką požiūrį į Lietuvos ateitį. Valstybė pagaliau taip pat pradeda skirti daugiau dėmesio Jaunųjų šaulių veiklos puoselėjimui.

Karaliaučiaus moksleivių kūrybinių ir tiriamųjų darbų rinkinio pristatymas

Aleksas BARTNIKAS, Projektų vadovas

Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacija ir švietimo plėtotės institutas surengė moksleivių kūrybinių ir tiriamųjų darbų rinkinio pristatymą, skirtą lietuvių literatūros klasiko Kristijono Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms. Leidinio pavadinimas "Kiek viename daryti gera..."

Sveikinimo žodį tarė Kaliningrado srities švietimo plėtotės instituto humanitarinių dalykų katedros vedėja Galina Grivusėvič, kuri pažymėjo mokinių ir studentų aktyvų dalyvavimą Kristijono Donelaičio jubiliejaus renginiuose. O leidinį pristatė projekto vadovas Aleksas Bartnikas.

Rinkinio pirmoji dalis apima regioninio konkurso "Laiškas Donelaičiui" laimėtojų 15 kūrybinių darbų. Epistolinis žanras suteikė autoriams galimybę emociškai išreikšti savo

požiūrį į garsų žemietį. Skirtingi laiškų stiliai bei žanrai. Juose įvairiais pavidalais, tarsi leimotyvas, pasikartoja autorių prisipažinimas ir dėkingumas poetui už jo dorumą ir humanistiškumą. Laiškai sukurti lietuvių, rusų ir anglų kalbomis.

Antrąją leidinio dalį sudaro jaunųjų tyrinėtojų 12 sėkmingiausių darbų, kurie buvo paviešinti moksleivių konferencijoje "Kristijono Donelaičio asmenybė ir jo sukauptos vertybės - šiuolaikiniams žmogui pavyzdys". Autoriai buvo pasirinkę įvairių temų, susijusių su poeto kūryba, jo epocha ir aplinka. Taip pat atkreiptas dėmesys į klasiko tyrinėtojus, kūrinių vertėjus ir jo palikuonius. Kelios temos skirtos šiuolaikiniams požiūriui į lietuvių literatūros klasiką. Iš viso konferencijos organizaciniam komitetui buvo pateikti 36 moksleivių pranešimai.

Pristatymo metu dalyviai su dideliu susidomėjimu stebėjo perfomanso "Gamtos ir žmogaus ratas" vaizdo įrašą. Ši Kristijono Donelaičio "Metų" motyvais šokio spektaklį sukurė dalyviai vaikų vasaros kūrybinės stovyklos "Palikimas". Filmą komentavo Zelenogradsko vidurinės mokyklos moksleivis Egoras Danyševas, atlikęs spektaklyje vieną pagrindinių vaidmenų.

Visi autoriai ir jų konsultuojanti pedagogai buvo apdovanoti naujai išleistais leidiniais, kurie taps garsaus žemiečio bei tautiečio tolesnių žinių kaupimo ir kūrimo geru šaltiniu.

Rinkinio leidybą rėmė LR Švietimo ir mokslo ministerija ir Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos fondas Čikagoje.

Siūlome susipažinti su keliais Kristijonui Donelaičiui laiškais.

Aleksas Bartnikas įteikia apdovanojimą Antonui Lavrinčiukui

Mano laiškas Donelaičiui

Alvidas PLAČIUS, Uļjanovo (Kraupiško) vidurinė mokykla, 8 klasė

Mokytoja Emilija Algaudė BUKONTIENĖ

Didysis lietuvių poete,

Rašau Jums 2014-aisiais metais. Jie pavadinti K. Donelaičio metais. Gyvenu Jūsų krašte. Parašiau Jums Poete, penkis laiškus. Juose papasakosiu apie save, apie mūsų ekskursijas, apie Jūsų jubiliejinį gimtadienį.

Pirmasis laiškas

Labą dieną, didysis rašytojau. Noriu Jums papasakoti, kaip mes važiuavome į Jūsų gimtinę Lazdynėlius, Tolminkiemį, kuris dabar vadinamas Čistyje Prudyje ir Gusevą (Gumbinę). Pirmiausia važiuavome į Jūsų tėviškę Lazdynėlius. Gaila, kad nebėra kaimo, kur Jūs gimėte. Netoli auga pasodinti ąžuoliukai. Jų buvo 275. Šiomet pasodinta dar, ir jų auga iš viso 300. Į Jūsų gyventas vietas važiuavau ne vieną kartą. Lazdynėliuose pastovime prie paminklo. Padeklamuojame eilėraščių, klausomės pasakojimo apie Jus. Padedame gėlių, uždegame žvakelę.

Nusifotografuojame. Gražu, kai į Jūsų gimtinę suvažiuoja keli autobusai ir atvyksta daug žmonių.

Toliau važiuojame į Tolminkiemį, kur būna talka - šventė ir koncertas. Kartais tvarkome aplinką. Apžiūrime muziejų. Užlipame į balkoną ir bokštelį. Klausomės koncerto. Apžiūrime kleboniją, pavaikštomė po kambarius. Nusiperkame suvenyrų. Važiuojame į Gusevą. Atvykstame prie namo, kur stovi paminklas Jums. Pagerbiame Jus, padedame gėlių, uždegame žvakelę.

Gerbiamas Donelaiti, Jums tikriausiai patiktų, kad mes Jūsų neužmirštame ir aplankome. Atsisveikinu su Jumis.

Alvidas

Antrasis laiškas

Pirmiausia sveikinu Jus. Nors iš Jūsų laiško negavau, bet vėl rašau. Šiame laiške noriu pa-

pasakoti, kaip mes važiuavome į Jūsų jaunystės miestą Karaliaučius. Dabar jis vadinasi Kaliningradu. Šiame mieste Jūs mokėtės neturtingųjų mokykloje. Paskui įstojote į Karaliaučiaus universitetą. Išmokote daug kalbų. Ten buvote įšventintas į kunigus.

Mes lankėmės Lietuvos Respublikos konsulate. Konsulato darbuotojai papasakojo apie konsulato darbą. Kalbėjo apie pasirošimą Jūsų jubiliejui. Ekskursija buvo praėjusią vasarą. Tuo laiku į Kaliningradą buvo atvykęs architektas Napoleonas Kitkauskas. Jis projektavo Jūsų muziejų Tolminkiemyje. Buvo labai įdomu pamatyti architektą ir klausytis pasakojimo apie Tolminkiemį. Daug naujo sužinojome apie bažnyčios atstatymą. Susidomėję klausėmės, kaip buvo atkurtas Jūsų portretas. Mus vaišino saldinais, sausainiais, arbata. Paskui visi nusifotografavome.

Lankėmės Fridlando vartų muziejuje.

Apžiūrėjome jo eksponatus. Mums parodė du filmus apie senovinį Karaliaučius. Tikriausiai ir Jums būtų įdomu juos pažiūrėti.

Atvykome prie Liudviko Rėzos paminklo. Jis buvo Karaliaučiaus universiteto profesorius. Jūs tikriausiai žinote, kad L. Rėza išleido Jūsų poemą "Metai". Pabuvojome prie Katedros, ten labai gražu. Pasivaikščiojome po parką. Jis vadinasi "Jaunystė". Pasisupome karuselėse. Buvo apžvalginė ekskursija po miestą. Apie jį mums pasakojo mokytoja Rūta Leonova. Ji yra poetė ir vertėja. Parašė Jums skirtų eilėraščių. Galvoju, kad ir Jums būtų įdomu pamatyti šį miestą dabar.

Tai tiek. Viso gero, gerbiamas rašytojau.

Alvidas

Trečiasis laiškas

Gerbiamas Kristijonai, anuose laiškuose Jums

Nuketla į 7 p.

Nr. 1 (1)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. balandis

Gerbiamas rašytojau!

Anna ŠAPKINA, Sovetsko (Tilžės) 3-oji pagrindinė mokykla, 9 klasė

Mokytoja Vita KOVALENKO

Siučiant pūgai, pučiant šaltam vėjui, tu atėjai į šį pasaulį. Tavo gyvenimas buvo nelen-gvas, nes augai didelėje šeimoje. Netekus tėvo tavo gyvenimas dar pasunkėjo, bet nepalūžai. Baigei mokyklą, universitetą.

Žinok, kad Dievas tavę apdovanojo ne-paprastais gabumais: darei termometrus, barometrus, fortepioną, kūrei eiles. Tapęs mo-kytoju, po to kunigu Tolminkiemyje, mokei

savo mokinius ir parapijiečius būti teisingais, gailėstingais, mylėti Dievą ir vienas kitą.

Jau praėjo po tavo gimimo trys šimtai metų, ir mes galime didžiulotis, kad lietuviškas žodis tik tavo dėka šiame krašte išliko gyvas. Tu ne kartą sakei: «Lietuvninkai- reikia kalbėti lietu-viškai ne tik savo name, bet lauke, mokykloje, bažnyčioje».

Mielas Kristijonai, tavo poema „Metai“

pakėlė aukštai Lietuvos vardą pasaulio aky-se. Juk poema skamba įvairiomis pasaulio kalbomis. Sausio mėnesį Tau sukako trys šimtai metų, ir mes Tilžės 3-čios mokyklos mokiniai jas paminėjome: prisiminėme tavo gyvenimą, kūrybą.

Nors tavo gyvenimo žvaigždė jau senei užgeso, bet tu amžiams likai gyvas ne tik mano, bet ir kitų žmonių širdyse.

Konkurso laimėtoja Viktorija Tertumasova

Poetui apie Donelaičio žemę

Laura Mankutė, Uljanovo (Kraupiško) vidurinė mokykla, 11 klasė

Mokytoja Emilija Algaudė Bukontienė

Gerbiamas poete,

Noriu Jus pasveikinti jubiliejaus proga. Ačiū už poemą “Metai”. Dėkoju už gražią lietuvių kalbą. Jūsų mintys nepaseno net praėjus 3 šimtmečiams.

Jei nebūtų Jūsų, nenuvažiuotume į Lazdynėlius. Nebūtų Tolminkiemio memorialo. Nebūtų spalvotų vitražų. Nestovėtų paminklas Guseve (Gumbinėje). Jeigu nebūtų Jūsų, 2014-ieji metai nebūtų pavadinti Donelaičio metais. Nebūtų tiek daug renginių, skirtų Jums.

Iš Jūsų mokomės darbštumo, atkaklumo, noro mokytis ir tobulėti. Tolminkiemio bažnyčioje skai-tome Jūsų patarimus mūsų laikų žmogui.

1. Dirbk ir džiaukis.
2. Būk savimi.
3. Negirtuokliauk.
4. Mokykis iš gamtos.
5. Apribok savo norus.

Jūs atėjote amžiams.

Aš noriu papasakoti apie Donelaičio žemę, apie mūsų mokyklą, gyvenvietę, lietuvių kalbos olimpiadą.

Mokausi Uljanovo vidurinėje mokykloje. Anksčiau mokiausi kitoje mokykloje. Lankau lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvą. Esu buvusi Jūsų tėviškėje Lazdynėliuose, Tolminkiemio muziejuje (dabar vietovė vadinasi Čistyje Prudy). Ten Jūs gyvenote 36-erius metus.

Labai norėčiau Tolminkiemio bažnyčioje arba šventoriuje sutikti Jus. Ką pasakyčiau Jums, jeigu sutikčiau? Pirmiausia lietuviškai pasisvei-kinčiau. Manau, apsidžiaugtumėte, kad mano vardas ir pavardė lietuviški. Papasakočiau apie mūsų šeimą. Pasakyčiau, kad mano mamytė Aušrinė, o tėvelis Vytautas. Gimiau ir gyvenu

žemėje, kuri Jūsų garbei vadinama Donelaičio žeme.

Nežinau, ar Jūs girdėjote apie Malomožaiską. Ten mes gyvename. Lietuviškas pavadinimas Bū-dviečiai. Vokiškai ši vietovė vadinosi Budawety, Altenkirch. Nuo Malomožaisko iki Nemanio (Ragai-nės) - 17 kilometrų. Sakoma, kad gyvenvietė įkurta tada, kai buvo kertami miškai ir statomi namai. Jūs vadino būdomis. Seniau čia buvo fabrikas, plytinė, vėjo malūnas. Dabar jų nebėra.

Gal Jums idomu sužinoti apie Uljanovą, kur aš mokausi? Jūsų laikais ši gyvenvietė vadinosi Kraupišku. Nežinau, kodėl toks baisus pavadini-mas. Miestelis išaugo iš dvaro. Jis stovėjo prie Įstros (dabar Instručio) ir Eimenio (Uljanovkos) upių. Netoli yra piliakalnis. Apie jį išliko padavimų. Vokiečiai miestelį vadino Bratenšteinu.

Netoli mūsų mokyklos yra bažnyčia. dabar išlikę tik bokštas ir sienos. Bažnyčia pastatyta 16 a. viduryje. Gražu Uljanove pavasari, kai grįžta gandrai. Apie gandrų Jūs rašėte “Pavasario linksmybės”.

Gandras su kitais kaimynais parlėkė links-mas.

Ir gaspadoriškai ant kraiko tarškino snapą.

Jie gyvena ant senosios bažnyčios bokšto. Ten yra net aštuoni jų lizdai. Kaip gražu žiūrėti, kai gandrai skraido virš miestelio! Jie mojuoja savo dideliais sparnais ir kleketuoja. Lizdus susisukę ant elektros stulpų, ant pakelės medžių. Mėgstame žiūrėti į juos per pamokas. Kartais net negirdime, ką pasakoja mokytojai. Jūs už tai mus bartumėte. Bet aš mokausi gerai. Tikiuosi gauti medalį.

Jeigu Jus sutikčiau, papasakočiau Jums, didysis poete, apie tautosakininką Vilių Kalvaitį. Jis gimė netoli Uljanovo, Girėnų kaime (dabar Grivino).

Gyveno vėliau už Jus (1848-1914). V. Kalvaitis vaikščiojo po Mažosios Lietuvos kaimus, rinko lietuvių kūrybą. Užrašė liaudies dainas, pasakas, patarles, priežodžius, mįsles, vietovių, upelių pa-vadinimus, bažnyčių varpų garsus. Išleido penkis tautosakos rinkinius. Lapkričio mėnesį mokykloje pažymime V. Kalvaičio gimtadienį. Bibliotekoje yra stendas apie jį. Mokyklos muziejuje surinkta medžiaga apie šį tautosakininką.

Gal norėtumėte sužinoti apie mūsų mokyklą? Mokyklai daugiau kaip 65-eri metai. Mokosi 230 mokinių, dirba 25 mokytojai. Mokykliniai autobu-sai atveža moksleivius iš keturių rajonų. Šešiolika metų mokykloje veikia lietuvių kalbos ir etnokul-tūros fakultatyvas. Yra mokinių, kurie gerai kalba lietuviškai, turi lietuviškus vardus ir pavardes.

Noriu Jums parašyti apie mūsų mokyklos kras-totyros muziejų. Jame daug medžiagos ne tik apie apylinke, bet ir visą Kaliningrado sritį. Muziejui jau daugiau kaip 30 metų. jam vadovauja mokyklos direktorius Užercov Jurij Leontjevič. Muziejuje yra apie 20 tūkstančių eksponatų. Daug medžiagos apie Mažosios Lietuvos veikėjus: M. Mažvydą, L. Rėzą, Vydūną, V. Kalvaitį. Zinoma, yra nemažai medžiagos apie Jus. Manau, kad Jums tai patiktų. Norėčiau Jus pakviesti apžiūrėti muziejaus.

Šiais mokslo metais aš dalyvavau konkursuose. Vilniaus mokykla Lietuvių namai organizavo pie-šinių ir rašinių konkursą “Kokia Tėvynės ilgesio spalva”. Už darbą “Mūsų gimtinė-Lietuva” gavau prizą, užėmiau pirmąją vietą. “Naisių vasara” organizavo konkursą “Gandrų pasitinkant”. Pie-šėme ir fotografavome gandrų. Gavome lietuviškų knygelių apie Nasius ir kitų prizų.

Jūsų gyvenamuoju laiku olimpiadų tikriausiai nebūdavo. Noriu Jums papasakoti apie lietuvių kalbos olimpiadą Kaliningrado srityje. Ji vyko Černiachovske (Isrutyje). Tai jau 14-oji olimpiada. Iš mūsų mokyklos dalyvavo keturi mokiniai. Aš rašiau rašinį apie Jus. Pristačiau diską “Po didžiojo būrų dainiaus žemė”. Išmokau Rūtos Leonovos e-lėrašį “Donelaičio dvasia”. Jis ilgas, šešių posmelių. Man tas eilėrašis labai gražus. Gaila, kad negaliu jo padeklamuoti Jums, poete. Tikriausiai jis patiktų. Olimpiadoje užėmiau 3-ąją vietą, gavau diploma.

caras Aleksandras I-asis. Jie pasirašė svarbią sutartį. Susipažinome su Sovetsku. Ekskursija patiko, nes sužinojau nemažai naujo.

Viso gero, Poete.

Alvidas

Penktasis laiškas

Nors nesulaukiau iš Jūsų atsakymo, bet vėl rašau. Tai jau penktas laiškas. Jame noriu Jums papasakoti apie Jurbarką. Jis yra Lietuvoje. Mūsų šeima lietuviška, visi kalbame lietuviškai. Jurbarkė gyvena mūsų senelis Juozas ir močiutė Regina. Ten gyvena dėdės Juozo šeima.

Jurbarkas nedidelis, bet gražus ir švarus miestas. Pro miestą teka tas pats Nemunas. Tai – didžiausia Lietuvos upė. Teka ir kita, mažesnė - Mituva. Pasakojama, kad ant piliakalnio buvo pilis. Jos dabar nebėra. Kryžiuočiai dažnai pul-dinėjo Jurbarką. Mieste yra didelė bažnyčia. Ji

turi du vienodus bokštus. Aš juos vadinu bro-liais. Jurbarko bažnyčioje krikštijo mano mažąjį broliuką Dimą.

Didysis Poete, mes šventėme Jūsų jubiliejų. Skaitėme ištraukas iš poemos “Metai”, žiūrėjo-me įrašus apie Jus, matėme dailininkų sukurtus Jūsų portretus. Mokėmės eilėraščių apie Jus. Ap-žiūrėjome medžiagą mokyklos muziejuje. Noriu Jums parašyti, kad antrame mokyklos aukšte kabo Rusijos ir Lietuvos vėliava ir ten pakabintas Jūsų portretas. Šalia stendas apie Jus.

Jums būtų malonu išgirsti, kad aš kiekvie-nais metais vis geriau kalbu ir rašau lietuviškai. Lankau lietuvių kalbos fakultatyvą. Dažnai nu-važiuoju į Lietuvą. Dalyvauju lietuvių kalbos olimpiadose. Mokykloje švenčiame lietuvių kalbos šventes.

Tai viskas, ką norėjau Jums papasakoti. Atsi-sveikinu su Jumis, gerbiamas Kristijonai.

Alvidas

Mieli skaitytojai,

Pradedame leisti Tautos fondo (JAV) leidinį Lietuvos mokykloms. Juo rūpinasi Tautos fondo atstovybė Lietuvoje: pirmininkas dr. Napalys Kitkauskas, reikalų tvarkytoja Vida Lelkaitienė. Laukiame Jūsų straipsnių, pranešimų, nuotraukų apie mokyklų bendruomenių gyvenimą, veiklą, poilsį, keliones. Savo rankraščius prašome siųsti el. paštu: vorutosfondas@voruta.lt

Laukiame Jūsų laiškus.

Redakcija

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai Karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Saulius PODERIS, Vilnius

Tėsinys. Pradžia Nr. 1

Vis dėlto kyla klausimas: kieno skeptras buvo rastas? Ar negalėjo šis skeptras būti Vytauto? Jei taip, ar jis buvo palaidotas kaip karalius, o ne kaip Lietuvos didysis kunigaikštis? Šioje vietoje aš prisiminiau kun. Petro Sledzevskio straipsnį ir jame iškelta mintį apie renesansines insignijas, kurias į Vytauto kapą Bonos Sforcos paliepimu sudėjo vysk. Protasevičius⁶⁷. Kun. P. Sledzevskis, būdamas KGK istorinės-meninės komisijos nariu, kaip ir kiti šios komisijos nariai, tiesiogiai dalyvavo su kriptos atradimu, palaikų preparavimu susijusiose darbuose bei žinojo visus su šių palaikų atradimu susijusius niuansus. Manau, KGK nariai šį skeptrą palaikė Aleksandro skeptru, manydami, jog tai karališka insignija, o vėliau, įsitikinę, jog jis nepriklauso karaliui, jį pašalino. Juk anot P. Sledzevskio, Vytauto ir Aleksandro insignijos buvo renesanso stiliaus ir, mano manymu, galėjo būti sumaišytos.

Nors ir nepavyko surasti nei vienos fotografijos, kurioje būtų fiksuotas Aleksandro Jogailaičio palaikų preparavimas, atrodo išties keistai ir tai, jog oficialiame KGK pranešime teigta, kad prie karaliaus palaikų iš dešinės, juos preparuojant, buvo rastas kalavijas⁶⁸. *Šio kalavijo skersinis jau matėsi prieš tai, manant, kad tai šonkaulis. Pasirodo, tai nebuvo šonkaulis, o kalavijo rankena, kurios išlikusi dalis yra apie 1 m ilgio. Žinoma, kalavijas buvo žymiai ilgesnis, o jo ašmenų galas neišliko*⁶⁹, – taip buvo aiškinama vieta, kur gulėjo kalavijas. S. Lorentzas savo prisiminimuose mini, jog ant drėgno medinio rąsto gulėjo sulūžęs ir rūdžių suėstas kalavijas⁷⁰. Keista, tačiau jokių kalavijo pėdsakų nesimato nei ant rąsto, nei prie Aleksandro dešiniojo šono tarp jų. Nėra jo nei vienoje pirminėje palaikų fiksavimo fotografijoje. Toks didelis ir ilgas daiktas negali būti nepastebimas. Keista ir tai, kad jis „tilpo“ tarp rąstų⁷¹, tarp kurių buvo mažiau nei 90 cm. Mano manymu, panašiai kaip su skeptru, galėjo būt pasielgta ir su šiuo kalaviju, tik atvirkščiai – pirma jis buvo nuslėptas (todėl jo nesimato fotografijose), manant, jog jis ne Aleksandro insignija, o vėliau įsitikinus, jog jis priklauso būtent šiam valdovui, išpreparavus jo palaikus, paskelbtas kaip rastasis karaliaus palaikų dešinėje.

**Vienas prieš visus ir visi prieš vieną...
J. Koso Karališkojo mauzoliejaus projektas.
Įvykiai, sekę atradus kriptą**

Jau kitą dieną po kriptos atradimo tyrimų vadovas prof. J. Klosas, duodamas interviu dienraščiu „Slowo“, teigė, jog tai, ko nepavyko atlikti XVII a. Vazos, pasitelkiant šiuolaikines technologijas, galima atlikti šiandien. Gruntinių vandenų veržimasis po Šv. Kazimiero koplyčia nėra kliūtis, ir po koplyčios grindimis imanoma įrengti mauzoliejų karališkiems palaikams. Tiesa, mauzoliejaus idėja atrastiesiems valdovų palaikams jau buvo gvildenta per KGK susirinkimus dar prieš karališkų palaikų atradimą⁷². Rugsėjo 24 d. Techninės komisijos posėdyje nutarta, kol Vilniaus vaivada kartu su konservatoriumi S. Lorentzas viešės Varšuvoje ir aptars mauzoliejaus įrengimo klausimus, prof. J. Klosui pavedama sudaryti sąmatą, kiek kainuos atnaujinti Šv. Kazimiero koplyčia, įrengti mauzoliejų ir karalių sarkofagai⁷³. Rugsėjo 25 d. profesorius suskaičiuoja, jog 4(!) sarkofagų ir urnos pagaminimas kainuos apie 110 000 zlotų⁷⁴. Vėliau, spalio mėnesį, ši sąmata sumažinta iki 100 000 zlotų. Archyvuose ieškojau nors kokios užuominos, kam buvo projektuotas 4 sarkofagas iškart po Karalių kriptos suradimo.

Nepavyko rasti nei vieno oficialaus ar neoficialaus dokumento, kuriame būtų aiškiai įvardytas šis asmuo. Vienintelė užuomina, jog J. Klosas projektavo ketvirtą karstą Vytautui Didžiajam, galima rasti P. Sledzevskio straipsnyje, rašytame 1939 m.⁷⁵. Jame autorius teigia, jog **4 sarkofagas buvo skirtas Vytauto Didžiojo palaikams, jei tik tuos palaikus būtų pavykę rasti.** Būtent šiuo teiginiu ir vadovaujasi dabartiniai istorikai, kalbėdami apie J. Klose mauzoliejaus projektą ir 4 karstų priskyrimą Vytautui Didžiajam. Išties keistai atrodo šio karsto projektavimas palaikams, kurie „dar neatrasti“. Juolab kad J. Klose Karališkojo mauzoliejaus skirtingų koncepcijų variantuose matome nišas sienose, kuriose turėjo būti patalpinti sarkofagai⁷⁶. Kyla klausimas, ar verta projektuoti ir statyti mauzoliejų, kuriame, neradus valdovo palaikų, nebus galima atsakyti šio karsto ir pakeisti mauzoliejaus plano bei sarkofagų išdėstymo simetrijos? Kodėl reikėjo numatyti sarkofagą Vytauto palaikams, žinant, jog kapitula yra tam priešiška? Tačiau dabar turėdami argumentų prielaidai, kad Karalių kriptoje buvo atrasti 5 palaikai, o Vytauto kaulams perlaidoti sarkofagas jau suprojektuotas B. Balzukevičiaus dar 1930 m., galime spėti, jog P. Sledzevskis ne konkrečiai nurodė, kam buvo skirtas sarkofagas, o tik davė užuominą, su kieno palaikais jis yra susijęs. Taigi būtų logiška manyti, kad Vytauto palaikai turėjo atgulti į B. Balzukevičiaus pagaminatą sarkofagą, o J. Klosas 4 sarkofagą projektavo kunigaikščienei Onai. Ketvirtuo sarkofago projektavimas, turint omenyje, kad valdovo kaulai surasti, reikėtų, kad jie nuslėpti

negalutinai. Negalutinis jų nuslėpimas paaiškintų asmenų, kurie su šiuo nuslėpimu nesutiko (Ruščico, Klose ir kt.), nenorą viešinti informaciją apie jų atradimą greta Lenkijos karalių.

Atsakymą į klausimą, kam buvo skirtas 4 sarkofagas, galėtų pateikti vienas iš mauzoliejaus projekto variantų, kuriame sarkofaguose profesorius vaizdavo visafigūrius valdovų atvaizdus. Deja, ketvirtuo karsto vieta archyve esančiame plane, kuris buvo braižytas pieštuku, yra ištrinta⁷⁷. Nepavyko išžūrėti, ar buvo vaizduota vyro, ar moters figūra...

Išlieka klausimas, ar tai, ką braižo profesorius, parodė KGK nariams? Nors ir išlikę Techninės komisijos posėdžių protokolų, kuriuose aptariamas mauzoliejaus projektas, išties keistai atrodo žinutės spaudoje, **kuriose apie ketvirtuo karsto egzistavimą šiame projekte nėra nei žodžio.** Nekalbėjo apie jį ir M. Morelovskis spalio mėnesio pabaigoje rašytame išsamiaame straipsnyje, skirtame mauzoliejaus projektui, įvardydamas tik 3 karstus ir urną⁷⁸. Dar keisčiau atrodo Vilniaus vaivados Zigmunto Bečkovičiaus, vysk. Kazimiero Michalkevičiaus ir Jano Maleckio viešnagė Varšuvos pilyje pas prezidentą 1931 m. gruodžio 12 d. ir jų nuvežta 1931 m. gruodžio 9 d. parengta Vilniaus katedroje vykdomų darbų ataskaita su kainoraščiu 3 sarkofagams ir urnai, kurių sąmata visiškai sutampa su J. Klose sąmata 4-iems⁷⁹. Jiems išvykus į Varšuvą, Vilniaus laikraščiai skelbė, jog jau lapkričio mėnesį KGK nutarė surengti parodą, skirtą „karališkųjų palaikų atradimui“⁸⁰. Tam reikalui S. Lorentzas gruodžio 14 d. išvyko į Varšuvą tvarkyti su šia paroda susijusių reikalų. Parodoje turėjo būti eksponuojamos kriptoje darytos nuotraukos, dailininkų sukurti kūriniai, vaizduojantys karališkus palaikus, **mauzoliejaus projekto brėžiniai**⁸¹. Kyla klausimas, ar vaivada ir Vykdomojo komiteto pirmininkas, rengdami šią ataskaitą prezidentui, nežinojo, ką braižo KGK vadovas, ar žinodami sąmoningai tai slėpė nuo centrinės valdžios?

Kaip ten bebūtų, gruodžio 22 d. įvykęs bendras Techninės ir istorinės-meninės komisijos posėdis atskleidė J. Klose užmačias.

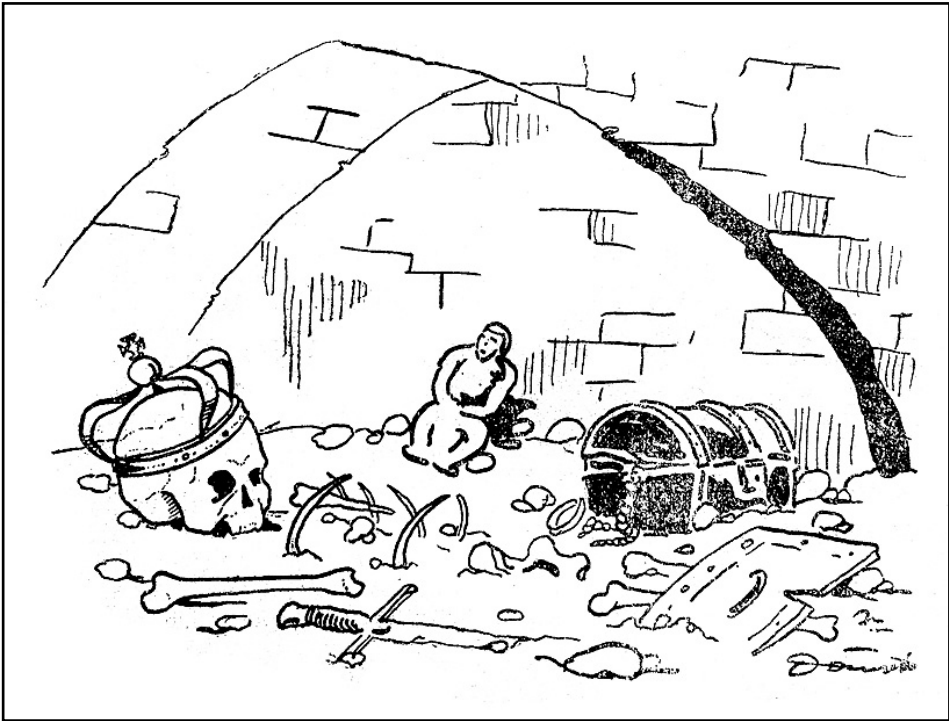
1932 m. sausio 13d. įvykusiame Vykdomojo komiteto susirinkime buvo nutarta atidėti „karalių kriptos atradimui“ skirtą parodą iki kovo mėnesio vidurio, motyvuojant, kad nespėjama parengti eksponatų, taip pat iš vaivados pareikalauta gražinti KGK mauzoliejaus statybai skirtus pinigus⁸². Po 2 dienų laikraštis „Slowo“ teigė: Istorinė-meninė komisija pritarė J. Klose mauzoliejaus statybos eskizui, o pats mauzoliejaus projektas bus nusiųstas į Varšuvą galutiniam centrinės valdžios pritarimui, ir jei ji greitai projektui pritarės, statybos darbai turėtų prasidėti vasario pabaigoje⁸³. Kitą dieną laikraštis paskelbė, kad Lenkijos valdžia perima Karališkojo mauzoliejaus statybos kontrolę⁸⁴. Istorinė-meninė komisija galutinai apžiūrėjo ir priėmė įvairių mauzoliejaus koncepcijų brėžinius tik 1932 m. sausio 26–27 d.⁸⁵. **Tačiau plačiajai visuomenei projektas 4 karstams taip ir liko nepristatytas.** Vasario mėnesį duodamas interviu S. Lorentzas teigė, kad mauzoliejaus projekte yra numatyti 3 karstai ir urna⁸⁶. Tuo tarpu J. Klosas važinėjo į Varšuvą pristatyti mauzoliejaus projekto atitinkamiems valdžios atstovams⁸⁷. Toliau tiriant požemius, iki 1932 m. kovo mėnesio jau buvo atvertos 28 kriptos⁸⁸. Baiminančios naujo potvynio grėsmių, balandžio 10 d. bazilika buvo uždaryta lankytojams. Tuo pat metu sudvejota, ar J. Klosas yra pamatų tvirtinimo srities specialistas⁸⁹. Iš Varšuvos atvykusi komisija konstatavo grėsminga bazilikos būklė. Reikėjo skubaus pamatų tvirtinimo plano.

Laiške KGK Vykdomajam komitetui 1932 m. gegužės 20 d. profesorius rašė:

[...] dėl laiko stokos ir didelio krūvio manyčiau esąs priverstas apsiriboti vienu man artimiausiu reikalu, t. y. Karališkojo mauzoliejaus po Šv. Kazimiero koplyčia statyba. Labai norėčiau, kad būtų nuspręsta realizuoti mano parengtą projektą, kuris reikalaus daug didelio darbo ir daug laiko. Manydamas, kad šio projekto realizavimas jokių būdu negali būti delsiamas, norėčiau savo laiką ir jėgas rezervuoti šiam darbui, kad jį kruopščiai ir sąžiningai atliktčiau. Tikėdamasis, kad šie motyvai yra pakankamas mano sprendimo pagrindas, prašau atleisti mane iš pareigų. Tame pačiame laiške profesorius paliko prierasą: *svarbiausia savo užduotimi laikau tyrimų rezultatų paskelbimą mokslinio darbo forma, kas užims daug laiko*⁹⁰.

Ar tai reiškė, kad J. Klosas nori paviešinti „tikrąją“ atradimų istoriją?

Kitą dieną Vykdomojo komiteto posėdyje buvo paviešintas J. Klose laiškas, kuriame jis prašo atleisti jį iš komiteto vadovo pareigų, nes **jo parengtas katedros pamatų tvirtinimo projektas buvo atmetas**⁹¹. 1932 m. birželio 8 d. Viešųjų darbų ministerija Varšuvoje mauzoliejaus projektą patvirtino⁹². Tačiau **nesant katedros pamatų tvirtinimo projekto, mauzoliejaus statyba buvo negalima.** Naujos bėdos profesorių užklupo liepos mėnesį – jis turėjo aiškinti dėl lėšų katedros tyrimams ir tvirtinimui panaudojimo. Negana to, rašytojas Edvardas Bojus (Edward Boye) savo

20 pav. Vytauto didžiojo palaikai kriptoje. 1932 04 01

rašinyje teigė, jog išgertuvių metu prof. J. Klosas padovanojo jam Barbaros Radvilaitės karsto tekstilinio kryžiaus gabalėlį⁹³. Prof. J. Klosas išsiginė, jog nieko nei rodė, nei dovanojo. Tai buvo E. Bojaus vaizduotės vaisius, ką vėliau jis pats, atsiprašydamas profesoriaus, prisipažino⁹⁴. Deja, per tą laiką gandai apie šį įvykį spėjo išplisti ir Varšuvoje bei Krokuvoje, ir Lietuvoje. Kilo klausimas, kur apskritai yra insignijos, kokios būklės, kodėl profesorius jas visiems dalija? Rugpjūčio mėnesį, kaip rašė P. Sledzevskis, J. Klosą užklupus bėdoms jis nusišalino nuo mauzoliejaus projekto⁹⁵. Ar tai buvo priežastys visko atsisakyti?!

1933 m. sausio 5 d. naktį profesorius rašė savo naująjį „Vadovą po Vilnių“. Apie 6 val. ryto baigęs darbą išėjo su šunimi iš dabartinės Dailės akademijos rūmų namų link. Likus kelioms minutėms iki 7 val. ryto, durininkė išgirdo šuns lojimą, atidariusi duris pamatė į rengiamo lifto šachtą įkritusį J. Klosą. Profesorius buvo rastas negyvas savo name Gdanskio g. 6. Šį įvykį aprašė žurnalistai stebėjosi, kaip būdamas mažo ūgio J. Klosas galėjo persisverti per gana aukštą turėklą, kuris buvo virš jo juosmens, ir nukritęs iš žemos vietos užsimušti. Oficialia mirties priežastimi įvardytas profesorių ištikęs širdies smūgis⁹⁶.

Po tragiškos prof. J. Klose mirties katedra įklimpo į skandalus, norėdama parduoti gobelenus ir gauti pinigų restauracijai. 1976 m. S. Lorentzas rašė, jog būtent jam, kaip Vilniaus konservatoriui, pavyko išgelbėti šiuos gobelenus atsisakius ark. Jalbžkovskiuvi duoti leidimą juos išvežti į užsienį ir parduoti...⁹⁷. Gegužės mėnesį buvo parengtos katedros gelbėjimo darbų pirmojo etapo ataskaitos. Dar 1932m. rudenį F. Ruščica ištikus paralyžiui ir sunkiai taisantis sveikatai, Istorinės-meninės komisijos ataskaita, susijusia su katedros požemių tyrimais, parengė M. Morelovskis. Ją sudarė tik 1(!) lapas⁹⁸. Atskaitoje M. Morelovskis bendrais bruožais mini, jog buvo surasti Aleksandro Jogailaičio, Elžbietos Habsburgaitės ir Barbaros Radvilaitės palaikai su insignijomis, dėžutės su V. Vazos IV širdimi, V. Protasevičiaus antkapinės plokštelės fragmentas, vysk. S. Kiško antkapinė lentelė... Apie Vytauto kapo paieškas ar patį kapą nei žodžio. Rugpjūčio 31 d. 3 karalių karstai ir urna su V. Vazos širdimi buvo pristatyti visuomenei provizoriniame mauzoliejuje, buvusioje Karalių koplyčioje. Ar J. Klose mirtis nutraukė įtampą dėl Vytauto kapo paviešinimo?! Klausimai, susiję su J. Klose mauzoliejaus projektu, profesoriaus likimu, lieka neatsakyti ir šiandien...

Gandai apie kapo atradimą 1931–1933 m.

Galima tik spėlioti, kur ir kokiomis aplinkybėmis šie palaikai turėjo būt paviešinti. Pirmieji gandai apie nevą atrastą Vytauto kapą pasklido Vilniuje, Varšuvoje ir Krokuvoje 1931 m. spalio 31 d. Dienraščių žinutės skelbė: **iš patikimų šaltinių yra sužinota, jog paskutinėmis tyrimų dienomis surasti didžiojo kunigaikščio palaikai, o prie jų rastas didžiojo kunigaikščio šalmas. Atradimas laikomas didele paslaptimi**⁹⁹. KGK 1931 m. lapkričio 1 d. atskiru komunikatu šiuos gandus paneigė¹⁰⁰. Išties tie gandai kilo, nes kaip tik tomis dienomis buvo kasinėjamos kriptos greta Vikarų altoriaus, vietoje, kur XVI a. pab. vysk. V. Protasevičius pastatė Bonos Sforcos užsakymu pagamintą sarkofagą Vytautui ir į jį perkėlė kunigaikščio kaulus. Antroji gandų banga kilo, kai

1931 m. gruodžio 7 d. buvo atrasti menami vysk. Protasevičiaus palaikai¹⁰¹. Iš istorinių duomenų žinota, kad vyskupas prašė jį palaidoti Vytauto kapo vietoje. Tuo reikalu ypač susidomėjo lietuviai:

*Vilniuje pradėjo plisti tylūs gandai, kad toje pačioje vietoje buvo surasti ir Vytauto Didžiojo palaikai. Buvo kalbama, kad komisija radusi vyskupo Protasevičiaus karstą ir Vytauto Didžiojo palaikus, pranešusi tik apie pirmąjį radinį, o apie antrąjį nutylėjo. [...] iki šiol gandai nepasitvirtino, komitetas ir komisija tyli. Bet štai N. Lietuvos laikraščiuose pasirodė žinutė, kad Vilniaus bazilikoje esą tikrai rastas Vytauto Didžiojo karstas; tą žinią parvežęs Kaunan neseniai viešėjęs profesorius Z. Žemaitis [...]*¹⁰².

Idomią žinutę pavyko aptikti tų dienų Varšuvos laikraštyje: *Didelį galvosūkį kelia faktas, kad tarp nuolaužų požemyje atrasta labai sumykusi Didžiojo kunigaikščio mitra. Kam ji priklausė ir kokių būdu atsидūrė tarp nuolaužų, lieka galvosūkio*¹⁰³. Oficialiai KGK apie mitros atradimą niekur neskelbė.

1932 m. gandai aprimo. Balandžio 1-osios progą nevengta ir pasišaipyti. „Dziennik Wileński“ („Vilniaus laikraštis“) išspausdino straipsnį¹⁰⁴, kuriame buvo skelbiama sensacija, jog **Vytauto kapas surastas, jame, be įkapių lentelės, kunigaikščiškos mitros, kalavijo, rasta ir pagoniško stabo statulėlė.** Straipsnio teksto centre publikuotas piešinys, neva atlikas naktį į kriptą įleisto žurnalisto. Jame – „iš natūros“ nupieštas kriptos vidaus vaizdas. (Piešinys, beje, priminė karalių kriptos vaizdą.) Žinoma, tai tebuvo balandžio 1-osios pokštas. (pav.20)

1933 m. tragiškai žuvus prof. Klosui, per Vilnių nusirito gandų banga, jog profesorius galėjo būti nužudytas, o nužudymas susijęs su nuslėptu Vytauto kapo atradimu. Pavasarį šiems gandams įsismarkavus, S. Lorentzas ėmėsi gesinti aistras. Tai autorius pripažino savo atsiminimų knygoje: *Pradėta skleisti gandus, kad politiniais sumetimais slepiame kapo atradimą ir kiti – kad nenorime atrasti kapo. 1933 m. gandai taip išplito, kad reikėjo visą reikalą išsamiai paaiškinti. Sekmadieniniame 1933 m. liepos 16 d. „Kurier Wileński“ numeryje paskelbiau išsamų straipsnį „Łosy szczatków w.ks. Witolda“*¹⁰⁵. Straipsnyje S. Lorentzas paryškindams sakinį daro išvadą, jog **maskvėnų antpuolio metu Vytauto antkapis buvo sudaužytas ir apiplėštas, o jo kaulai išniekinti. [...] jeigu jie ir tebėra katedroje, tai tik sumaišyti tarp daugybės bevardžių kaulų katedros požemyje.** Šis straipsnis turėjo padėti tvirtą ir neginčijama tašką Vilniuje sklandžiusiems gandams apie Vytauto kapo suradimą ir šio atradimo nuslėpimą. Ir iš tikrųjų gandai Vilniuje nurimo, nenurimo tik lietuviai, kurie jautė, jog straipsnis buvo skirtas ne tiesiai atskleisti, o aistroms nuraminti...¹⁰⁶.

Politika yra politika, o ...kultūra yra kultūra, broliai lietuviai.¹⁰⁷
...kas tarp eilučių parašyta?

Išties, radęs ir atsekęs daugelį nors ir ne tiesioginių, tačiau šią prielaidą patvirtinančių įrodymų, didelį dėmesį atkreipiau į straipsnius, kuriuos parašė Karalių kriptos atradimo dalyviai bei kiti glaudžiai su šiuo atradimu susiję asmenys. Jų tekstuose pabandžiau rasti užuominų, kurios gal ir ne tiesiogiai patvirtintų šio kapo nuslėpimą ar suteiktų apie jį informacijos. Jau žinome, jog tiesiogiai atrandant kriptą dalyvavo kun. Savickis,

Nukelta į 9 p.

Kun. Juozas Dubietis

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Tėsinys. Pradžia 2014 m. Nr. 16

Tą pačią dieną – 1946 m. sausio 21-ąją – komisija nustatė ir Misionierių (Dangun Žengimo, Išganytojo Kalno) bažnyčiai karo padarytus nuostolius. Patvirtinta, kad skarda dengtas bažnyčios stogas skylėtas, vienas bokštas pažeistas smarkiai, o kitas mažiau, išbyrėję visi langai (MAB 318-15607). Tuo metu langai buvę uždengti fanera, stogas sulopytas, bokštai apsaugoti nuo tolesnio irimo. Bažnyčios kapitaliniam remontui reikėtų nemažų lėšų. Inventorius sveikas.

Pasak Šv. Stepono bažnyčios apžiūros 1946 m. sausio 29 d. akto, komisija konstatavo, kad bažnyčia labai smarkiai nukentėjo per sprogimus geležinkelyje 1945 m. pavasarį (MAB 318-15612). Visiškai sugadintas stogas, sienose atsirado daug didelių plyšių, lubos apgadintos smarkiai, o langai ir durys – visiškai; altoriai netinkami naudojimui, vargonai apgadinti, daug statulų sudaužyta arba apgadinta, bažnytiniai drabužiai, baltiniai ir indai išvogti. Bažnyčiasi reikėtų itin didelio remonto ir daug pinigų.

Komisija, 1946 m. vasario 4 d. patikrinusi Šv. Petro ir Povilo bažnyčios būklę, savo protokole parašė, kad nemažai žalos padaryta 1942 m. gegužės 30 d., netoli bažnyčios nukritus dviem bomboms: išbyrėjo 52-jų langų stiklai, sulūžo dauguma jų medinių rėmų, apgadinti ir kai kurie geležiniai rėmai. Bažnyčios frontone nuplėšta ir sudraskyta stogo skarda, smarkiai apgadinti vargonai, sulūžo kai kurių didžiųjų fasadinių durų apkaustai, sunaikintos į chorus vedančios durys, iš dalies nuplėšti dviejų bažnyčios mūre esančių koplyčių stogai, o dešinėje bažnyčios pusėje esančios koplyčios siena įtrūko nuo stogo iki apačios (MAB 318-15604; 1942 m. pavasarį Vilnių keliskart bombardavo rusų lėktuvai). 1942 m. vasarą atliktas bažnyčios remontas: sulūžę langų rėmai pakeisti naujais ir visi langai įstiklinti, nuo stogo nuplėšta skarda pakeista nauja (panaudota 120 kv. metrų skardos), bažnyčios kupolo stogo sena skarda pakeista nauja (uždengta 50 kv. m naujos skardos), pataisyti vargonai, 40 kv. m naujos skardos panaudota koplyčių stogams sutaisyti.

Tačiau 1944 m. liepos pradžioje kai kurių langų stiklai išbyrėjo antrą kartą. Spalio mėnesį dauguma jų įstiklinti, o kiti užkalti fanera; dalis stiklo palikta atsargai. Zakristijai žalos nepadaryta. Bažnyčios stoga, be 1942 m. perdengtos jo dalies, reikėtų apdengti nauja skarda, pakeisti sijų sąvaržas pastogėje, baigti stiklinti langus, perdengti bažnyčios mūro keturių koplyčių stogus, pataisyti ir apdengti šventoriaus mūrą. Metrikų knygas nuo 1890 m. iki 1940 m. savo žinion paėmė Vilniaus miesto savivaldybė. Senesnieji aktai ir knygos palikti, tačiau tarp jų nėra seniausių bažnyčios dokumentų.

Raštu į Viniaus arkivyskupijos apaštališkąjį administratorių M. Reinį J. Dubietis kreipėsi 1947 m. vasario 11 d. Jis 1946 m. lapkričio 9 d.

gavęs kurijos tų metų rugpjūčio 8 d. nutarimą, kad Kauno kunigų seminarijos reikalams klebonas privalėtų per metus sumokėti 3900 rublių. Tačiau jam iš aukų reikia išlaikyti bažnyčia: sumokėti mokesčius – trobesių, už šventoriaus žemę ir kt., vasarą reikia taisyti prakiurusį stoga. O Antakalnio parapija po karo labai sumažėjusi – yra apie 2500 katalikų, iš kurių 1500 gyvena kaimuose. Kaimų parapijiečiai pripratę savo dvasiškus reikalus atlikinėti pas tėvus redemptoristus Pospieškos koplyčioje. (Redemptoristai – vienuoliai, Švenčiausiojo Išganytojo kongregacijos, lot. *Congregatio Sanctissimi Redemptoris*, nariai. Pospieška vadinta Antakalnio dalis, XX a. pradžioje buvusi jau už miesto ribos, už Sapiegu rūmų ir Trinitorių bažnyčios; kadaise ten buvęs greito užkandžio užmiesčio restoranas „Pospieška“, dabar sakytum – bistro; tik jokios koplyčios ten seniai nėra.) Redemptoristai nemoka nei Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, nei kunigų seminarijos reikalams. J. Dubietis prašė skirti jam 1200 rub seminarijos išlaikymo metinį mokestį (MAB 268-276).

Susirašinėjimas su kurija dėl lėšų Kauno kunigų seminarijai išlaikyti tęsėsi 1949-1953 m., J. Dubiečiui esant Vilniaus Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios administratorumi. Pavyzdžiui, dėl to jis 1953 m. vasario 28 d. rašė Panevėžio vyskupui, Vilniaus kapituliniam vikarui Kazimierui Paltarokui (rašyta lotyniškai; MAB 268-285). Kurijos kancleris Česlovas Krivaitis vasario 2 d. (taip originale; turėtų būti kovo 2 d.) J. Dubiečiui atsakė, jog, tarp kitko, „J. E. [Jo Ekscelencija] Vyskupas palaikė sau netinkamu dalyku atsakyti asmeniškai į Tamstos 1953.II.28 Nr. 14 laišką, parašytą nekorektingu tonu. Todėl pavedė man, kaipo Kurijos sąskaitų vedėjui, tai padaryti, davęs man nurodymų“. Nors J. Dubietis vyskupui rašęs, kad „per visus 44 savo kunigavimo metus nepakenkęs Arkivyskupijos orumui ir garbei“ (*Per totam meam 44 annorum sacerdotalis vitae nunquam nocui auctoritati et honori Archidioecesis*), dabar jos Šefui parašė negudrų oficialų raštą. Tuo tarpu kaip tik Vilniaus arkivyskupija buvo įsiskolinusi seminarijos išlaikymui. Vilniaus arkivyskupijos klierikus išlaikė kitos vyskupijos. 102 arkivyskupijos kunigai neišlaikė 10 klierikų, o tarp tų kunigų buvo ir Dubietis, iki 1953 m. kovo 15 d. privalėjęs imokėti praėjusių ir tų metų trūkumą – 1700 rublių. Seminarijos reikalams Dubietis per metus turėjęs mokėti po 2000 rub.

Kancleriui Č. Krivaičiui J. Dubietis pasiaiškino 1953 m. kovo 10 d.: vyskupo įžeisti jis nenorėjęs, seminarijos ir kurijos reikalus visuomet laiko gyvybiniais bažnyčios reikalais, nereguliai-riai mokėjęs tik todėl, kad negavęs atitinkamo kurijos 1952 m. rašto. „Jei mano rašte N 14 Jo Ekscelencija surado kokį nekorektinęumą, aš nuoširdžiai Jo Ekscelenciją vyskupą atsiprašau, nes iš mano pusės nebuvo blogos valios“.

Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas J. Dubietis 1947 m. gegužės 16 d. parašė Vilniaus arkivyskupijos kurijai, kad gegužės 9 d. pastebėta vagystė Trinitorių bažnyčioje. Piktadariai išlaužė storus geležinius lango pinučius, o paskui iš koridoriaus išlaužė dalį durų į zakristiją ir bažnyčią. Koridorių priteršė, iš zakristijos paėmė keturias geros juodos medžiagos sutanėles, du patiesalus po statulomis, visas staltieses po taurėmis, skepetaites taurėms valyti, vieną didesnį patiesalą ir nemažai kitų reikmenų. Į koridorių buvo galima įeiti tik iš kiemo, apsupto pastatų su juose įkurdinta kariuomene. Apie vagystę tuojau pranešta kariuomenės vadovybei. Ši keletą mažesnės vertės surastų daiktų grąžino bažnyčiai. Nuo 1945 m. gegužės mėn. tai jau ketvirtas vagių įsibrovimas į šią bažnyčią. Kai 1945 m. čia dirbo kun. J. Živickis, tai per du kartus pavogtos 4 didelės vertės taurės, daug baltų rūbų. Bažnyčios kilnojamąjį turtą J. Dubietis 1947 m. gegužės 10 d. pervežęs į Šv. Petro ir Povilo bažnyčią, kur tas turtas inventorizuotas (MAB 318-15604).

Perkėlimas į Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią

Iš Šv. Petro ir Povilo bažnyčios į Vilniaus Švč. Jėzaus Širdies parapijos bažnyčią J. Dubietis perkeltas 1948 m. rugpjūčio mėnesį. Perkeltas tokioms pačioms – klebono – pareigoms. Knygoje „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (Vilnius, 2005, p. 1129) Juozas Lebionka rašo, kad J. Dubietis perkeltas į Švč. Jėzaus Širdies-Dievo Apvaizdos bažnyčią. Straipsnio autorius suplakes dvi bažnyčias. Vivulskio ir Vytenio gatvių kampe pagal Antano Vivulskio projektą 1913 m. pradėta ir nebaigta statyti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia praėjusio amžiaus 7-tame dešimtmetyje perstatyta į Statybininkų kultūros rūmus, o tikintiesiems grąžinta uždaryta mažesnė Dievo Apvaizdos bažnyčia Gerosios vilties rajone; šioje bažnyčioje J. Dubietis klebonavo iki 1953 m.

Dar Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebono 1948 m. liepos 7 d. rašytoje autobiografijoje (MAB 268-273) išvardindamas parapijas, kuriose dirbęs, J. Dubietis rašo, kad Švenčionių klebonu buvo 1937-1940 m., o nuo 1940 m. iki 1942 m. sirgo ir gyveno Vilniuje.

Religinių reikalų tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos įgaliotinis Lietuvos TS Respublikai (vėliau – Religinių kultų reikalų tarybos prie LTSR MT įgaliotinis) 1949 m. spalio 4 d. pasiūlė Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonui kartu su bažnyčios komitetu iki lapkričio 1 d. į bažnyčią ar šventorių perkelti visus už bažnyčios teritorijos ribų esančių paminklus (raštas be parašo; įgaliotinis tuo metu buvo Bronius Pušinis). Atsakomybė už tai tenka klebonui (MAB 268-275). Tačiau šis raštas tarp kitų su J. Dubiečiu susijusių dokumentų

atsidūręs greičiausiai per neapsižiūrėjimą: Dubietis jau antrus metus dirbo Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje.

Kurija 1949 m. spalio 12 d. įgaliojo J. Dubietį, Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios administratorių, perduoti kun. Konstantinui Miškiniui Šv. Teresės bažnyčios inventorių, surašius atitinkamą protokolą. Raštą pasirašė Panevėžio vyskupas, Vilniaus kapitulinis vikaras K. Paltarokas (MAB 268-270).

Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomas 12 lapų mokyklinis sąsiuvinis su J. Dubiečio ranka rašytais 7-nių pamokslų tekstais ir lapelis su parinktomis Jėzaus moky-mo citatomis (MAB 268-271). Datų nėra, tačiau sąsiuvinis pagamintas V. Kapsuko-Mickevičiaus spaustuvelyje Kaune 1951 m. I ketvirtyje. Tad aišku, kad pamokslus rašė į savo amžiaus septinto dešimtmečio antrąją pusę įžengęs ir kunigo tarnystę bebaigias žmogus.

1953 m. kovo 19 d., vardinį proga, J. Dubietis gavo dviejų posmų eiliuotą sveikinimą *od najszczerszych serc procesjantek* (nuo atvirausiąų širdžių procesjančių ?; MAB 268-289). Sveikinimo antrasis posmas:

*Niech najdroższy nasz Pan Jezus
Błogosławi zawsze, wszędzie,
A Matuchna Ostrobramska
Opiekunką niech Ci będzie.*

Laisvas vertimas: Tegu brangiausias mūsų Viešpats Jėzus laimina visada, visur, o Aušros vartų Motinėlė tegu būna Tavo globėja. Žodžio *procesjantka* nėra net daugiatomiuose lenkų kalbos žodynuose. Galbūt sveikinimą atsiuntė vilniškių lenkų tarmės ar savo sukurtu žodžiu pasivadinusios kokių nors kunigo vestų procesijų, kad ir į Vilniaus Kalvarijas, dalyvės?

Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas Mykolas Taryvydis su buvusiu klebonu J. Dubiečiu bei liudininkais S. Litvinavičiūte ir T. Romančiuku 1953 m. birželio 22 d. apžiūrėjo kai kuriuos bažnyčios reikmenis, kuriuos buv. klebonas T. Zavadzkis, 1939 m. rugsėjo mėn. prasidėjus Vokietijos-Lenkijos karui, buvo atskirai padėjęs. Be to, 1948 m. uždarius Trinitorių bažnyčią, likusi jos turtą J. Dubietis padėjo kartu su Šv. Petro ir Povilo bažnyčios daiktais. Konstatuota, kad neįmanoma atskirti, kuriai bažnyčiai daiktai anksčiau priklausė. Tie daiktai – tai puškos (liturginės taurės), kielikai, monstrancijos, relikvijoriai, patenos, liktoriai (MAB 268-277). Taigi, nors prieš šešerius metus bent dalis Trinitorių bažnyčios turto lyg ir buvo inventorizuota, šiuokart nebuvo galima jo atpažinti. Priminsime, kad 1953 m. bolševikų valdžiai uždarius Katedrą ir iš jos į Šv. Petro ir Povilo bažnyčią perkėlus šv. Kazimiero karstą, pastaroji bažnyčia tapo Vilniaus arkivyskupijos prokatedra.

Mirė Juozas Dubietis 1969 m., eidamas 84 metus.

Pabaiga

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2015 metais. Gegužė

1735 m. Karaliaučiuje išspausdintas **Biblijos** pir-masis lietuviškas leidimas (parengė J. Berentas).

1755 m. Karaliaučiuje išspausdintas **Biblijos** an-trasis leidimas (red. A. Fr. Šimelpenigis).

1890 05 05 Stankiškiuose (Kintų vls., Šilokarčemos aps.) gimė **Vilius Endrikaitis**, girininkas, aktyviai dalyvavęs Klaipėdos krašto jaunimo, po karo ir Vokietijos lietuvių veikloje, laikraščių bendradarbis.

Mirė 1981 05 12 Liubeke (Vokietija).

1945 05 08 II pasaulinio karo pabaiga Europoje, Mažosios Lietuvos ev. liut. Bažnyčia išlieka tik Klai-pėdos krašte.

1880 05 09 Tilžėje mirė **Eduardas Karolis Samuelis Gizevijus**, rinkęs lietuvininkų tautosaką ir etnografinę medžiagą bei ją skelbęs vokiečių periodikoje, išvertęs į vokiečių kalbą liaudies dainų ir pasakojamųjų kūri-nių. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo Tilžėje.

Gimė 1798 11 11 Elke (dab. Lenkija).

1905 05 10 Selinuose (Klaipėdos aps.) gimė **Jonas Pauperas**, ev. liut. kunigas, „Lietuvių Evangelikų Vyriausios Bažnyčios Tarybos“ (1946 m.) pirmininkas, vienas iš „Evangelikų giesmyno“ (1942 m.) sudarytojų, kitų liuteroniško turinio raštų autorius ir parengėjas. 1929 06 23 Jurbarkė įšventintas kunigu (1931 06 09 baigė VDU). Kunigavo Jurbarkė (1929–1931), Kaune (nuo 1936 m.). VDU privatdocentas (1933–1936).

Mirė 1971 05 22 Čikagoje (JAV).

1905 05 10 Palangoje gimė ilgametis žurnalistas, „Liuteronų balso“ Vilniuje redaktorius (1999–2014), prisiminimų knygų „Anuokart prie uosto“ (2007 m.), „Trečias nelaimi“ (2010 m.) ir „Škersprūsio klupinis“ (2015 m.) autorius **Povilas Endriejus Pukys**. Jo tėviš-

kės namuose (Maironio g. 25) po tėvo Jokūbo mirties (1993 03 12) meldėsi Palangos liuteronai (kol 2012 07 14 pašventinta nauja bažnyčia).

1935 05 10 Klaipėdoje mirė **Vilius Šaulinskis**, žymus Mažosios Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjas, spaustuvininkas. V. Karvelėlio slapyvardžiu išleido knygą „Laimės šalis“ (1920 m.).

Gimė 1893 10 29 Venckuose (Klaipėdos aps.).

1545 05 13 Karaliaučiuje mirė **Stanislovas Rapo-lionis**, žymiausias reformacijos laikų LDK liuteronų teologas, Lietuvos bažnyčios reformatorius, pirmasis Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius, Teo-logijos fakulteto dekanas, Lietuvių raštijos pradininkas, giesmės „Dievo Tėvo išmintis“ vertėjas.

Gimė **apie 1485 m.** Eišiškių apyl.

1490 05 17 Ansbache (Vokietija) gimė **Albrechtas Brandenburgietis**, paskutinyis „palaimintosios Mer-gelės Marijos vokiečių namų Jeruzalėje prieglaudos brolių ordino“ (didysis magistras, Prūsijos kunigaikštis (1525–1568), Reformacijos įtvirtintojas Prūsijoje, gies-mės „Tebūna taip, kaip nori Jis“ autorius.

Mirė 1568 03 20 Tepliuvoje.

1815 05 19 Širvintoje (Pilkalnio aps.) mirė **Efraimas Frydrichas Meisneris**, išvertęs pamokslų K. Milkaus „Miškingoms“ (1800 m.), padėjęs rengti 1806 m. jo giesmyną. Studijavo Karaliaučiaus ir Hallės universi-tetuose, kunigavo.

Gimė 1731 08 26 Enciūnuose (Stalupėnų aps.).

1995 05 19 Klaipėdos universitete **inauguruoti** pirmieji **garbės daktarai**, įseivijos mokslininkai: prof. V. M. Kavolis, prof. V. Pėteraitis ir kun. A. Vėlius.

1865 05 21 padėtas kampsinis akmuo **Vyžių** ev. liut. bažnyčiai. 1866 11 07 mūrinė bažnyčia su bokštu

pašventinta. Parapija (įsteigta 1857 10 01) naujai įre-gistruota 1948 08 22. Šešto dešimtmečio pabaigoje baž-nyčia buvo atimta ir nuniokota, joje įrengtas sandėlis.

1993 05 29 vyko pirmosios atkurtos parapijos pamaldos atgautoje bažnyčioje. Pagal įgaliojimą administruoja kun. Valdas Miliauskas.

1980 05 21 Versmininkuose (Katyčių apyl., Šilutės raj.) gimė **Andrius Stakelis**, KU evangeliškosios teolo-gijos bakalaurs (2003 m.). 2008 04 19 įvestas diakono tarnystėn Plikių ev. liuteronų bažnyčioje.

1955 05 22 pirmasis pokarinis visuotinis Lietuvos TSR Evangelikų-Liuteronų Bažnyčios Sinodas Kretin-goje išrinko pirmąją pokarinę nuolatinę **Konsistoriją** 3 metams iš 7 narių (5 dvasininkų ir 2 pasauliečių) ir priėmė pirmąjį pokarinį LIETUVOS TSR EVANGE-LIKŲ-LIUTERONŲ BAŽNYČIOS STATUTĄ ir LTSR EVANGELIKŲ-LIUTERONŲ BAŽNYČIOS KULTO TARNAUTOJAMS ŽINOTI IR VADOVAUTIS NUOS-TATUS. Kunigų senjorų ir Konsistorijos pirmininku išrenkamas teisininkas kun. Vilhelmas Žanas Burke-vičius (1885–1971).

1995 05 22 Vilniaus ev .liuteronų par. visuoti-niame susirinkime parapijos klebone išrinkta kun. **Tamara Schmidt**, įseivijos lietuvių ev. liuteronų Bažnyčios viceprezidentė, gyvenanti Oldenburge, Vokietijoje. Savo naująją parapiją kunigė iki 1998 12 05 lankė maždaug kartą per mėnesį. Parapijos pasirinkimą netrukus patvirtino LELB Konsistorija, o LELB Sinode 1995 07 29 kun. T. Schmidt buvo išrinkta kandidatė į Konsistorijos narius. Tamara Kelerytė-Schmidt buvo gimusi 1939 04 24 Tauragėje, kunigo Adolfo Kelerio (1906–1977) šeimoje, nuo 1941 m. gyveno Vokietijoje, tapo pedagoge. 1988 m. An-

naberge įšventinta diakone, o 1990 07 29 Tauragėje ordinuota kunige įseivijos bažnyčiai. Mirė 2003 08 25 Essene (Vokietija).

1940 05 26–27 atgauname Vilniuje vyko reikšminga **Lietuvos ev. liuteronų kunigų konferencija**.

2000 05 27 Čikagoje mirė **Jonas Dainauskas**, teisininkas, istorikas, publicistas, dalyvavęs 1923 m. Klaipėdos krašto sukilime, nagrinėjo Klaipėdos krašto problemas. Gimė 1904 01 24 Kaune. **1995 05 28** iš naujo pašventinta **Dovilų** ev. liut. bažnyčia. 1854 m. įteisinta parapija. 1861 07 17 padėtas kertinis akmuo, o 1862 09 18 pašventinta iš lauko akme-nų ir plytų sumūryta dabartinė bažnyčia su bokštu. Dovilų parapija vėl įregistruota **1990 01 29**, pirmosios pamaldos įvyko 1992 12 20. 1993 08 01 vėl suskamba bažnyčios varpas. 2012 07 21 pašventinti 22 registru vargonai (**1960 m.**) padovanoti Berlyno Rixdorfo pa-rapijos. Aptarnauja kun. Liudvikas Fetingis.

1985 05 29–30 Vilniuje lankėsi PLS 17 dalyvių jau-nimo delegacija iš JAV, Kanados, Norvegijos, Brazilijos, Indijos, Jordanijos ir VFR tikslu susipažinti su Lietuvos liuteronais (vad. kun. dr. Paulius Vi (Wee) ir p-lė Luana Dekard iš Ženevos). Stačiatikių Šv. Dvasios vienuolyno katedroje vyko ekumeninės pamaldos.

1935 05 31 Piauliuose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.) mirė **Jonas Padagas**, Mažosios Lietuvos biblio-fi-las, visuomenės veikėjas.

Gimė 1861 01 20 [patikslinta gimimo data] ten pat.

*Parengė Birutė ŽEMAITAITYĖ
Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius*

Dalia Henkė: „Ir užsienyje gyvenantys lietuviai išlieka naudingi savo šaliai“

Atkelta iš 1 p.

gimtosios šalies trūkumus, žiniasklaidą. Tuo tarpu kiti – nekaltina nieko – gyvena svečioje šalyje, puoselėja lietuviybę, džiaugiasi vis platėjančiu akiračiu ir vadina save **Hamburgo lietuvių bendruomene**.

Vokietijoje gyvenančių lietuvių bendruomenė yra laikoma viena didžiausių Europoje, savo idėja ir veikla paskatinusi vienyti kitų šalių tautiečius. Tuo tarpu Vokietijos miesto Hamburgo lietuvių bendruomenė savo veiklą pradėjo po Antrojo pasaulinio karo, įkūrus tuometinį moterų klubą.

Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkės pavaduotoja Dalia Hankė Hamburge gyvena jau 23 metus. Apie bendruomenę ir čia gyvenančius lietuvius kalbiname ją:

Kokia buvo pirminė, užsienyje gyvenančių lietuvių, susitikimų idėja?

Žmonės turėjo paprastą norą bendrauti lietuviškai, puoselėti tradicijas, kultūrą (švenčiant tradicines šventes, tokias kaip „Joninės“, „Motinos dieną“ ir kt.) dalintis informacija apie tėvynę (tuo metu buvo ne taip paprasta gauti informacijos apie Tarybų Sąjungos Lietuvą – visi keliai į ją buvo uždari). Tuo metu pradėjęs veikti „Moterų klubas“ organizuodavo įvairius renginius, veikė ir lietuviška Hamburgo sielovada, vykdavo mišios lietuvių kalba. Taip pat bendruomenė ieškojo įvairių galimybių, kad Lietuva vėl taptų nepriklausoma valstybe. Buvo rašomi laišukai, dalyvaujama demonstracijose.

Ar vienas iš bendruomenės tikslų taip pat yra noras laisvąjį Hansos miestą, arba tiesiog kitos šalies gyventojus supažindinti su Lietuvos šalies tradicijomis, papročiais, kalba?

Dabar taip, bet tai įvyksta savaime. Tarkim, Hamburgo senatas kviečia mūsų bendruomenę dalyvauti tokiuose renginiuose, kaip organizuojamoje „Europos savaitėje“, kur mes turime galimybę pristatyti Lietuvą ir jos meną, kultūrą, tradicijas, maistą, verslo bei investavimo ir turizmo galimybes.

Kaip dažnai renkasi lietuviai Hamburge? Ir ką konkrečiai jie veikia?

Lietuviai susirenka reguliariai – pasukutinį mėnesio penktadienį. Susitikimai vyksta „Hamburgo lietuvių sielovados“ patalpose (nepaisant to, kad ir neturime savo kunigo). Organizuojame įvairaus pobūdžio renginius, literatūros vakarus. Vertėtų nepamiršti, kad Hamburge veikia lietuviškas šeštadieninis darželis bei mokyklėlė, kur bendram tikslui susirenka mažieji mūsų lietuviai ir jų tėvai.

Ko joje (bendruomenėje) yra daugiau – jaunimo, ar vyresnio amžiaus lietuvių?

Viskas vyksta pakankamai natūraliai. Vyresnio amžiaus žmonės mielai užleidžia vietą jaunesniai kartai. Šeštadieninės mokyklėlės ir darželio dėka, kuri vaikus ir jų tėvelius kviečia kas antrą savaitgalį, buriasi ir jaunos šeimos bei jaunimas.

Kaip patys vokiečiai (Hamburgo gyventojai) reaguoja į lietuvių bendruomenės veiklą? Ją priima, ar yra linkę lietuvius laikyti tiesiog emigrantais?

Drįstu teigti, kad Hamburgas yra tikrai daugiakultūris miestas. Mus, lietuvius, kaip atvykėlius iš vienos Europos sąjungos šalies, priima natūraliai, draugiškai (žinoma būna išimčių, bet tai tik išimtis), kaimyniškai. Nors būtina paminėti, kad dažnai vokiečiai turi tik bendrą informaciją apie Lietuvą ir nėra išgiline į mūsų kultūrą, bet ar jie turėtų? Kiek lietuvių gerai pažįsta savo kaimyninių šalių kultūrą, tradicijas, kalbą?

Ko vertėtų lietuviams pasisemti iš vokiškosios kultūros, bendruomenės?

Lietuvoje žmonėms yra būdingas siauras mąstymas, todėl linkėčiau mūsų tautiečiams, nieko nebijant, atsiverti kitoms kultūroms, gyvenimo formoms. Ne visi žmonės pasaulyje yra katalikai, baltaodžiai, vienos ir tos pačios seksualinės orientacijos. Punktualumas, miestų tvarka ir švara – tipinė vokiečių patirtis, kurios galėtų pasisemti ne tik lietuviai, bet ir daug daug kitų tautų žmonių.

Kaip dažnai Hamburgo lietuviai lankosi gimtojoje šalyje?

Lietuva tapo labai arti Vokietijos (įvairūs susisiekimo būdai, pigūs lėktuvo bilietai ir pan.). Tai ne problema, daugelis keliauja ir jei nori, daro tą labai dažnai. O virtualioje erdvėje (dėka socialinių tinklų, kitų bendravimui skirtų programų) bendravimas su šeimos nariais, draugais dar labiau suaktyvėjo.

Hamburge yra susibūręs ir aktyviai veikia lietuvių liaudies šokių kolektyvas „Gintaras“. 2014 metais dalyvavote vykusioje „Dainų šventėje“, Vilniuje. Kaip lietuviai priėmė tautiečius, gyvenančius kitoje šalyje?

Ši graži ir „Unesco“ saugoma tradicija suteikia galimybes lietuviams, išsibarsčiusiems po platųjį pasaulį, atvažiuoti į Lietuvą su dainomis ir šokiais. Tai nuostabi ir unikali tradicija, kurią myli ir puoselėja visi lietuviai, nepaisant jų pasirinktos gyvenimo vietos. Šis jungiantis jausmas labai jautėsi būnant tą savaitę Vilniuje. Mus vilniečiai priėmė labai draugiškai ir nuoširdžiai.

Tai visgi, sunku lietuviui užsienyje?

Mes, lietuviai, greitai prisitaikome ir be problemų susigaudome kitose aplinkose bei kultūrose. Todėl drįstu teigti, kad lietuviams užsienyje nėra sunku. Ypač, jeigu esi atviras kitoms kultūroms, darbštus ir išradingas.

Ar nors vienas iš lietuvių bendruomenės narių Hamburge planuoja grįžti gyventi namo, į Lietuvą?

Globalaus pasaulio laikais kartais nėra svarbu, kokioje vietoje tu gyveni, svarbu ką tu veiki ir ką paliksi po savęs. Daugelis iš mūsų gyvendami Hamburge esame vertingesni Lietuvai, negu mes gyventumėme tėvynėje. Taigi, tai ne tas klausimas, kada grįšime ir ar grįšime. Svarbiausia, ką duodame Lietuvai dabar!

Pakomentuokite savo išsireiškimą dėl didesnės naudos Lietuvai tautiečiams būnant užsienyje. Kodėl taip manote?

Būnant užsienyje, šiuo atveju Hambur-

ge, žmonės įgauna naujos, gerosios patirties tiek versle, tiek moksle ir tai gali perduoti Lietuvai. Įvairūs kontaktai verslo, mokslo ar kultūros srityje gali tikrai pagelbėti šaliai, istorijos atžvilgiu žiūrint, turinčiai jauną nepriklausomybę ir demokratiją. Gyvendami Vokietijoje mes reprezentuojame Lietuvą ir ne tik „tiesiame tiltus“ tarp šių dviejų

kaimyninių valstybių bei jos žmonių, bet ir esame turizmo į Lietuvą skatintojai, iniciatoriai. Tai konkretūs įnašai.

Ačiū už pokalbį.

Evelina KISLYCH, „Vorutos“ reporterė
Nuotr. Sergėj Šišulin

Hamburgo lietuvių liaudies šokių kolektyvas „Gintaras“

(Iš kairės) Latvijos bendruomenės pirmininkas Andris Zemītis, Dalia Henkė ir LR garbės konsulas Vokietijoje Kurt Hubert Bodewig

Dalia Henkė

**Vorutos fondo knygas
galite nusipirkti internetu čia**

Kun. Pranas Bieliauskas „Iš Slabados kaimo į Vilniaus katedrą“.
Kun. Pranas Bieliauskas „Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas“.
V. V. Česnulis „Kalesninkų parapijos atgimimas“.
Trakų Dievo Motinos stebuklai.

V. Jencius Butautas „Vasario 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.
Kardinolas Vincentas Sladkevičius „Mokėkime laukti ir augti“ Kardinolo Vincento Sladkevičiaus asmenybės ir veiklos bruožai.

Patogupirkti
www.patogupirkti.lt

Didžiausias knygų lietuvių kalba pasirinkimas

Knygos, muzika, video!

KATAŽINA ZVONK

Jubiliejinis koncertas

GEGUŽES 3 D. 16.00 val.

TRAKŲ KULTŪROS RŪMUOSE

Pasveikinkime mamas kartu!

Bilietai parduodami Trakų kultūros rūmų kasoje.
Kaina 5 €; Renginio diena 6 €.
Informacija tel.: 8 528 55299, 8 612 20876

Alfonsas Bielinis. Atsiminimai iš Antrojo pasaulinio karo, vokiečių okupacijos laikų

Habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Čia skelbiamas lituanisto pedagogo Alfonso Bielinio atsiminimų pluoštelis, kuriuos gavau iš jo pačio rankų. Alfonsą Bielinį pirmą kartą pamačiau 1944 m. rudenį, kai praėjus frontui ir prasidėjus sovietinei reokupacijai grįžau į karo nusiaubtą Anykščių gimnaziją, į jos antrąją klasę. Gimnazijoje nebebuvo pasitraukusių ir Vakarų ar kt. vietų gerbiamų mokytojų, buvusio direktoriaus, vysk. Antano Baranauško ir rašytojo Antano Vienuolio Žukausko giminaičio, literato Rapolo Šaltenio. Naujasis direktorius Alfonsas Bielinis buvo atsistatęs iš Vilniaus, kalbėjo ryškia Rytų aukštaičių tarme, demokratiškas, betarpiškas, neišpuikęs ir mums mokiniams pasirodė artimas ir savas. Tuomet mes nedaug apie direktorių ir žinojome. Dabar, pasiremami „Anykštėnų biografijų žinyne“, žinome jau daug plačiau. A. Bielinis buvo gimęs 1906 05 14 d. Rygoje, tėvų lieuvių išeivių iš Švenčionių krašto šeimoje. Tėvams grįžus į Lietuvą, apsigyveno Ignalinos rajono Latakiškės kaime. Mokėsi Švenčionių gimnazijoje ir baigė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją, Vilniaus universitete studijavo klasikinę filologiją, etnologiją ir istoriją, 1935 m. apsigynė etnologijos magistro, o 1939 m. – klasikinės filologijos magistro baigiamuosius darbus, 1940 m. gavo išsilavinimą liudijantį diplomą. Buvo aktyvus lenkų okupuoto Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, skautas, kraštotyrininkas, leidinių redaktorius, sudarytojas, rinko ir skelbė tautosaką. Buvo be galo darbštus, mokojo vokiečių, lotynų, lenkų, rusų kalbas. Jau moksleivį A. Bielinį Jonas Basanavičius pakvietė į Lietuvių mokslo draugiją, dirbo jos bibliotekoje, mokytojų įvairiose Rytų

Lietuvos mokyklose. Prieš atvykdamas į Anykščius buvo Vydžių Lietuviškos progimnazijos direktorium. Nuo 1946 m. dirbo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje, leido bibliografinius leidinius, vertė į lietuvių kalbą istorinius veikalus. Visas jo kūrybinis palikimas aprašomas *Anykštėnų biografiniame žinyne*. Alfonsas Bielinis mirė 1970 m. vasario 7 d. Vilniuje. Palaidotas Vilniaus Saltoniškių kapinėse

1943 metais ir 1944 metų pavasarį man teko lankytis kaimyniškose Breslavo (Brelaujos), Ašmenos, Lydos ir kt. apylinkėse, kur karo metu, vokiečių okupacijos metu veikė mūsų lietuviška valdymo administracija ir buvo kuriamos lietuviškos mokyklos.

Aš pats kilęs iš Švenčionių apskrities Tverėčiaus valsčiaus ir gyvenau irgi po lenkų okupacijos jungu, todėl neblogai anksčiau pažinojau kaimynines apgudėjusias-sulenėjusias apylinkes. Lenkų okupacijos metu ten visur veikė tik lenkiškos mokyklos, buvo įkurtos ir lenkiškos jaunimo organizacijos, kaip ščelcy (*strzelcy*), ščelčyki (*strzelczyki*) ir kt. Ir man tais laikais jaunam būnant atrodė, kad tos sritys, buvusios lietuviškos, bet jau yra lenkų sulenkintos. Bet kai karo metu tose srityse buvo įvesta lietuviška valdymo administracija ir buvo pradėtos kurti lietuviškos mokyklos, niekas iš vietinių gyventojų neparodė pageidavimo, kad jų vaikai būtų mokomi lenkų ar gudų kalbomis. Visi vietiniai gyventojai su mielu noru sutiko, kad pradinėse kaimo mokyklose būtų vaikai mokiami tik lietuviškai.

Tais laikais teko man lankytis ne vienoje

tose srityse įsteigtose lietuviškose mokyklose, kaip bažnytkaimiuose Beniakonyse, Varanavose, Šauliai, Bajorai ir kiti kaimai, kur veikė lietuvių kalba dėstamos mokyklos. Ten buvo iš Didžiosios Lietuvos atsiųsti mokytojai, kurie ir mokino vietinių gyventojų vaikus lietuviškai. Tie mokytojai man pasakojo, kad juos vietiniai gyventojai sutiko labai draugiškai ir visi sutiko, kad jų vaikai būtų mokomi tik lietuviškai. Man ten lankantis tie mokytojai rodė man mokyklos mokinių sąrašus ir kaimų pavadinimus, iš kur jie buvo kilę. Jų visų pavardės buvo grynai lietuviškos ir kaimų vietovardžiai, kur jie gyveno, buvo tikri lietuviški. Todėl visai natūralu, kad tų apgudėjusių sričių gyventojai atėjus lietuviškai administracijai valdžion, atvažiavus į įstaigas lietuvių tarnautojams ir pradėjus kurti pirmas lietuviškas mokyklas, visus atvažiavusius lietuvių vietos gyventojai

sutiko kaip savus, kaip savo tautiečius, kurie jiems iš visų kitų n buvo labiausiai artimi ir savi. Ir jeigu lietuviška administracija ir mokyklų lietuviška veikla tose srityse būtų pasilikusi ilgesnį laiką, tai visai negali būti abejonių, kad visi tų sričių gyventojai būtų pasikeitę tik lietuviškai.

Man tais laikais teko pasikalbėti su vyresniais tų kaimų gyventojais ir su jaunimu. Iš vyresnių dauguma dar prisimenė, kad jų tėvai ar seneliai dar kalbėję paprastai, bet lietuviškai ir jie save tada skaitė tik lietuviškai. Tik susidariusios žiaurios, nepalankios lietuvių sąlygos, kurios tęsėsi ilgus šimtmečius, po rusų ir lenkų okupacija, kai vietos kaimiečiai buvo pavaldūs tas sritis valdžiusiems lenkų ponams, dauguma

vietos žmonių, prisitaikydami ponams pradėjo kalbėti paprastai, kaimietiška. O tokia paprasta jų kalba ilgainiui gavosi iš žargono, labiau panašią į gudų kalbą. Ir tie įvykiai vyko tarpe tų sričių kaimiečių dar ne taip jau labai senai. Sugudėjimas žmonių vyko gana lėtu tempu, nes tėvai vis dar savo vaikus išmokindavo savo gimtos kalbos. Nes dar daug kas iš vyresnių kaimo žmonių prisimena, kad seniau jų seneliai irgi kalbėję lietuviškai, kuri (*kalba-A.T.*)tais laikais skaitėsi kaip irgi paprasta kaimiečių kalba.

Kai į karo pabaigą, artėjant iš rytų rusams ir vokiečiams ėmus trauktis iš tų vietovių, pasitraukė ir buvę lietuviai tarnautojai. Tik iš mokytojų kai kurie labiau atsidavę lietuvių mokytojai, drąsesni ir vietos gyventojų prašomi, kad pasilikėtų jų kaime mokytojauti, pasiliko ir nepatraukė.

Kai išvažinėjo iš tų sričių lietuvių administracija ir iš kaimų mokytojai lietuviai, vietos gyventojai juos labai iškilmingai išlydėjo. Gausiai susirinkę jie labai gailėjosi, kad dabar vėl nebus lietuviškų mokyklų. Mat kelių metų vietos gyventojų bendravimas su lietuviais padarė savo. Ilgus šimtmečius užslėpta lietuvių atbudo ir jau buvo bepradėjus kelti savo sparnus, tik deja vėl nauja okupacija, vėl nauja tvarka ir valdymas užgriuvo ant kaimiečių pečių ir vėl juos vertė likti paprastais kaimiečiais ir kalbėtis paprastai, gudų kalba.

Su gailėsčiu buvo išlydimi kaimuose mokytojai, kurie mokino vaikus lietuviškai ir buvo žmonių prašomi sugrįžti. Ir tai buvo visai natūralu, nes mes buvome jiems savi, vienos tautos žmonės.

Pro memoria

Netekome fotomenininko Alfredo Girdziušo (1948 06 05 – 2015 03 18)

Alfredas Girdziušas

Sunku ir nepakeliamai skaudu rašyti, kad daugiau nepamatysime, nesutiksime įvairiuose renginiuose, geraširdiško, linksmo, nepaprastai veiklaus ir kūrybingo fotografo, meninės fotografijos meistro, žurnalisto Alfredo Girdziušo. Negailestingai lemtis jį netikėtai atėmė iš mūsų pačiame kūrybinių jėgų pakilime, neleisdama įgyvendinti visų sumanymų ir nudžiuginanti mūsų naujais kūrybiniais darbais. A. Girdziušas su šeima gyveno Lentvaryje, bet savo kūryba, foto darbais buvo žinomas visoje Lietuvoje ir užsienyje.

Gimė 1948 m. birželio 5 d. Paliesiuje. Mielagėnų seniūnijoje. Tėvas partizanas Liudvikas Girdziušas, žuvo 1949 m. pavasarį, jį nušovė NKVD aktyvistai. Mama Jadvyga Černiauskaitė – Girdziušienė – Katkauskienė augino 7 vaikus.

Baigė Mėčionių pradinę mokyklą (mokytoja Monika Kuodienė). 1960 metais su savo dvyniu broliu Osvaidu išvyko mokytis į Molėtų mokyklą – internatą. 1964 m. baigė 8 klases ir atvyko mokytis į Vilnį – įgijo buitinių prietaisų remontininko specialybę. Dirbdamas mokėsi vakarinėje mokykloje. Vilniaus universitete studijavo geologijos

– hidrogeologijos specialybę, vėliau žurnalistiką. 1974 metais dirbo Vakarų Sibiro Kemerovo srityje (Rusijoje), 1987 m. su pagyrimu baigė Vilniaus technologijos technikumą, įgijo foto techniko specialybę.

1988 metais pirmasis iš Lietuvos organizavo ekspediciją į Pamyro kalnus sniego žmogaus paieškai.

A. Girdziušas yra pasakojęs, kad fotografuoti pradėjo, kai draugai jam 1967 metais padovanojo fotoaparata ir teigė, kad jo archyve yra sukaupta apie pusę milijono įamžintų akimirkų.

Žurnalistu ir fotokorespondentu pradėjo dirbti 1980 metais Lietuvos aklių draugijos žurnalo „Mūsų žodis“ redakcijoje, savo žurnalistinę veiklą tęsė laikraščiuose

„Tiesa“ (vėliau „Diena“), „Lietuvos aidas“, „Respublika“, „Galvė“, žurnale „Mano miestas“ (My City“).

1991 metais įsidarbino Trakų rajono savivaldybės įsteigtame informaciniame biuletenyje „Trakiečių rūpesčiai“, o taip pat pasikvietė ir šių eilučių autorių.

A. Girdziušo reportažai pasižymėjo kovingumu, ypatingai daug dėmesio skyrė tremtiniais, politkaliniams, jautriai rašė apie pasienyje nušautus Laisvės gynėjus trakiečius Gintarą Žagunį ir Stanislovą Orlavičių. Savo straipsniais dažnai pasirašydavo Paliesiaus slapyvardžiu, naudodamas gimtojo kaimo pavadinimą.

Jis buvo Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys. Pirmąsias viešas parodas pradėjo eksponuoti nuo 1982 metų. A. Girdziušo fotografijų parodos „Ūla“, „Atmintis“, „Apšvietimo etidai, aktai“, „1991 metų sausio mėnesio įvykiai Lietuvoje“ apkeliavo ne tik Lietuvą, bet ir užsienio šalis.

Nuo 1988 metų, kaip fotokorespondentas ir žurnalistas, pradėjo dalyvauti Lietuvos Atgimimo akcijose. Jis buvo bebaimis ir tikras Lietuvos patriotas. Nepabūgęs sovietinių kareivių smurto Lietuvos Atgimimo įvykių metu. Pasak Sąjūdžio laikų bendražygio, Lietuvos kariuomenės savanorio Broniaus Judicko, A. Girdziušas buvo lietuviybės

puoselėtojas, draugiškas, organizatorius, optimistas.

A. Girdziušas yra vadinamas Sausio 13-ios metraštiniu. Jis iš sukaupto savo asmeninio archyvo leido Lietuvos Seimo archyvams pasidaryti 17985 kadrų elektroninių kopijų iš jo užfiksuotų 1988 – 1994 metų politinių įvykių Lietuvoje, o apie 14 480 kadrų dar kopijuojama.

Lietuvos Respublikos Seimas kasmet panaudoja dalį fotografijų parodomis bei leidiniams, skirtiems atminti 1988 - 1991 metų politinius įvykius Lietuvoje. A. Girdziušo nuotraukos yra panaudotos Juozo Girdvainio dokumentinėje knygoje „Dainuojanti revoliucija Vilniaus barikadose“ (išleista 2011 m.), Nepriklausomybės gynėjų sąjungos Parlamento barikadų statytojų skyriaus knygoje „Parlamento barikados“ (išleista 2014 m.).

A. Girdziušo kūrybinė ir visuomeninė veikla įvertinta daugeliu apdovanojimų. Už 1991 metų sausio – rugpjūčio įvykių foto montažus Lietuvos Respublikos Prezidento 1993 metų sausio 11 dienos dekretu A. Girdziušas buvo apdovanotas Sausio 13 - osios medaliu. 2005 m. suteiktas Meno kūrėjo statusas.

2006 m. Lietuvos Respublikos Seimas įteikė Padėką už dalyvavimą fotografijos parodoje „Skaitanti Lietuva“. 2008 m. Lietuvos Respublikos Kariuomenės savanorių draugija (LKSD) už fotoreportažus, įamžinusius savanorių 2008 m. liepos 5 - 14 dienomis ekspedicijos po Lietuvą ir Lenkiją atliktus

renginius, įteikė Padėką, o 2009 metais LKSD Garbės nario pažymėjimą.

2008 metais buvo priimtas į Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos bičiulių klubą, o 2009 metais - į Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės gynėjų sąjungą.

2009 m. įteikta Krašto apsaugos savanorių pajėgų Padėka už aktyvią veiklą ugdant pilietiškumą ir patriotizmą, Lietuvos kariuomenės tradicijų puoselėjimą.

2012 m. įteiktas Trakų rajono savivaldybės Kunigaikščio Vytauto Didžiojo 2011 metų nominacija II laipsnio diplomu už visuomeninę veiklą.

Atsisveikinimas su velioniu vyko Vilniaus Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčioje. Šv. Mišias aukėjo klebonas teol. dr. Valdas Girdziušas. Prie urnos su velionio palaikais garbės sargyboje stovėjo Lietuvos kariuomenės savanorių draugijos (LKSD) nariai. Palydėti į paskutinę kelionę velionį buvo atvykę buvę bendradarbiai, žurnalistai, bičiuliai, fotomenininko gerbėjai.

Urna su A. Girdziušo palaikais buvo palaidota Lentvario miesto kapinėse šalia tremtinių ir politkalinių kapų. Atsisveikinimo kalbas pasakė klebonas V. Girdziušas, „Diemedžio leidyklos“ vyriausiasis redaktorius Danas Kaukėnas, žurnalistas, poetas Gintaras Stanevičius bei kiti laidotuvių dalyviai.

Ilsėkis ramybėje, didysis menininke ir kovotojau, tegul Tau bus lengva laisvos Lietuvos žemė.

Kęstutis PETKŪNAS

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis - Penktadienis 8.30 - 17.00
Šeštadienis 8.30 - 16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +37065615021

Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis

Adomas Stankevičius – baltarusių švietėjas kalbėjęs ir lietuviškai

Vytautas ŽEIMANTAS, Baltarusijos rašytojų sąjungos narys**Rusino, lenkino**

1947 m. kunigas Adomas Stankevičius (*Адам Станкевич*) į savo dienoraštį įrašė šias eilutes: „Baltarusių tautos tragedija: lenkai apskritai nemėgo baltarusių, ypač pravoslavų, vadindami juos maskoliais, o rusų bolševikai, ir su jais dauguma pravoslavų baltarusių dažnai taip elgdavosi su baltarusiais katalikais, vadindami juo lenkais“.

XX amžiaus pradžioje rusų, vėliau lenkų okupuotame Vilniuje daugelis vilniečių pažinojo kunigą A. Stankevičių. Abejingų jam beveik nebuvo. Vieni gausiai rinkosi klausyti jo pamokslų, skaitė jo knygas, prenumeravo jo leidžiamus ir redaguojamus periodinius leidinius, kiti – atvirai jį ujo, trukdė jo švietėjiškai veiklai, darė kratas, teisė ir kalino jį. Ir visa tai vyko dėl to, kad A. Stankevičius visą savo gyvenimą atidavė ne tik kunigystei, bet ir baltarusių tautiniam atgimimui.

Jo veikla, kultūrinis palikimas vienodai yra svarbus ir Lietuvos, ir Baltarusijos kultūros istorijai. Abi mūsų tautos nuo 1864 m. kentėjo dėl caro valdžios draudimo spausdinti, įvežti iš užsienio ir platinti Rusijos imperijoje lietuviškus ir baltarusiškus leidinius lotyniškais raidėmis. Tik 1904 metais, pažangiajai visuomenei atspaudžiant, caras Nikolajus II ši draudimą šaukdė. Spaudos draudimo panaikinimas žadino abi kaimynines tautas, jų savivoką, kilo ir idealistinių vertybių poreikis. Rašyti reikėjo paprastai ir aiškiai, lietuviškai, baltarusiškai, rašyti sava kalba. Tuo netruko pasinaudoti tautiškai nusiteikę šviesuoliai. 1904 m. gruodžio 1 dieną pasirodė Rusijos imperijoje pirmasis legalus periodinis leidinys lietuvių kalba – savaitraštis „Lietuvių laikraštis“, kurį pradėjo leisti tuomet Peterburge gyvenę lietuviai Maironis, Jonas Krikščiūnas-Jovaras, Juozas Tumas-Vaižgantas, Antanas Smilga, Karolis Račkauskas-Vairas, kiti. Netrukus, 1904 m. gruodžio 23 d. ir Vilniuje pasirodė pirmasis legalus dienraštis lietuvių kalba „Vilniaus žinios“.

Kiek vėliau, 1906 metais Vilniuje pradėjo eiti ir baltarusiška „Naša dolia“. Laikraštį leido broliai Ivanas ir Antonas Luckevičiai (*Іван Луцкевіч, Антон Луцкевіч*), beje, abu gimę Šiauliuose, Alaiza Paškevič -Ciotka (*Алаіза Пашкевіч-Цётка*), vėliau ištėkėjusi už būsimo Vasario 16-osios Neriklausomybės akto signataro Stepono Kairio ir Ivanas Luckevičius (*Іван Луцкевіч*), pasirašinėjęs slapyvardžiu Janka Kupala (*Янка Купала*). Visi jie vėliau tapo garsūs baltarusių tautinio atgimimo, baltarusių kultūros, spaudos veikėjais.

Vilniuje tuo metu, pagal seną Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tradiciją, gyveno nemažai baltarusių. Todėl būtent iš Vilniaus prasidėjo baltarusių nacionalinio išsivadavimo judėjimas ir baltarusių tautinis atgimimas, kuriam svarbią rolę turėjo ir čia dirbusio kunigo A. Stankevičiaus veikla.

Be to, dar reiktų pabrėžti, kad baltarusiai, kaip ir lietuviai buvo vienodai caro valdininkų engiami, rusinami. Jų kalbos oficialiai carinė valdžia nepripažino, laikė ją tik rusų kalbos tarne. Be to, baltarusius, kaip ir lietuvius spaudė sulenkėjusi šlektą, dvarininkai ir didikai. Jie, niekindami tautines baltarusių inspiracijas, bruko jiems lenkų kalbą, kultūrą, spaudą. Todėl tik XIX amžiaus pabaigoje prasidėjo baltarusių tautinis atgimimas, atsirado sava inteligentija, formavosi literatūrinė kalba, raštas.

Nors su raštu buvo didelės problemos. Vakarinuose ir šiauriniuose Baltarusijos rajonuose, kur vyravo katalikai, kunigai siekė įteisinti lotynišką raidyną, o Rytų ir Pietų Baltarusijoje, kur buvo pravoslavų dauguma, popai skleidė kirilicą. Todėl ir baltarusiški raštai tada buvo spausdinami arba lotyniškais, arba rusiškais raidėmis. Tuo metu buvo neaišku, kuris raidynas nugalės, taps pagrindiniu.

Todėl ir Vilniuje 1906 m. pasirodęs pirmasis legalus baltarusių laikraštis „Naša Dolia“ (Mūsų dalia) buvo leidžiamas lygiagrečiai lotynų (Nasza Dola) ir rusišku raidynu (Наша Доля).

Garsi Stankevičių giminė

Adomas Stankevičius gimė 1892 sausio

5 dieną Arlianatų kaime, netoli Smurgainių. Beje, iš šio kaimo kilo ir daugiau vėliau pagarsėjusių Stankevičių. Stanislovas Stankevičius (Станіслаў Станкевіч-Кнігар) pravarde „Knigar“ (Knygius) gavo, nes Vilniuje rūpinosi baltarusiškos knygos platinimu, Aušros vartų gatvėje turėjo baltarusišką knygyną. Filologijos daktaras Janka Stankevičius (Янка Станкевіч-Спадар) pravarde „Spadar“ gavo, nes dar prieš karą į baltarusių kalbą siūlė vietoje lenkiškų „pan“ ir „pani“ sakyti „spadar“ ir „spadarynia“. Dabar šie žodžiai jau yra įteisinti baltarusių kalboje. Kitas filologijos daktaras Stasys Stankevičius (Стась Станкевіч) po karo gyveno JAV, dirbo radijuje „Svoboda“, daug metų redagavo Amerikos baltarusių laikraštį „Belarus“ (Беларус). Iš šio kaimo kilo ir Vlada Stankevičiūtė (Ўладка Станкевічанка, rusiškai – Владислава Станкевич) būsimoji baltarusių klasiko Jankos Kupalos žmona. Visus šiuos Stankevičius jungė artimesni ar tolimesni giminystės ryšiai.

Adomas Stankevičius mokėsi Ašmenos mokykloje. Savo globėjo kunigo Adomo Liogausko (*Адам Лігоўскі*) paskatintas 1910 m. metais įstojo į Vilniaus kunigų seminariją.

Jaunas klierikas gerai besimokydamas, aktyviai pradeda domėtis ir baltarusių problemomis, skaito Vilniuje išleistas pirmąsias baltarusiškas knygas, laikraštį „Naša Niva“ ((Nasza Niwa, Наша Ніва – Mūsų laukas arba arimas), kuris irgi dvejais raidynais 1906 metais pasirodė vietoje caro valdininkų uždrausto „Naša Dolia“.

Vilniuje jis susidraugavo su archeologu, svarbiu baltarusių tautinio atgimimo ideologu Ivanu Luckevičiu, kitais laikraščio „Naša Niva“ leidėjais. Visa tai jam padėjo užtvirtinti nacionalinę savimonę. Jaunasis klierikas seminarijoje net sukūrė būrelį besidomiančių baltarusių istorija, literatūra ir kultūra.

„Buvau aš tada Vilniaus kunigų seminarijos klierikas. Baltarusių nacionalinio supratimo sėklos, pasėtos nemirtingo poeto Prano Baguševičiaus (*Францішак Багушэвіч*) su jo „Dudele“ (*Дудка*) bei „Stryku“ (*Смык*) ir godojamos laikraščio „Naša Niva“ bei „Belarus“, pateko ir į mūsų seminariją. Susikūrė čia baltarusių ratelis, buvo baltarusiška bibliotekėlė, vyko pokalbiai ir ginčai baltarusių atgimimo tema. Kildavo klausimai, į kuriuos mes negalėdavome rasti atsakymus, - savo prisiminimuose rašė A. Stankevičius. - Reikėjo ieškoti paramos už mūsų seminarijos ribų. Mūsų silpnų jaunų jėgų atrama, tarp kitų, buvo redakcija „Naša Niva“, o joje visų pirma Ivanas Luckevičius. Atsimenu, kai per pirmąją mūsų pažintį jis noriai ir išsamiai atsakinėjo ir mano klausimus, kilusius dėl abejonių, kaip savo teiginius paremdavo baltarusių praeities faktais ir dokumentais, kurių turėjo sukaupęs ir iš kurių vėliau Vilniuje išaugo garsus Baltarusių muziejus, gavęs Ivano Luckevičiaus vardą. Prisimenu, kaip jis karštai kvietė mus, jaunimą, aktyviai veikti baltarusių atgimime ir ypač baltarusių kultūros baruose.“

1914 metais A. Stankevičius buvo įšventintas į kunigus.

Bronislovas Taraškevičius

A. Stankevičius, kaip gabus jaunuolis, siunčiamas studijuoti į Peterburgą dvasinę akademiją. Rusijos sostinėje tuo metu irgi buvo nemažai baltarusių, nenorinčių, kad jų tauta būtų asimiliuota. Peterburge jis susipažįsta ir susidraugauja su Bronislovu Taraškevičiumi (*Браніслаў Тарашкевіч*), kilusiu iš Mačiuliškių kaimo, esančio dabartiniame Vilniaus rajone. B. Taraškevičius baigė Vilniaus gimnaziją, vėliau Peterburgo universiteto Istorijos filologijos fakultetą. Leido laikraštį „Dziannica“ (*Дзяніца* - dienraštis). 1920 metais grįžta į Vilnių, nuo 1921 m. - direktorius Vilniaus baltarusių gimnazijoje, kurioje dėsto ir A. Stankevičius.

B. Taraškevičius parašo pirmąją baltarusių kalbos gramatiką. Ją skiria mokykloms, todėl ir pavadina „Baltarusių gramatika mokykloms“ (*Беларуская граматыка для школаў*). Ši gramatika Vilniuje susilaukė net šešių leidimų. Be to B. Taraškevičius pasireiškė ir kaip vertėjas. Į baltarusių kalbą išvertė Homero „Iljadą“ ir Adomo Mickevičiaus „Poną Tada“. Kaip ir A. Stankevičius, jis vaisingai reiškiasi ir baltarusių periodinėje spaudoje.

Bronzinis A. Stankevičiaus biustas. Skulptorius Ričardas Gruša, Lyda, 2007 m.

B. Taraškevičius aktyviai dalyvauja ir politikoje. Jis buvo Vilniaus masonų ložės Tomo Zano (Tomasz Zan) narys. 1922 m. išrenkamas į Lenkijos seimą. Vėliau suartėja su kairiaisiais. Už tai lenkų valdžia jį ne kartą buvo suėmusi, teisusi. 1932 m. jis buvo nuteistas 8 metams katorgos. Tačiau 1933 m. Lenkijai ir SSRS pasikeitus politiniais kaliniais, jis išlaisvinamas, apsigyvena Maskvoje. Tačiau laisvę džiaugėsi neilgai. 1937 m. jį jau areštuoja ir myriop nuteisia sovietai. 1938 m. lapkričio 29 d. B. Taraškevičių sušaudo. Tiesa, jau po mirties, 1957 metais reabilituoja.

Peterburgo draugai ir bendraminčiai

Peterburge A. Stankevičius bendrauja su įvairias žmonėmis. Tai rodo, kad jaunuolis domėjosi ne tik tikybos mokslais. Jis susidraugauja su baltarusių kunigais Fabijonu Abramovičiumi (*Фабіян Абрамовіч*) ir Vincentu Hadliausku (*Вінцэнт Гадлеўскі*). Su pastaruju aktyviai bendravo ir Vilniuje.

Jaunąjį kunigą domina ir literatūra. Jis noriai bendrauja su būsima baltarusių poetais Janka Kupala, Ciška Gartnu (*Цішка Гартны*). Ši draugystė, ypač su Janka Kupala, tęsėsi ir Vilniuje.

Pažintis su Peterburgo kasybos instituto studentu, būsimoju statybos inžinieriu, architektu ir redaktoriumi Klaudiju Dušausku-Duž (*Кляўдзін Дуж-Душэўскі*) irgi tęsėsi Vilniuje, kai jis kurį laiką irgi mokytojavo Vilniaus baltarusių gimnazijoje.

Beje, K. Dušausko-Duž likimas buvo nepavydėtinas. 1919 m. jis aktyviai veikė Vilniuje, tapo naujai paskelbtos Baltarusijos Liaudies Respublikos Vyriausybės narys. 1921 m. lenkai jį buvo areštavę. Kai paleido, jis perbėgo į Lietuvą, apsigyveno Kaune. Dirbo Gudų reikalų ministerijoje. 1927 m. baigė Kaune universitetą, dėstė jame. Po to prasidėjo nelaimės. Sovietai jį areštuoja 1940 m. Naciai jį kalina konclageryje 1943-1944 m. Porą metų jis dirbo docentu Kauno universitete, 1946-1947 m. jis vėl kalinamas sovietų. Paleidžiamas, bet trumpam. 1952 m. K. Dušauskas-Duž, kaip „aktyvus baltarusių nacionalistas“ nuteisiamas 25 metams kalėti. Miršta Kaune 1952 metais, spėjęs palikti ne tik kelias dešimtis suprojektuotų pastatų Kaune, Panevėžyje, Klaipėdoje ir Šiauliuose, bet ir pirmąją laisvosios Baltarusijos valstybinę vėliavą – baltą, raudoną, baltą. Ši vėliava Minske 1917 metų gruodyje vykusiam Baltarusijos rados surengtame II Baltarusijos partijų ir organizacijų suvažiavime jau stovėjo kaip nacionalinis simbolis. Be to jis paliko pėdsaką ir baltarusių žurnalistikoje - redagavo laikraštį „Belaruski asiarodak“ (*Беларускі асяродак* – Baltarusiška šerdis).

Nemažą įtaką A. Stankevičiui darė ir bendravimas su būsima žymia baltarusių politikos ir kultūros veikėja Tomu Grybu (*Тамаш Грыб*), Leonu Zajacu (*Лявон Заяц*) ir Juozapu Varonka (*Язэп Варонка*).

J. Varonka buvo Baltarusijos Liaudies Respublikos įkūrimo iniciatorius, 1918 m. pasirašė Nepriklausomybės deklaraciją, buvo užsienio reikalų ministras. Vėliau pasitraukė

A. Stankevičiaus byla. 1949 m.

į Kauną, iki 1920 m. vadovavo naujai įkurtai Gudų reikalų ministerijai. Buvo aktyvus ir žurnalistikoje. Buvo žurnalo „Varta“ (Варта - Sargyba) ir laikraščio „Belaruski narod“ (*Беларускі народ* – Baltarusių tauta) redaktorius. 1919-1920 metais Kaune leido ir redagavo baltarusių laikraštį „Časopis“, 1921 -1922 rusakalbį dienraštį „Volnaja Litva“ su priedu „Zerkalo“. Savo eilėraščius skelbė rusakalbėje spaudoje slapyvardžiu Jurijus Vegovas (*Юрий Вегов*). Baltarusių kalba išleido keletą knygų, skirtų baltarusių klausimams. Vieną knygą J. Varonka išleido ir lietuvių kalba – „Gudų klausimas Versalės Taikos Konferencijos metu“. Ją 1919 metais išleido Kaune veikusi „F.Skorynos vardo bendrovė“. 1990 m. Lietuvoje pasirodė jos faksimilinis leidinys. 1923 m. J. Varonka išvažiavo į JAV, pasigyveno Čikagoje, ten leido laikraštį „Belaruskaja tribūna“ (*Беларуская трыбуна* – Baltarusių tribūna), rengė radio laidas baltarusių kalba.

Bendravimas su tokiais žmonėmis leido jaunajam A. Stankevičiui susiformuoti aiškiai išreikštą baltarusišką pasaulėžiūrą. Peterburgo dvasinę akademiją jis baigė 1918 metais, per patį suiručių, karų ir politinių sukrėtimų laikotarpį.

Vėl Vilniuje

Nuo 1919 m. jis laiko mišias, sako pamokslus ir atlieka visas religines apeigas Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Tačiau netrukus į Vilnių įsiveržia lenkų legionieriai. Lenkų okupacijos metais Šv. Mikalojaus bažnyčia tampa vietos lietuvių ir baltarusių būrimosi vieta. Bažnyčia draugiškai dalijosi lietuviai ir baltarusiai, čia dirbo lietuvių ir baltarusių kunigai. A. Stankevičiaus pamokslai baltarusių kalba sutraukdavo daug žmonių.

Vilniaus arkivyskupas Jurgis Matulaitis palaikė lietuvių ir baltarusių dvasininkus, siekiančius į bažnyčią įvesti gimtąją kalbą, tačiau lenkų valdžia pasiekė jo atšaukimo. Į jo vietą 1925 m. atėjęs vyskupas Romualdas Jalbrzykowski (Romuald Jalbrzykowski), kaip ir Vilniaus vaivada Liudvikas Bocianskis (*Ludwik Bociański*) pradėjo kovoti prieš baltarusių atgimimą. Vyskupas uždraudė katalikams stoti į Baltarusių krikščionių demokratų partiją, skaityti baltarusių krikdemų leidžiamą literatūrą. Visur buvo daromi trukdžiai.

Redaktorius, leidėjas

A. Stankevičius 1917 m. Peterburge, kartu su kitais isteigia baltarusių kalba leidžiamą katalikų savaitraštį „Krynica“ (*Крыніца* - Šaltinis), kurį vėliau leido Vilniuje. Tai buvo vienintelis baltarusiškas laikraštis, kuris ėjo net 23 metus (1917-1940). Vyskupas Romualdas Jalbrzykowski, uždraudė katalikams prenumeruoti ir skaityti „Krynica“. Vėliau uždraudė skaityti ir „Krynica“ pakaitalą „Belaruskaja Krynica“ (*Беларуская Крыніца* - Baltarusių šaltinis).

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos pasipriešinimas sovietiniam okupaciniam režimui

Sigitas TUTLYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 1

Partizaninis karas 1946–49 m. 1946 m. prasidėjo didžiausio šio karo aktyvumo, karinės struktūros, bendros politinės ir karinės vadovybės kūrimo laikotarpis. Lietuva buvo suskirstyta į karinius teritorinius vienetus. Jų struktūra (ne visur vienoda) buvo tokia: skyrius (iki 10 žmonių), būrys (2–3 skyriai), batalionas (arba grupė), kuopa (arba rajonas), tėvūnija (2–3 būriai), rinktinė (3–7 kuopos arba tėvūnijos), apygarda (2–3 rinktinės) ir sritis (2–3 apygardos). 1946–48 apygardos sujungtos į sritis: 1946 iš Tauro apygardos Suvalkijoje ir Dainavos apygardos Dzūkijoje įkurta Pietų Lietuvos sritis (taip pat vadinta Nemuno sritimi), 1947 iš Didžiosios Kovos, Vyčio, Vytauto ir Algimanto apygardų – Šiaurės rytų Lietuvos (Kalmų, Karaliaus Mindaugo) sritis, 1948 iš Kęstučio, Prisikėlimo ir Žemaičių apygardų – Vakarų Lietuvos (Jūros) sritis. Lietuvos partizanai (arba laisvės kovotojai; taip jie dažniausiai vadinosi) buvo organizuoti kaip reguliarioji kariuomenė: vadovavosi statutais, įsakymais, teisės aktais. Partizanų veiklą reglamentavo apygardų Drausmės nuostatai, baudžiamieji statutai ir kt. norminiai dokumentai⁴. Buvo sukurta vadų institucija, įsteigti kariniai laipsniai (partizanų generolo laipsnis 1949 suteiktas Jonui Žemaičiui-Vytautui, pulkininko – Adolfui Ramanauskui-Vanagui), uniforma (Lietuvos kariuomenės), apdovanojimai. Partizanų vadovybė konstatavo, kad nuo sovietinės okupacijos pradžios (1940 birželio 15) Lietuvoje yra karo padėtis, kad partizaniniai junginiai toliau plėtoja okupantų sunaikintus Lietuvos Respublikos kariuomenės tradicijas ir yra būsimos laisvos Lietuvos valstybės kariuomenės užuomazga. Karo padėties sąlygomis griežtos baudmės – nuo išpėjimo iki mirties – buvo numatytos ir partizanams⁵. LLA vadų įsakyme dėl vietos valdžios pareigūnų nurodyta bausti mirtimi tik pačius uoliausius.

Sėkmingam partizaniniam karui testuoti vienas svarbiausių uždavinių buvo ne tik centralizuoti karines formuotes, bet ir sudaryti vyriausiąją karinę ir politinę vadovybę. Reikėjo paneigti okupantų klastotes, kad esą kovojama su pavienėmis banditų gaujomis. Deja, agentų padedama MGB perėmė iniciatyvą kuriant Lietuvos partizanų vyriausiąją vadovybę. Nuo 1946 balandžio ėmė energingai veikti Vilniuje gyvenantis MGB agentas Juozas Markulis. Tačiau 1946 reali pasipriešinimo vyriausioji vadovybė nebuvo sudaryta. Dėl MGB provokacijų, agentų, smogikų veiklos, išdavysčių ir vėliau vykusių NKVD kariuomenės puolimų ypač nukentėjo Didžiosios Kovos apygarda bei visos Aukštaitijos partizanai. 1947 pr. buvo demaskuotas J. Markulis, sukurta ryšių tarp visų partizanų apygardų sistema, sausio mėn. Nadrausvėje (Tauro apygardos teritorijoje) įvyko Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS, įkurtas 1946) suvažiavimas. Laiške suvažiavimui Jungtinės Kęstučio apygardos vadas Juozas Kasperavičius (Angis) suformulavo vyriausiosios vadovybės kūrimo principus, kuriais remiantis vėliau buvo suvienyti ginkluoto pasipriešinimo junginiai⁶. 1947 rudenį įsteigtas BDPS Prezidiumas, kurį sudarė pirmininkas (pareigas ėjo Vincas Selioakas-Gintautas), ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas, sričių ir kiti vadai. Vyriausio ginkluotųjų pajėgų štabo (įkurtas 1946; viršininkas Juozas Vitkus-Kazimieraitis, vėliau Antanas Baltūsis-Žvejys) būstinė iš Vilniaus perkelta į Tauro apygardą, nustatyta apygardų (iš viso 8) struktūra. 1949 į Lietuvą atvykęs Jonas Deksnys buvo suimtas, MGB panaudojo jį ir jo vadovaujamą Lietuvų rezistencinę santarvę (užsienio lietuvių organizaciją) dezinformacijai apie pasipriešinimą skleisti. Dėl MGB skaldytojiškos veiklos Vakaruose nepavyko suvienyti Santarvės su VLIK ir sukurti vieno centro. A. Baltūsis vykdomą Lietuvos partizanų junginių centralizaciją nutraukė prasidėjusios MGB represijos: 1947 balandį žuvo Jungtinės Kęstučio apygardos vadovybė, metų pab. suimtas laikinasis BDPS Prezidiumo pirmininkas V. Seliokas, 1948 vasario 1 žuvo A. Baltūsis, iki 1948 pavasario žuvo arba buvo suimti BDPS Prezidiumo (tarp jų – poetas Antanas Miškinis) ir Tauro apygardos štabo nariai.

Lietuvos partizanų vyriausiąją vadovybę kurti ėmė stipri Jungtinė Kęstučio (vėliau – Kęstučio) apygarda. Jos naujasis vadas J. Žemaitis rėmėsi žuvusio vado J. Kasperavičiaus idėja: tik kovojantys partizanai gali vadovauti

pogrindžiui. 1948 liepos 10 J. Žemaičio, tapusio Vakarų Lietuvos (Jūros) srities vadu, įsakymu Nr. 1 įkurta Vieninga laisvės kovos sąjūdžio organizacija (VLKSO). Vyriausiuoju vadu laikinai tapo J. Žemaitis, pavaduotojais – Pietų ir Rytų Lietuvos sričių vadai. Lapkričio 12 BDPS Prezidiumo posėdyje (dalyvavo Vakarų Lietuvos srities atstovai J. Žemaitis ir Petras Bartkus-Žadgaila, Rytų Lietuvos srities – Jonas Kimštas-Žalgiris ir Juozas Šibaila-Diedukas) nutarta Lietuvos partizanų vyriausiosios vadovybės bazę su centriniais bunkeriais įkurti Vakarų Lietuvos srities Prisikėlimo apygardos štabe Dukto miške (netoli Radviliškio). BDPS laikinai liko tik politinio atstovavimo funkcijos. Buvo atkurtas Vyriausias ginkluotųjų pajėgų štabas – VLKSO jį pavadino Ginkluotosiomis pajėgomis. Jų vyriausiuoju vadu tapo J. Žemaitis, štabo viršininku – J. Kimštas. 1949 vasario 2–22 Prisikėlimo apygardos štabo bunkeryje Mėnaitčiuose (Radviliškio valsčius) įvyko Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Vasario 10 posėdyje atsisakyta BDPS pavadinimo, buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS) – vyriausioji partizanų politinė ir karinė organizacija. Sudaryta LLKS Taryba ir jos prezidiumas⁷. Suvažiavime LLKS Tarybos prezidiumo pirmininku ir laikinuoju Ginkluotųjų pajėgų vadu išrinktas J. Žemaitis pabrėžė, kad Sąjūdžio svarbiausias uždavinys – parengti tautą lemiamam išsilaisvinimui, kartu ją išsaugoti. LLKS programa, idėjos buvo skelbiamos jo laikraštyje *Prie rymančio Rūpintojėlio*. Taip vadovavimą visam antisovietiniam pasipriešinimui galutinai perėmė gerai koordinuota partizanų vyriausioji vadovybė. Šio pasipriešinimo politinė programa buvo išdėstyta LLKS deklaracijoje⁸. Joje paskelbta, kad partizanų junginiai prilygsta Lietuvos reguliariajai kariuomenei. Be to, suvažiavime buvo patvirtintas Sąjūdžio statutas. Sistemingiau imta leisti partizanų spaudą, kuri tapo vienu svarbiausių kovos būdų.

Tęsėsi ginkluota kova prieš okupantus. Pasikeitus partizanų kovos taktikai, jie vengė didelių kautynių, rečiau puolė miestelius. Dėl žūčių ir suėmimų sumažėjus partizanų gretoms nuo 1946 svarbiausia karinė represinė jėga Lietuvoje liko Pavelo Vetrovo vadovaujama NKVD divizija (5–12 tūkst. žmonių). 1946 kovo 26 sovietinės Lietuvos (LSSR) MVD ministro Juozo Bartašiūno įsakymu apskričių ir valsčių centruose buvo sutelkta daugiau kaip 200 MVD kariuomenės ir pasieniečių igulų, bet iki 1949 partizanai kontroliavo kaimų vietas. 1946 buvo surengta 15 811 antipartizaninių karinių operacijų, 1947 – 563, 1948 – 515⁹. Aleksandro Sokolovo vadovaujami smogikai (1946 veikė 90, tarp jų buvusių sribų), apsimetę partizanais, naikino tikruosius partizanus ir terorizavo kaimo gyventojus. Smogikai inscenizuodavo mūšius su NKVD kariuomene, ištardę suimtus partizanus užmegzdavo ryšius su partizanais ir taip patekdavo į jų štabus, kuriuos vėliau sunaikindavo. Smogikų įvykdyti nusikaltimai dažniausiai būdavo priskiriami laisvės kovotojams. Nekaltų žmonių žudynėmis, plėšimais okupantai siekė sukelti gyventojų neapykantą *miško broliams*. Buvo sukurta platus agentų tinklas. 1949 veikiančių agentų buvo apie 26 000, bet tik mažą jų dalis atliko užduotis. Daugiausia nuostolių partizanai turėjo infiltravus į štabus vidinius agentus ir MGB panaudojant užverbuotus partizanus.

Nuo pat Sovietų Sąjungos okupacijos pradžios 1940 Lietuvos ūkininkai (ypač turintys daugiau žemės, vadinamieji buožės) buvo apdėti nepakeliamais mokesčiais, kurie dar buvo padidinti 1949 pradėjus masinę prievartinę kolektyvizaciją. Partizanai kovojo su kolūkių steigėjais, Žemės komisijos aktyvistais, finansiniais inspektorais, prievolių prievartautojais, prievarta okupacinės valdžios brukamų paskolų parašų rinkėjais, bet nelietė pačių naujakurių, išskyrus aktyvius kolaborantus, pasinaudojusius tremtinių, partizanų turtu. Surengę pasala partizanai sunaikindavo mokesčių dokumentus, turto surašymo aktus, prievolių žiniaraščius. Partizanai priešinosi, kad ištremtųjų lietuvių ūkiuose nebūtų apgyvendinti kolonistai iš Rusijos (jie turėjo sudaryti kuriamų kolūkių branduolį), pvz., 1947 Opšrūtų kaime Pilviškių valsčiuje kolonistai įkūrė kolūkį apsigyvenę ištremtųjų lietuvių sodybose; jie aktyviai bendradarbiavo su represinėmis struktūromis; nepaklususius perspėjimų naujakurius (apie 50,

Žemaičių apygardos partizanai su Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos prezidiumo pirmininku Jonu Žemaičiu-Vytautu. Iš kairės: Bronius Liesys-Naktis, J. Žemaitis-Vytautas, Jonas Nuobaras-Lyras, Vytautas Gužas-Kardas ir nežinomas partizanas. Apie 1949 m. (nuotr. iš „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“, p. 342)

iš jų 35 ginkluoti) puolė jungtinis partizanų dalinys, buvo nukautas 31 ginkluotas kolonistas. Po Opšrūtų kautynių partizanų vadovybė įsakė kolonistams iš Lietuvos išvykti, nepaklusniuosius naikinti, nepatikimiesiems – išsikraustyti į miestą; taip ketinta sumažinti kruvinių akcijų ir išlaikyti lietuvišką kaimą.

Vienas partizanų politinės kovos būdų buvo okupacinės valdžios rinkimų boikotas. Rinkimams organizuoti okupantai naudojo klastą, grasinimus ir karinę jėgą (rinkimų būstinės buvo saugomos kareivių)¹⁰. Rinkimų išvakarėse partizanai siaubė rinkimų apylinkes, naikino rinkėjų sąrašus, instrukcijas, balsadėžes, taip pat buvo nušalinami rinkimų komisijų aktyvūs komunistiniai veikėjai. Dzūkijoje prieš rinkimus partizanai surinkdavo žmonių pasus, kad sovietiniai pareigūnai nepažymėtų, ar šie balsavo; taip žmonės turėjo pretekstą neiti balsuoti. Partizanai per pagrindinę spaudą ir tiesiogiai gyventojams aiškino rinkimų žalą Lietuvai. 1949 vykstant masiniams Lietuvos gyventojų trėmimams, likusiuosius prievarta varant į kolūkius, partizanai stengėsi sumažinti genocido mastą. LLKS Taryba skatino ūkininkus nepaklusti valdžios grasinimams ir nestoti į kolūkius, įsteigtų kolūkių pareigūnus – atsakyti jiems primestų pareigų. Griežtai buvo perspėjami mokytojai, kad neskleistų komunistinės agitacijos.

Partizaninis karas 1950–53. 1950 prasidėjo šio karo slopimas, ginkluotųjų dalinių ir junginių nykimas. 1951 Lietuvoje kovoti su partizanais liko P. Vetrovo IV divizija (5 pulkai), pertvarkyta į MGB vidaus apsaugos I skyrių, o pulkai – į vidaus apsaugos dalinius¹¹. Partizanų materialinę bazę pakirto masiniai trėmimai ir prievartinė kolektyvizacija. Sovietinis saugumas sukūrė visuotinę sekimo, skundų, įtarinėjimų sistemą. Dėl stiprėjančio MVD ir MGB teroro mažėjo rėmėjų: pasipriešinimui trukdė labai suaktyvėjusi MGB agentų, šnipų bei informatorių veikla, dažnėjančios išdavystės. Vis sunkiau buvo susisiekti ne tik vyresniems partizanų štabams, bet ir greta veikiančioms būriams, ryšius perimdavo gausėjantys agentai. Nyko apygardos, vėliau – rinktinės, tėvūnijos, būriai¹². Dešimtys žmonių buvo užverbuota sekti partizanų vyriausiuosius vadus J. Žemaitį ir A. Ramanauską. Tapti išdavikais buvo verbuojami arba prievarta verčiami net partizanų artimieji, Sibiro tremtiniai. Agentais smogikais tapo ir kai kurie suimti partizanai, išdavę kovos draugus. Užverbavus naujų suimtų partizanų, 1952–53 sunaikinti srities apygardų ir rinktinių štabai, žuvo arba suimta apie 150 kovotojų. Dėl P. Narbuto-Rolando (agentas Vaidila) išdavystės 1953 gegužę suimtas LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis, dėl kitų išdavystės 1956 – Ginkluotųjų pajėgų vadas A. Ramanauskas (abu sušaudyti). 1952–53 buvo lemiami ne tik partizanų vyriausiąjai vadovybei, bet ir visam partizaniniam karui. 1953, MGB duomenimis, dar veikė apie 200 laisvės karių, o 1954 Valstybės saugumo komiteto (KGB) įskaitoje teliko apie 100: Lietuvos pie-

tuose 12, šiaurės rytuose – 25 ir vakaruose – 61, iš jų apie 30 slapstėsi pavieniui. Toliau vyko neorganizuotas partizanų pasipriešinimas. 1956–57 suimta arba žuvo apie 30 kovotojų. Paskutiniai nepasidavę partizanai: Suvalkijoje (prie Gelgaudiškio) 1957 nusišovęs Justinas Balčius-Plutonas, Žemaitijoje (prie Kulupėnų) 1965 liepos 15 žuvęs Pranas Končius, Aukštaitijoje (prie Utenos) ginklu priešinęs ir 1965 kovo 17 nusišovęs Antanas Kraujelis-Siaubūnas, 1986 miręs visą laiką nuo 1952 prie Švenčionių O. Činčikaitis sodyboje išsislapstęs Stasys Guiga-Tarzanas.

⁴Jų pagrindu 1949 buvo parengta Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (įkurtas 1949) Drausmės statutas, Administracinio baudimo taisyklės, Baudžiamasis statutas, Nutarimas apie laisvės kovotojų ir gyventojų santykių tvarką.

⁵1944 rugpjūčio 24 įsteigtas Karo lauko teismas vykdė ir prokuratūros funkcijas; vėliau teismų atsirado prie kiekvienos apygardos ir rinktinės.

⁶Suvažiavime nutarta pertvarkyti ryšius su Vakarais. 1947 gruodžio vid. į Vakarų išvykę BDPS igaliojiniai Juozas Lukša (Daumantas) su Kazimieru Pypliu (Audronis) turėjo užduotį išsiaiškinti VLIK ir Vyriausio Lietuvos atstatymo komiteto užsienio delegatūrų pozicijas ir prireikus jas suderinti bendrai veiklai. Nuvežti BDPS dokumentai (*Memorandumas* Jungtinėms Tautoms, laiškas popiežiui Pijui XII apie okupuotą Lietuvą ir okupantų vykdomą genocidą, apie partizaninį karą), susitiktą su VLIK pirmininku Mykolu Krupavičiumi ir kitais, užmegzti ryšiai su Lietuvos diplomatine tarnyba.

⁷Ši Taryba sovietinės okupacijos laikotarpiu laikoma tautos aukščiausia politine institucija, pagrindine Lietuvos vyriausybe, vadovaujančia politiniai ir kariniai šalies išlaisvinimo kovai.

⁸1999 Lietuvos Respublikos Seimo priimtu įstatymu ji pripažinta Lietuvos valstybės teisės aktu.

⁹Be MVD kariuomenės, su partizanais kovojo NKVD įkurtas vadinamasis Kovos su banditizmu skyrius, 1947 pertvarkytas į 2N valdybą.

¹⁰1947 vasario 9 rinkimams į LSSR Aukščiausiąją Tarybą (AT) organizuoti, be jau esančių MVD dalinių, ginkluotų aktyvistų, buvo papildomai sutelkta apie 18 000 reguliariosios kariuomenės kareivių, taip pat sribų. Vis dėlto apskrityse, kuriose aktyviau veikė ginkluotas pogrindis (Alytaus, Lazdijų, Marijampolės, Tauragės ir kt.), stiprėjančios prievartos sąlygomis balsavo vos 20–30% rinkėjų, įskaitant kariškių balsus.

¹¹1950 Vilniuje buvo įkurta antra A. Sokolovo smogikų centrinė grupė, 1951 tokios grupės įkurtos Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose. NKVD Kovos su banditizmu skyrius 1953 pertvarkytas į MVD IV valdybą.

¹²Represinių struktūrų kariai ir sribai (1955 pr. jų formuotės buvo paleistos) už nužudytus arba suimtus partizanus gaudavo pinigines premijas, įvairių dovanų, jiems pakeldavo karinius laipsnius, juos apdovanojo ordinais ir medaliais. 1952 buvo apie 27 000 agentų, bet MGB atsikračius prastai atliekančiųjų užduotis jų liko daugiau kaip 7000.

¹³Partizanavimo trukmė buvo 2–3 metai. Dauguma žuvusiųjų – jaunesni kaip 22 metų.

¹⁴Daugiau kaip 38 tūkst. ginkluoto pasipriešinimo dalyvių slapstėsi, vėliau legalizavosi. Įgijus patirties ir sumažėjus partizanų, nuostolių mažėjo. MGB duomenimis, 1949 apie 80% jų žuvo dėl agentų ir informatorių pateiktų duomenų bei įskundimų, 6% – žinių išgavus tardant ir kankinant, 14% – per masines kratas ir kitaip.

¹⁵Partizanai kaltinami ir dėl kai kurių žudynių, kurias įvykdė patys saugumiečiai. KGB stengėsi žuvusiuosius pateikti tik kaip nekaltas aukas, civilius gyventojus. Pasipriešinimo vadai nesankcionavo ir netoleravo nusikaltimų civiliams, niekuo nenusikaltusiems, buvo stengiamasi laikytis Baudžiamojo statuto. Mirties nuosprendžius partizanai įvykdė tik nedaugeliui aktyvių kolaborantų.

Lietuvos keliautojas – V. Sirokomlės įkvėpėjas

Rolandas GUSTAITIS, Kaišiadorys

Žinomo lenkų poeto ir visuomenės veikėjo, kurio gyvenimas ir kūryba glaudžiai susiję su Lietuva, Vladislavo Sirokomlės (Liudviko Kondratovičiaus; 1824-1862) kraštotyrinio pobūdžio knyga „Nemunas nuo versmių iki žiočių“ (1861 m.) nebūtų pasirodžiusi, jeigu jos autorius nebūtų turėjęs neįvardyto keliautojo rankraščio. Apie tai rašoma minėtos knygos pradžioje: „Be noro paskelbti spaudoje parašėme Nemuno monografiją nuo jo versmių iki Kauno. Tasai darbas niekuomet nebūtų patekęs į spaudą, jei mums nebūtų į rankas pakliuvę Lietuvos keliautojo atsiminimai apie kelionę iš Kauno į Karaliaučių.“¹ Šių kelionės užrašų pagrindu buvo parašyta antroji knygos dalis: „Antrąją dalį, arba keliautojo atsiminimus, suredagavome, tikriausiai, visiškai perdirbome iš užrašų kažkokio garbaus piliečio, kuris 1829 m. norėjo pažaisti upeivystę ir lietuviška vytime keliavo iš Kauno į Karaliaučių.“² Atsiminimų autoriaus tapatybės V. Sirokomlė taip ir neatskleidė.

Istorikė Reda Griškaitė spėjo, kad anoniminis XIX a. amžiaus pradžios keliautojas išvis yra greičiausiai paties Sirokomlės sugalvotas³. Kiti istorikai (A. Kulakauskas ir S. Žakarytė) neabejojo, kad V. Sirokomlė naudojosi nežinomo Naugarduko bajoro atsiminimais, tačiau pastebėjo: „susidaro ispūdis, jog iš atsiminimų likęs tik siužetas, t. y. kelionės įvykiai, herojai ir jų nuotykių. Visa kita – stilius, apmaštymai ir problemos, istorinės žinutės – priklauso redaktoriaus, t. y. V. Sirokomlės, plunksnai“⁴.

Noras išsiaiškinti šią mįslę paskatino apsilankyti Lietuvos literatūros ir meno archyve, kuriame saugomas Kondratovičių giminės fondas (F. 96). Jį sudaro genealoginės lentelės, V. Sirokomlės rankraščiai, laiškai V. Sirokomlei, jo žmonai Paulinai, V. Sirokomlės tėvo, seserų, sūnų, anūkės Liudvikos, jos vyro architekto V. Bylinskio ir kt. giminaičių dokumentinė medžiaga, giminės narių nuotraukos ir kt. Be to, fonde yra nemažai senų dokumentų politiniais, teismo, finansiniais bei ūkiniais klausimais nuo pat XV a. pabaigos.

Kondratovičių giminės fondo atsiradimo istorija parodo, kad nedaug trūko, jog į jį patekusieji dokumentai būtų pradingę ar patekę į užsienį, jei ne kilnus vieno žmogaus (E. Kšanavičiūtės) poelgis. Ji bute Vilniuje, Tiltu gatvėje gyveno kartu su senyvo amžiaus V. Sirokomlės anūke Liudvika Bylinska. Kartais ją ir slaugydavo. Kai 80-metę L. Bylinską, sunkiai susirgusią, greitosios pagalbos automobilis išvežė į ligoninę, Kšanavičiūtė kreipėsi į LSSR Rašytojų sąjungą ir Archyvų valdybą prie LSSR Ministrų tarybos, pranešdama apie L. Bylinskos bute esančias kultūros vertybes. Buvo nuspręsta jas perimti valstybės globon. 1966 m.

Vladislav Sirokomlė (nuotrauka iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo)

gruodžio 22 d. LSSR Centrinis valstybinis archyvas priėmė saugojimui V. Sirokomlės rankraščius, laiškus, fotonuotraukas ir kitą labai vertingą dokumentinę medžiagą. Tuometinių archyvarų turimomis žiniomis, minėtais dokumentais (be perduotų į archyvą rankraščių dar buvo unikalių senųjų tapytojų paveikslų, kurie atiteko Istorijos-etnografijos muziejui) domėjosi net kai kurie užsienio muziejai ir siūlė už juos nemažas pinigų sumas⁵. Kai 1968 m. buvo įkurtas Lietuvos literatūros ir meno archyvas (šio profilio skyrius nuo 1962 m. veikė Centriniam valstybiniame archyve), Kondratovičių giminės dokumentai pateko į jį. Tais pačiais metais fondas buvo sutvarkytas ir aprašytas.

Peržiūrėjus giminės fonde saugomų bylų sąrašą (šiuo metu fonde yra 455 apskaitos vienetai) buvo pastebėta, kad jame saugomas dienoraštis, kurio pavadinimas apyrašė yra toks: „A. Zienovičiaus kelionės Nemunu ir viešnagės Karaliaučiuje dienoraštis. Yra Karaliaučiaus, Kauno, Ragainės miestų planai, medžiaga Prūsijos istorijai ir kt. Lenkų ir vokiečių k. 1829 m.“ (F. 96. Ap. 1. B. 267). Su šiuo dienoraščiu buvo susipažinta nuodugniau.

Tai smulkia rašysena lenkų ir vokiečių kalbomis parašytas rankraštis. Jo apimtis yra 91 lapas, prirašytas iš abiejų pusių. Antraštinis lapas išblukęs ir beveik neįskaitomas (nors rankraštis yra restauruotas).

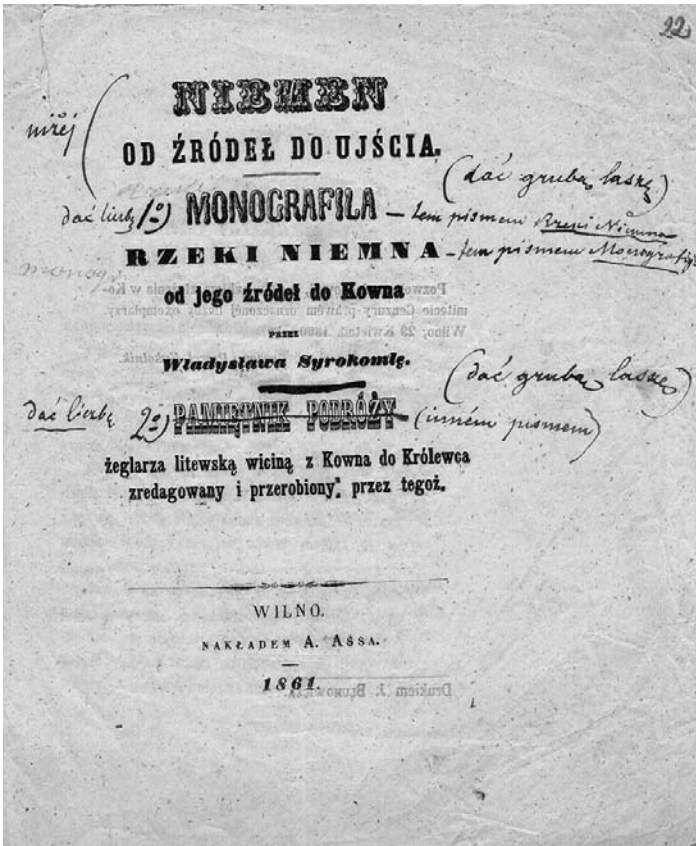
Autoriaus pavardės, jeigu ji ir buvo, nesimato. Tačiau autorystę išduota tarp prirašytų lapų idėti Kauno ir Karaliaučiaus miestų ranka piešti planai (be šių, dar yra ir Ragainės planas). Ant Kauno plano nurodyta, kad jis sudarytas A. Zienovičiaus. Ant Karaliaučiaus – užrašyta, kad jis sudarytas Augusto Zienovičiaus (Augusta Zienowicza) jo buvimo šiame mieste tos pačios kelionės metu. Dienoraštis kartu su kitais rankraščiais buvo perimtas 1966 m.; L. Bylinskos turto apyrašo akte jis nurodytas 189 pozicijoje, tačiau dar be A. Zienovičiaus pavardės⁶.

Vos tik užmetus akį į šį radinį tapo aišku, kad tai neabejotinai yra tas šaltinis, kurį savo knygoje ir naudojo V. Sirokomlė. Dienoraštyje aprašyta kelionė, kurią jo autorius pradėjo 1829 m. gegužės 5 d. Naugarduke. Iš čia per Vilnių, Trakus, Vievį sausumos keliais nuvyko į Kauną. Šiame mieste gegužės 10 d. įsėdė į valtį ir Nemunu nuplaukė iki Jurbarko, kur gegužės 12 d. persėdė į vytinę (upių prekybos laivą) ir tęsė kelionę Nemunu aukštyne. Praplaukęs Ragaine, Tilžę, gegužės 26 d. iplaukė į Gilijos upę (kairiąją Nemuno šaką). Po dienos, gegužės 27-ąją iplaukė į Frydricho kanalą ir pro Labguvos, Teplavos miestus gegužės 31 d. atplaukė į Karaliaučių. Šiame mieste dienoraščio autorius viešėjo iki liepos 27 d. Tą dieną vytime išplaukė atgal tuo pačiu keliu. Rugpjūčio 18 d. atplaukė į Kauną, o po poros dienų kelione Nemunu tęsė iki Darsūniškio. Šiame miestelyje rugpjūčio 27 d. persėdė į vežimą ir per Kruonį, Ziežmarius, Semeliškes, Valkininkus, Eišiškes rugpjūčio 30 d. grįžo į Rutką už Naugarduko.

Sirokomlė savo knygoje „Nemunas nuo versmių iki žiočių“ panaudojo tik dalį A. Zienovičiaus dienoraščio. Pavyzdžiui, knygoje nieko nerašoma apie Karaliaučių, kai tuo tarpu A. Zienovičius nuodugniai aprašė šį Rytų Prūsijos didmiestį: pilį, bažnyčias, paminklus, pateikė visų miesto gatvių bei juose esančių parduotuvių, dirbtuvių, įmonių sąrašus. Lankė miesto kapines, kuriose nurašinėjo įdomesnius antkapinių paminklų įrašus (dienoraštyje juos pateikė vokiečių kalba ir šalia išverčia į lenkų kalbą). Pabuvojo koncerte, skaitė vietinius laikraščius (pateikė vieno kito jį sudominusio straipsnio santrauką). Parašė ir trumpą Prūsijos istorijos santrauką.

Zienovičius kelionę baigė Rutkoje prie Naugarduko. 1889 m. „Lenkijos karalystės geografiniame žodyne“ minima buvus ke turias Rutkos gyvenvietės prie Rutos upės, kairiojo Servečio intako, už 12 varstų nuo Naugarduko: tai du kaimai ir du palivarkai. Kaimuose buvo po 7 sodybas. Abu palivarkai (9,5 ir apie 7 valakų dydžio) tuo metu priklausė pirkliai Veremieckui⁷. Iš Rutkos kilęs Janas Velaminas Rutskis, 1613 m. tapęs unitų metropolitu. Jis laikomas pirmuoju unitų bažnyčios ir vienuolyno Vilniuje fundatoriumi. O buvusiam Rutkos dvare, (dabar Rutkos 1 kaimas) 1831 m. gimė Vladislavas Borzobogatas, 1863 m. sukilimo Naugarduko pavieta vadovas. Dvaro pastatų neišlikę. Šiuo metu yra du Rutkos kaimai: tai Rutka 1-oji ir Rutka 2-oji.

Keletas A. Zienovičiaus dienoraščio fragmentų V. Sirokomlė panaudojo dar vienoje savo knygoje „Iškylas iš Vilniaus po Lietuvą“. Rankraščio autorių V. Sirokomlė įvardijo „vytinės škipieriu“, o kelionės datą nurodė klaidingai (1824 m.). Iš dienoraščio išrašyti Nemuno slenkščiai tarp Rumšiškių ir Kauno pavadinimai bei pateikta citata apie juos (dabar galime tvirtinti, kad citatos teks-

Knygos „Nemunas nuo versmių iki žiočių“ antraštinis lapas (signalinis) su V. Sirokomlės ranka darytais pataisymais (Lietuvos literatūros ir meno archyvas).

tas tik panašus į originalų A. Zienovičiaus tekstą)⁸. Iš dienoraščio nurašytas ir Pažaislio kamaldulių vienuolyno aprašymas⁹. Tačiau mįslę užmena keletas V. Sirokomlės teksto sakinių apie Petuchovo (vėliau Gaidiškių) kaimą, buvusį šalia Lentvario: „Vienas [rankraštyje: *ze znanych*¹⁰ – iš žymių] Vilniaus literatas, gimęs Trakuose, mums pasakojo, kad, kai jis dar jaunas buvo, Petuchovo kaimas priklausęs maršalui Dombrovskui. Šiandien jis priklauso grafui Tiškevičiui. Prie karčemos, virš šulinio, jis atsimenąs ant aukštos karties buvus iškeltą skardinį gaidį.“¹¹ Apie Dombrovskį ir gaidį, iškeltą virš šulinio minėtame kaime, rašoma ir dienoraštyje, todėl neabejotina, kad V. Sirokomlė juo ir pasinaudojo, aprašydamas minėtus faktus.

Tačiau tvirtinti, kad A. Zienovičius buvo tas „Vilniaus literatas, gimęs Trakuose“, negalime, nes šį faktą patvirtinančių duomenų enciklopedijose kol kas nerasta. Galbūt to meto periodinės spaudos peržvelgimas ir padėtų įminti A. Zienovičiaus asmenybės mįslę. Palikime tai ateities tyrinėtojams. Beje, Kondratovičių fonde saugomas dar vienas dokumentas lenkų kalba (Byla 271. „1831 m. kariškiams aukštesnio laipsnio suteikimo kronika ir užmuštų bei sužeistų generolų, pulkų vadų sąrašas.“) be nurodyto autoriaus, tačiau rašysena akivaizdžiai panaši į dienoraščio autoriaus.

Mano manymu, visą dienoraštį (kartu su Karaliaučiaus aprašymu) vertėtų išversti į lietuvių kalbą ir publikuoti.

¹SIROKOMLĖ, Vladislavas. *Nemunas nuo versmių iki žiočių*. Vilnius: „Mintis“, 1991. Autoriaus įžangos žodis. P. 5.

²SIROKOMLĖ, Vladislavas. *Nemunas nuo versmių iki žiočių*. Vilnius: „Mintis“, 1991. Autoriaus įžangos žodis. P. 5.

³GRIŠKAITE, Reda. *Nemunas kaip XIX a. Lietuvos istoriografijos objektas. Metmenys*, 2000, Nr. 78, p. 83.

⁴KULAKAUSKAS, Antanas; ŽEMAITYTĖ, Skaidra. Vladislavas Sirokomlė ir jo kelionių po Lietuvą aprašymai. Iš: *Iškylas iš Vilniaus po Lietuvą*. Vilnius: „Mintis“, 1989, p. 23.

⁵LLMA. Fondo Nr. 96 byla. Archyvų valdybos prie Lietuvos TSR Ministrų tarybos viršininko E. Rozausko laiškas Vilniaus miesto DŽDT vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojui J. Pilkauskui. 1967 m. gegužės 6 d. L. 11.

⁶LLMA. Fondo Nr. 96 byla. Turto apyrašo aktas. L. 11.

⁷Rutka. Iš: *Slownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Warszawa, 1889, Tom X, s. 43.

⁸SIROKOMLĖ, Vladislavas. *Iškylas iš Vilniaus po Lietuvą*. Vilnius: „Mintis“, 1989, p. 155-156.

⁹Ten pat, p. 157.

Lietuvos literatūros ir meno archyvas, f. 96, ap. 1, b. 22, l. 11 (antra pusė).

¹⁰SIROKOMLĖ, Vladislavas. *Iškylas iš Vilniaus po Lietuvą*. Vilnius: „Mintis“, 1989, p. 37.

Dėl 2 procentų pajamų mokesčio sumos

Gerbiami skaitytojai,

Primename, kad iki gegužės 1–osios Jūs galite paremti laikraštį „Voruta“ iki 2 procentų Jūsų pernai sumokėtos pajamų mokesčio sumos.

Kur gauti prašymo blanką, ar galima jį užpildyti ranka?

Spaustuviniu būdu pagamintus prašymo blankus išduoda apskričių valstybės mokesčių inspekcijos ir jų teritoriniai skyriai (toliau – A. VMI). Blankai yra pildomi ranka. VMI prie FM interneto svetainėje www.vmi.lt skelbiama prašymo FR0512 forma skirta pildyti kompiuteriniu būdu.

Ką privalo atlikti asmuo, norintis per pajamų mokesčių suteikti paramą laikraščiu?

Gyventojas, apsisprendęs per pajamų mokesčių suteikti paramą laikraščiu turi užpildyti nustatytos formos FR0512 prašymą (toliau – Prašymas), kuri gali pateikti teritorinei VMI vienu iš kelių būdų: elektroniniu būdu, įkeliant tiesiogiai teritorinės VMI atsakingam darbuotojui arba išsiųsti paštu užklejotame voke.

Prašyme gyventojas turi nurodyti savo vardą, pavardę, asmens kodą, nuolatinę gyvenamąją vietą (adresą) ir tokius duomenis apie paramos gavėją:

- Teisės aktų nustatyta tvarka suteiktą juridinio asmens identifikacinį numerį (kodą);

- Ataskaitinį mokesčių laikotarpį (2014 m.) ir paramos gavėjui prašymą pervesti pajamų mokesčio dalį procentais (iki 2 procentų).

Šiuos veiksmus gyventojas turi atlikti pasibaigus kalendoriniams metams iki kitų metų gegužės 1 dienos. Toks yra prašymo pateikimo galutinis terminas. (pavyzdžiui, 2014 metų mokesčio laikotarpio – iki 2015-02-01).

„Vorutos“ rekvizitai: įmonės kodas 181392738, buveinės adresas: Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai.

Telefonai pasiteiravimui: 8 528 51266

Skiriantis 2 proc. sumokėtos savo pajamų mokesčių sumos žmogus „nepraranda nė cento“, tačiau geros valios dėka paremia savo laikraštį, kuriam ta parama labai reikalinga. Tik su Jūsų pagalba mes galime daugiau.

Iš anksto dėkojame.

„Vorutos“ redakcija

„Vorutos“ diena Panevėžio kraštotyros muziejuje

Panevėžio kraštotyros muziejuje surengta Nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ diena, skirta 25 metų leidybos jubiliejui. Panevėžio kraštotyros muziejaus darbuotojai reguliariai skelbia savo straipsnius „Vorutos“ laikraštyje, todėl norėjo susitikti su leidėjais ir autoriais.

Susitikime dalyvavo laikraščio leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius bei redakcijos kolegijos narys, habil. dr. „Vilnijos“ draugijos pirmininkas Kazimieras Garšva. „Vorutos“ diena nebuvo atsitiktinė, nes ilgą laiką Panevėžyje veikė „Vilnijos“ draugijos skyrius, kurio nariai materialiai rėmė „Vorutos“ laikraščio leidybą. Laikraščio leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius

papasakojo 25 metų leidybos kelią, priminė autorius ir leidybos rėmėjus. Dabar VŠĮ „Vorutos“ fonda leidžia laikraštį, knygas ir žurnalus. Viena iš jų yra panevėžiečio, o dabar ir trakiečio, melioracijos inžinieriaus, karaimikos tyrinėtojo Romualdo Tinfavičiaus knyga „Nuo Juodosios jūros iki Trakų“, kurią „Vorutos“ fondas išleido 2013 metais. Ji skirta karaimų tautos istorijai.

Karaimų bendruomenė Panevėžyje yra gana aktyvi, gausiai susirinko. Knygos autorius Romualdas Tinfavičius papasakojo apie savo ir savo šeimos gyvenimą Biržuose ir Panevėžyje, įteikė apdovanojimus tiems, kurie remia ir populiaria karaimiką. Apie Romualdą Tinfavičių ir

„Vorutos“ laikraštį kalbėjo karaimų poetas Aleksandras Zajančauskas bei kiti kolegos: Laimutis Vasilevičius, Ringaudas Banys, etnografe Stasė Raudenienė, Trakų poetas ir žurnalistas, fotografas Vytautas Žemaitis perskaitė savo kūrybos eilėraštį. Romualdas Tinfavičius paliko savo surinktą karaimikos kolekciją susipažinti Panevėžio muziejaus kraštotyros lankytojams.

Habil. dr. „Vilnijos“ draugijos pirmininkas Kazimieras Garšva panevėžiečiams yra gerai pažįstamas ir kalbėjo apie lietuviškų vietovardžių ir asmenvardžių lenkinimą, apie vietovardžių įvairias transkripcijas ir įvairias kalbas ir apskritai, apie vardyno reikšmę tautos istorijoje. Beje,

susirinkimo dalyviams mokslininkas paliko namų užduočių: užrašyti įvairių žodžių ir atsiųsti juos į Lietuvių kalbos institutą, kuriame mokslininkas dirba.

„Vorutos“ redakcija dėkoja muziejininkei Jūratei Gaidelienei, „Vorutos“ dienos iniciatorei bei Lionei Lapinskienei. Po knygos pristatymo, surengtos suneštinės vaisės. Panevėžio karaimai atsinešė tautinių valgių – kibinų.

Beje, R. Tinfavičiaus knyga jau buvo pristatyta Panevėžio miesto Gabrielės Petkevičaitės – Bitės viešojoje bibliotekoje.

„Vorutos“ inform.

Panerių slėnyje, prie istorinio tunelio

Jonas LAURINAVIČIUS, Vilnius

Idomią knygą parašė Irena Vyšniauskaitė-Šuminienė – apie Panerių tunelį ir apie prie jo gyvenančius žmones. Viena iš tų žmonių ir ji pati – autorė, todėl ne iš nuogirdų žinanti, kas čia dėjos ir dabar dedasi, kas gero ir kas nelabai...

Visų pirma apie tunelį. Lietuva – geležinkelių kraštas, per visą šalį nuo seno dunda traukiniai, veikia Kauno tunelis. Nėra jokia nežinia ir Panerių tunelis, nes jis dar pokario metais veikė, paauglystėje pats pro jį esu bildėjęs, senų žmonių atmintyje jis išlikęs. Tačiau šiandien prie jo kaip ryškiai pajunti istorijos įvykių kaitą, kas tik ką buvo reikšminga, dabar – jau nebereikalinga, susinaikimui palikta.

Kokia tai buvo didinga Panerių tunelio statyba, kuriai vadovavo garsus inžinierius Stanislovas Kerbedis (1810 – 1899), knygos pradžioje autorė taip nusako: „Susirinko daugybė žmonių, kadangi ta proga statybą aplankė Vilniaus generalgubernatorius Vladimiras Nazimovas. Prancūzų ir vokiečių kalnakasiai, vadinę save minininkais, iš abiejų kalno pusių buvo prakase pagrindinę tunelio galeriją vienvėžiam keliui. Generalgubernatorius, apžiūrėjęs prakasą ir iš jos išėjęs, buvo pakiliai pasveikintas prancūzų ir vokiečių kalbomis sugiedotu Rusijos himnu <...> kalnakasiai daug šnekėjo apie didingą statinį – pirmąjį tunelį Rusijos platybėse.“

Tai buvo 1859 m. lapkričio 26 d. Didžiuliai darbai dar laukė. Tunelį reikėjo praplauti, kad galėtų išsitemti dvi vėžės. Darbas buvo sunkus, nes, be kita ko, trukdė vandeningas, birus smėlis, reikėjo drenažo. Dėl požeminių vandenių gausos teko netgi keisti tunelio projektą, mūryti dvigubai storesnes sienas. Dieną naktį plušėjo šimtai žemkasių. „Jie, – rašo I. Vyšniauskaitė-Šuminienė, – už darbo dieną gaudami vieną rublį, krįntant šlapdribei, lyjant lietui ar siaučiant pūgai, spaudžiant šalčiui, rankiniais vežimėliais vežiojo

žemes, pylė ir tvirtino pylimus, kasė iškasas, šulinius. Nuskambėjus dūžiams į bėgi, skelbiantiems pertrauką, nusistekė, lyg dalgių pakirsti, čia pat griūdavo iš nuovargio“ (p. 26). Per rekordiškai trumpą laiką – 2 metus ir 6 mėnesius, 427 metrų ilgio Panerių tunelis 1862 m. pavasarį buvo visiškai užbaigtas. 1860 m. spalio 1 d. „su gausia Rusijos ir užsienio didžiūnų palyda 5 vagonų traukiniu į Vilnių atbildėjo pats caras Aleksandras II <...> Lydimas popo, Vilniaus generalgubernatoriaus V. Nazimovo, aukštuomenės, jis po dviejų dienų apsilankė Panerių tunelio statyboje <...> 1860 m. spalio 3 d. caras įmūrijo simbolinę plytą į sieną ir tunelis oficialiai bei iškilmingai buvo atidarytas <...> Skiedinio dėžė, mentelė ir plaktukas, kuriuos mūrydamas laikė imperatorium, buvo perduoti į muziejų. Deja... Revoliucijos, karai Rusijoje nušlavė carus, sugriovė muziejus su visais eksponatais. Tačiau Panerių tunelis tebestovi dar vis...“

Stovi tai stovi, bet ir prie jo be atvangos artėja nebūtis. Nors ir įrašytas į saugotinių paminklų sąrašą, tačiau reikia būti superoptimistu, kad patikėtumei, jog jis bus restauruotas ir jame bus įrengtas, sakykime, Geležinkelio muziejaus filialas.

Tunelis Zuikių gatvėje, vadinamojoje Zuikynėje, nearti nearti nuo Vilniaus miesto centro. Zuikynė - tipiškas miesto pakraštys šalia geležinkelio, kur dieną naktį žemę drebina traukiniai, ypač sunkiasvoriai krovininiai. Žmonių gyvenimas čia kiek kitoks, nei kitų miesto pakraščiu. Turi priprasti prie traukinių triukšmo. Žmonės gyvena abipus geležinkelio. Tiltu nėra, perėjos nėra, einama artimiausiu maršrutu – per geležinkelį. Tai rizikinga gyvybei. Kraupiausios tragedijos įvyksta. Po traukinio ratais žuvo ir knygos autorės tėvas.

Nuo pokario metų Zuikynėje įsikūrė kelių tautybių žmonės – rusai, lenkai, o mažiausiai buvo lietuvių. Dauguma jų buvo neturtingi, gyvenamieji

namai – be vandentiekio, kanalizacijos. Gatvėlės neasfaltuotos, menkai apšviestos, baugu sutemus ir išeiti – visko pasitaikydavo, vieną moterį net nužudė.

Dauguma gyventojų buvo darbininkai, dirbo miesto įmonėse. Realybė buvo įprastinė: vieni iš paskutiniųjų kabinosi į gyvenimą, taupė kiekvieną kapeiką, rankdarbiais ar kuo kitu prisidurdavo prie pagrindinių pajamų, tvarkėsi, statėsi, vaikais rūpinosi, kiti – trali vali. Kad tik kur gautų išgerti – vienintelis rūpestis. Tad ir rezultatas logiškas: vieni gražiai sutvarkė savo būtį, kiti – sunyko, kai kurie ir savo gyvastį baigė patvoriuos ar kur landynė.

Pasigėrėjimą kelia pačios knygos autorės gyvenimas. Su vyru Antanu (dabar jau a.a.) ji Zuikynėn atsikėlė dar jaunystėje. Nusipirko lūšnelę. Abu gaudavo nedidelius atlyginimus, bet šeimyninė darma, begalinis darbštumas, normalus bendravimas su kaimynais, tikėjimas šviesesne rytdiena padėjo jiems tapti pavyzdine – viena gražiausių sodybų Zuikynėje, santarvės, gerio, meilės, turiningo gyvenimo šeima. Antano pastangomis Zuikių gatvėje buvo įvestas vandentiekis, padaryta kitų gerų darbų. Zuikyniečiai jį mini pagarbiai.

Tokių pasigėrėjimą keliančių žmonių Zuikynėje daug. I. Vyšniauskaitė-Šuminienė jiems negaili vietos knygoje. Negaili malonių, draugiškų žodžių. Jai brangus kiekvienas kaimynas, kiekvienas senbuvis ar Zuikynės naujakuris. Štai jos pačios prisipažinimas knygos „Pabaigos žodyje“: „Kiekviena istorija, kurią atrasite, verta dėmesio ir pagarbos žmonėms prie tunelio. Nors iš pirmo žvilgsnio viskas gali pasirodyti paprasta, kasdieniška, net primityvu, tačiau jų gyvenimai tarsi nesibaigiantis karas su realybe. O jų nuo tų paprastųjų (juodadarbių) žmonių atliktų darbų viskas ir

prasidėjo, ir nutiso per ilgą laikotarpį iki šiandienos“ (p. 170).

I. Vyšniauskaitė-Šuminienė – pedagogė, žurnalistė, veikli tautotyryninkė, Vilniaus mokytojų literatų „Spindulys“ draugijos narė. „Žmonės prie tunelio“ – jos pirmoji knyga. Išleido ją savo lėšomis. Knygos recenzentas, humanitarinių mokslų daktaras, Tėvynės pažinimo draugijos garbės pirmininkas Kazys Račkauskas I. Vyšniauskaitė-Šuminienę apibūdina, kad ji „atėjusi į tautotyros žinių rinkimo savanorių bendriją <...> nedelsdama ėmėsi nelengvo visuomeninio intelektualinio darbo <...> Spauldoje viena po kitos pasirodė jos talentinga plunksna parašytos dokumentinės apybraižos, reportažai, su dideliu įkvėpimu puolė kaupti medžiagą knygai „Žmonės prie tunelio“ (p. 176).

Dabar jau turime šią vertingą dokumentinės publicistikos knygą, kurioje gausu žinių apie Panerių tunelio ir Lietuvos geležinkelių istoriją, ir apie Zuikynę – prie tunelio gyvenančius žmones.

Pro memoria Algirdas Berkevičius

Eidamas aštuoniasdešimt šeštuosius metus, po ilgos ir sunkios ligos 2015 m. kovo 11 d. mirė ALGIRDAS BERKEVIČIUS, pasipriešinimo okupaciniam režimui (1944-49 m.) Kauno or-

ganizacijos dalyvis, GULAGO tolimųjų Sibiro rytų katorgininkas (1949- 1956 m.) Vėliau Sibiro tremtinys (1957-1961 m.) 1961m. grįžo į Lietuvą. 1968 -74 m.Vilniaus

inžinierinio instituto absolventas – inžinierius statybininkas. Rezistentą Algirdą Berkevičių okupacinė- režiminė valdžia nuolat persekiojo, todėl buvo priverstas keisti darbus įvairiuose Marijampolės ir Vilniaus įstaigose ir organizacijose iki išėję į užtarnautą poilsį.

Skautas nuo 1940 m. 1989 m.dalyvavo Atkuriamajame suvažiavime, buvo akademinės dr. J.

Basanavičiaus draugovės draugininko adjutantu, nuo 1994 m.Brolijos vyriausiuoju skautininku, nuo 1996 m. iki 2003 m. buvo išrinktas Tarybos pirmininku. Skautų veikloje dalyvavo ir vėliau.

Sunkią netekties valandą liūdi draugai ir bendražygiai.

Laisvės kovų dalyvis
Petras GIRDŽIJAUSKAS

Klaipėdoje pasimirė Lydija Aušrienė, Mažosios Lietuvos bažnyčios ir visuomenės veikėja

Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčia ir Lietuvinių bendrija „Mažoji Lietuva“ su liūdesiu praneša, kad po ilgos ir sunkios ligos gailėstingasis Viešpats Dievas pasišaukė savo tarnaitę Lydiją Aušrienę į dangiškuosius namus 2015 metų balandžio 10 dieną.

Lydija gimė ūkininkų Emilijos ir Miko Paliokų šeimoje 1928 m. rugsėjo 10 dieną Urvinių kaime, Tauragės apskrityje. Velionė buvo paskutinė iš penkerių šeimos vaikų, sulaukusių brandos. Po karo atkakliai siekė išsilavinimo – baigė Tauragės suaugusiųjų gimnaziją, Vilniaus medicinos seserų mokyklą, o Vilniaus universiteto Medicinos fakultete įgijo pediatrijos gydytojos specializaciją.

1961 metais išteikėjo už Algirdo Jurgio

Aušros, žinomo Klaipėdos liaudies operos dainininko. Dievas laimino santuoką sūnų Valdo ir Algirdo gimimu. 1972 metų balandžio 30 d. vyras Algirdas mirė. Velionė viena užaugino vaikus. Tuo pačiu metu buvo aktyvi Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios narė, taip pat Klaipėdos liuteronų parapijos ir labdaros draugijos „Sandora“ narė. Jos rūpestis ir pagalba palengvino ne vieno pasiligojusio ar be globos likusio krašto žmogaus likimą – tarp jų ir vienišas gyvenęs liuteronų kunigas ir bibliofilas Mikas Preikšaitis (1897-1972).

Nuoširdi užuojauta sūnams kun. dr. Valdui Aušrai, Algirdui Aušrai, kitiems artimiesiems, giminėms, prieteliams ir bendražygiams.

Velionės palaikai pašarvoti Klaipėdos liu-

teronų parapijos patalpose, o balandžio 15 d. Tauragėje, kunigo A. Vymerio namuose. Laidotuvės – velionės tėviškės Šikšnių kapinaitėse balandžio 16 d., ketvirtadienį.

„Lietuvos evangelikų kelio“ informacija

Kitas numeris išeis gegužės 30 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	f Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: Lietuvos etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis. Lietuvos istorija besikeičiančioje geopolitinėje erdvėje. Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt
 9 771392 067018	© Voruta 2015. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel/faks: (8 528) 5 12 66, „Tėlėz“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdinto AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskia (buhalterė, tel. 8 603 11 117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych, Martynas Buivys (internetas).